ธรรมกาย

ISSN 0857-2909

นิตยสารเพื่อการเผยแพร่พระสัทธรรม

ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ มกราคม–มีนาคม ๒๕๓๘

- อุทานคาถา
  พระธรรมเทศนาของหลวงพ่อวัดปากน้ำ
- อุปเสโณมหาเถรสดุดี
- พระคุณครูท่วมท้นล้นหัวอก
- พระมหาเถระที่ข้าพเจ้าบูชาเหนือเศียรเกล้า
- หลักสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง (ต่อ)
- วิธีเจริญฌานสมาบัติ ๘ เข้านิพพาน

เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จพระพุฒาจารย์ กับกิจกรรมในวาระต่าง ๆ ในฐานะเป็นองค์ประธานสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี

• **เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จพระพุฒาจารย์** กำลังสนทนากับ**หลวงพ่อพระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล** เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม หลังจากเสร็จพิธีผูกพัทธสีมาอุโบสถของวัดนี้ โดยมีเจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ พระอุปัชฌาย์ของ หลวงพ่อพระมหาเสริมชัย เป็นประธานในพิธี

• **เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จพระพุฒาจารย์** ได้เป็นประธานในการปิดอบรมพระกัมมัฏฐานแด่พระสงฆ์ ณ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ในสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย เป็นประจำเสมอมาทุกรุ่น ในภาพขณะแจกวุฒิบัตรแก่พระสงฆ์ผู้เข้ารับการอบรม

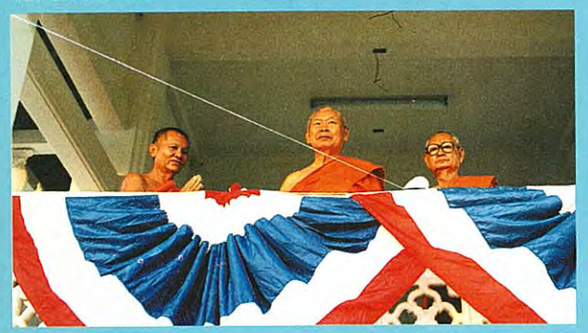

• **เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จพระพุฒาจารย์** ได้เมตตามาเป็นประธานในพิธีเททองหล่อพระพุทธชัยมงคลธรรมกายทองคำ ณ วัดหลวงพ่สดธรรมกายาราม

• **เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จพระพุฒาจารย์** ได้เดินทางมายังวัด หลวงพ่อสดฯ โดยทางเฮลิคอปเตอร์ โดยการนำของ**พลโทบัณฑิตย์ มลาย- อริศูนย์** แม่ทัพภาคที่ ๑ เพื่อเป็นประธานสงฆ์ รับมอบงานพัฒนาพื้นที่ดินแหล่งน้ำ และปลูกสวนป่า จากกองทัพบก ณ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม

• **เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จพระพุฒาจารย์** ขณะรับภัตตาหารบิณฑบาต ในระหว่างการอบรมพระกัมมัฏฐานแด่พระสงฆ์ ณ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ในสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

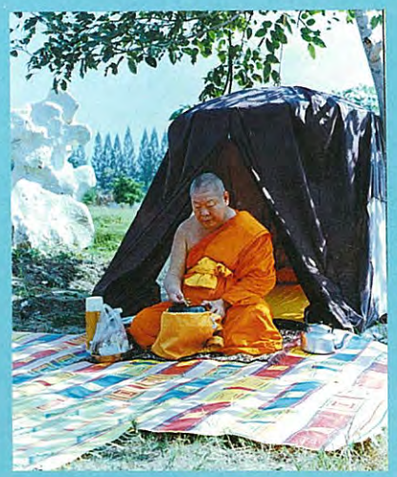

• **เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จพระพุฒาจารย์** ขณะกำลังพิจารณาฉันภัตตาหารบิณฑบาตร ณ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ในสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

ธรรมกาย

นิตยสารเพื่อการเผยแพร่พระสัทธรรม
ของมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา :
เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสณมหาเถร ป.ธ. ๙)
พระเดชพระคุณ พระธรรมปัญญาบดี (ช่วง วรปุญฺโญ ป.ธ. ๙)
พระเดชพระคุณ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙)
พระเดชพระคุณ พระเทพสุธี (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ. ๙)
พระเดชพระคุณ พระภาวนาโกศลเถร (วีระ คญฺตุตโม)
พระเดชพระคุณ พระเมธีรัตโนดม(อำนวย ปญฺญาวุฑฺโฒ ป.ธ. ๗)
พระมหาบุญธรรม ปญฺญาวชิโร ป.ธ. ๗
พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล (มงคลบุตร) รป.ม.(ม.ธ.) ป.ธ. ๖
ศาสตราจารย์บัญญัติ สุชีวะ L.L.B. of Gray's Inn. (London) (อดีตประธานศาลฎีกา)
ศาสตราจารย์ ดร. นิคม จันทรวิทุร Hons. Ph.D., M.A. (Labour Econ., SSA)

ผู้จัดการ :
รศ.ดร.พัฒนะ ภวะนันท์ Ph.D., D.I.C., B.Sc.(Hons.)

บรรณาธิการ ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา :
รศ.ดร. ธีระ เกรอด Ph.D., M.Eng., B.Eng.(Hons.)

กองบรรณาธิการ
พระมหากัญญา เสฏฺฐธมฺโม ป.ธ. ๗
พระมหาปราโมทย์ ปโมทิโต ป.ธ. ๗
พระมหาศักดา สุมโน ป.ธ. ๖
พระมหาประเสริฐ ปญฺญาเสฏฺโฐ ป.ธ. ๕
พระมหาสัณห์ฐิติ ธมฺมวฑฺฒโน ป.ธ. ๓
พระภาสกร ปภากโร
พระธุวันต์ ปญฺญาวณฺโณ
ผศ.เบญจา พงศ์พยัคฆ์ ภ.ม. วท.ม.
คุณวีระ เนตยกุล
คุณสมชาย เทียมบุญประเสริฐ วท.ม.
คุณสุทัศน์ นิ่มกุลรัตน์ ภ.บ. (จุฬาฯ)
คุณสุนีรัตน์ นิ่มกุลรัตน์ อ.บ. (จุฬาฯ)
คุณกิติเทพ ชลบุษปกุล M.BA.

ฝ่ายภาพ :
คุณสง่า สัจพันโรจน์

ฝ่ายประชาสัมพันธ์ :
คุณสุธาร สุขยางค์
คุณส่วน พนมวัฒนากุล

ฝ่ายธุรการ ประสานงาน :
คุณเปรมยุดา ศิริบัณฑิตย์กุล
คุณเพ็ชรา อัมระเกตุ
คุณภาวิดา ตรีบุชจรัสกุล
คุณบุณยวีร์ เพ็ชรเอี่ยม

ฝ่ายศิลป์ :
คุณสมโพธิ์ ฌานวังสะ

รูปเล่ม/เรียงพิมพ์ :
บจ. วีชั่นอาร์ต คอร์ปอเรชั่น โทรสาร ๒๕๓-๒๕๖๕
โทรศัพท์ ๒๕๔-๓๓๐๑-๒, ๒๕๓-๒๕๖๕

พิมพ์ที่ :
โรงพิมพ์ประชาชน ๓๕ ซอยพิพัฒน์ ถนนสีลม กทม.
โทร. ๒๓๕-๐๓๘๙, ๒๓๔-๒๐๖๒, ๒๓๔-๒๘๖๐
แฟ็กซ์ ๒๓๘-๑๐๗๔

อธิบายปก :

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อุปเสณมหาเถระ)
ประธานสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

นิตยสาร "*ธรรมกาย*" ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มีนาคม ๒๕๓๘

สารบัญ

พระธรรมเทศนาของหลวงพ่อวัดปากน้ำ
อุทานคาถา ..... พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ๕
หลักปริยัติ
หลักสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง (ต่อ)
..... หลวงพ่อพระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ป.ธ.๖ ๑๗
ธรรมปฏิบัติ
เจริญสมาบัติ ๘ เข้าอายตนนิพพานถอดกาย และ
พิจารณาลักษณะอายตนนิพพาน ..... พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ๗๖
จากพระไตรปิฎกและอรรถกถา ๔
ตอบปัญหาธรรม ..... ชยมงฺคโล ภิกฺขุ ๗๙
แวดวงธรรมกาย ..... วิชชาธร ๕๑
ปกิณกะ
"อุปเสโณ" มหาเถรสดุดี ..... พระมหามนตรี ขนฺติสาโร ป.ธ.๙ ๖๑
พระคุณครูท่วมท้นล้วนหัวอก ..... เสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์ (มงคลบุตร) ๖๔
พระมหาเถระที่ข้าพเจ้าบูชาเหนือเศียรเกล้า ..... สมชาย เทียมบุญประเสริฐ ๖๗
ท้ายเล่ม
ใจ ..... ญาณรัตนะ ๑๑๙

วัตถุประสงค์ : เพื่อสนับสนุนกิจกรรมเผยแพร่พระสัทธรรมตามแนววิชชาธรรมกาย ของ**สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี ใน**โครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน** วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และ**มูลนิธิ/โครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร

● อัตราค่าสมาชิก : ๑ ปี (๔ เล่ม) ๑๖๐ บาท เล่มละ ๔๐ บาท ●

วิธีปฏิบัติภาวนาเบื้องต้น

นั่งคู้บัลลังก์ขัดสมาธิ เท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ปลายนิ้วชี้มือขวาจรดหัวแม่มือซ้าย **อุชุงกายัง ปะนิธายะ** ตั้งกายให้ตรง คือวัดตั้งแต่ปลายนิ้วชี้ของเท้าขวาถึงกลางลูกสะบ้าของหัวเข่าขวาเท่ากับระยะจากบนตาตุ่มขาขวาจรดใต้ลูกคาง

ปะริมุขัง สะติงอุปัฏฐะเปตวา เข้าไปตั้งสติไว้ให้มีหน้ารอบ มีสติทุกเมื่อ เหลือบตาขึ้นนิด ๆ บริกรรมภาวนาว่า **"สัมมาอะระหัง"** พร้อมกำหนดบริกรรมนิมิต ตรง**ศูนย์กลางกาย**เหนือสะดือสองนิ้วมือเป็น**ดวงแก้วกลมใส** เหมือนเพชรลูกที่เจียระไนแล้ว ไม่มีขนแมว โตเท่าแก้วตา ประมาณเท่าวงของตาดำใสขาวเหมือนกระจกที่ส่องเงาหน้า สัณฐานกลมรอบตัว ไม่มีตำหนิเรียบรอบตัวเหมือนดวงแก้วกายสิทธิ์ สติไม่เผลอจากบริกรรมภาวนา และบริกรรมนิมิต บริกรรมทั้งสองนี้พรากจากกันไม่ได้ ต้องให้ติดกันอยู่เสมอในอิริยาบถทั้งสี่คือ ยืน เดิน นั่ง นอน ไม่เผลอ ให้มีสติอยู่เสมอมิได้ขาด

บริกรรมภาวนาร้อยครั้งพันครั้ง จนกระทั่งใจค่อย ๆ รวมหยุดอยู่ที่เดียว เห็นดวงนิมิตเกิดเป็นดวงใสขึ้นแล้ว ก็ให้หยุดบริกรรมภาวนา เพ่งอยู่ที่กลางดวงนั้น แล้วทำใจให้หยุดในหยุดที่จุดเล็กใสกลางดวงนั้น ให้ใสหนักขึ้นทุกทีจนเป็นรัศมีคือแสงสว่าง ดวงใสนี้เรียกว่า **ดวงปฐมมรรค** กลางดวงนี้เป็นทางไปของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ทั้งหลาย

ทำใจให้หยุดในหยุดที่กลางดวงปฐมมรรคนั้นเข้าทุกทีไม่มีถอย ก็จะเห็นดวงในดวงและกายในกายใสละเอียดโตใหญ่หนักเข้าทุกที ก็ให้**เดินดวงเดินกาย**คือ เห็นดวงก็เอาใจจรดเข้าที่ศูนย์กลางดวง เห็นกายก็เอาใจจรดเข้าที่ศูนย์กลางกายไม่มีถอยออก

(เมื่อทำได้เช่นนี้แล้วก็ให้รีบมาต่อวิชชาธรรมกายกับพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระภาวนาโกศลเถร หรือหลวงพ่อชยมงฺคโล เพื่อวิชชาจะได้พัฒนาไปอย่างถูกต้องต่อไป)

รูปด้านข้างผ่าซีก

แสดงที่ตั้งของดวงนิมิตจากฐานที่ ๑ ถึงฐานที่ ๗

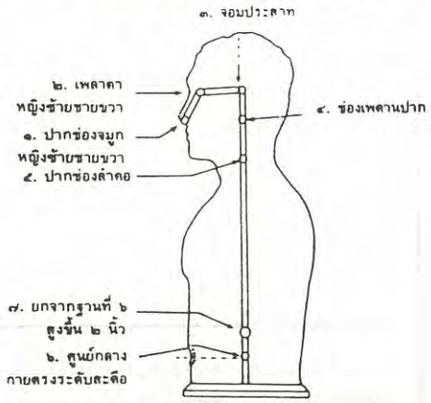

ถ้อยแถลง

"...เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะพราหมณ์นั้นได้รู้จักธรรมว่าเกิดแต่เหตุ เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะพราหมณ์นั้นได้รู้จักความสิ้นไปของปัจจัยทั้งหลาย เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ พราหมณ์นั้นย่อมกำจัดมืดเสียได้ ดำรงอยู่เหมือนดวงอาทิตย์อุทัยขึ้นมากำจัดความมืด ทำให้อากาศสว่างฉะนั้น..." นี้เป็นอุทานคาถาเปล่งขึ้นมาจากพระโอษฐ์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จากการปรารภว่าธรรมเป็นของอัศจรรย์นัก ธรรมนี้อัศจรรย์อย่างไร ลึกซึ้งอย่างไร ติดตามได้ในพระธรรมเทศนาของพระเดชพระคุณ**หลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)**

อริยสัจ ๔ เป็นหลักธรรมที่สำคัญ พระอัญญาโกณฑัญญะได้ธรรมจักษุเป็นพระอริยสงฆ์องค์แรกในพระพุทธศาสนา ก็เพราะได้รู้เห็นตามความเป็นจริงในอริยสัจ๔ ความลึกซึ้งในหลักธรรมอริยสัจ ๔ มีอย่างไรติดตามได้ในบทความ **หลักสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง**

ได้นำลงมาแล้ว หลักฐานเอกสารอ้างอิงต่าง ๆ จากพระไตรปิฎกและอรรถกถา พร้อมทั้งพระธรรมเทศนาของพระบูรพาจารย์สุปฏิปันโนทั้งหลาย ที่ต่างก็ยืนยันว่าพระนิพพานไม่เป็นอนัตตา แต่เป็นอมตธรรม เป็นอัตตาวิมุตติ ท่านผู้อ่านหลายท่านอาจจะไม่เชื่อ และหลายท่านเชื่อแต่อาจยังไม่สนิทใจเพราะยังไม่รู้ไม่เห็นด้วยตนเอง นั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามพระพุทธประสงค์ที่ตรัสไว้ในกาลามสูตรทีเดียว ในวิชชาธรรมกายผู้ปฏิบัติธรรมสามารถพิสูจน์เรื่องนิพพานได้ด้วยตนเอง พิสูจน์ได้อย่างไรติดตามได้ในคอลัมน์ **เจริญสมาบัติ ๘ เข้าอายตนนิพพานถอดกาย และพิจารณาลักษณะอายตนนิพพาน**

ในคอลัมน์ตอบปัญหาธรรม หลวงพ่อชยมงฺคโลได้ชี้แจงข้อสงสัยเกี่ยวกับนิพพาน ที่อาจจะทำให้หลายท่านหลงประเด็นและเข้าใจนิพพานคลาดเคลื่อนได้สมควร ที่ท่านทั้งหลายทำความเข้าใจให้ถูกต้อง จะได้ไม่เสียทีที่เกิดเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา

บ.ก.

■ ■ ■ ■

"ไม่หลงโลกแล้วอย่าหลงธรรม จงรู้โลกและรู้ธรรม"

ผลของบารมี

กึ ผลนฺติ ? สมาสโต ตาว สมฺมาสมฺพุทฺธภาโว เอตาสํ ผลํ, วิตฺถารโต ปน ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณอสีติอนุพฺยญฺชนพฺยามปฺปภาทิอเนกคุณคณสมุชฺชล**รูปกาย**สมฺปตฺติอธิฏฺฐานทสพลจตุเวสารชฺชฉอสาธารณญาณอฏฺฐารสาเวณิกพุทฺธธมฺมปฺปภุติอนนฺตาปริมาณคุณสมุทโยปโสภินี **ธมฺมกายสิรี.**

(คัมภีร์ปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย จริยาปิฎกะ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๔ หน้า ๓๘๔, ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๒๕ หน้า ๔๕๔-๔๕๖)

แปลว่า: อะไรเป็นผล (ของบารมีเหล่านั้น) ? กล่าวโดยย่อก่อนความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผลของบารมีเหล่านั้น. ส่วนโดยพิสดาร **สิริธรรมกาย**อันงดงามทั่วไป ตั้งขึ้นด้วยคุณหาประมาณมิได้ไม่มีสิ้นสุดตั้งแต่สมบัติของรูปกายอันรุ่งเรืองด้วยหมู่คุณไม่น้อย มีมหาปุริสลักษณะ ๓๒ อนุพยัญชนะ ๘๐ พระรัศมีวาหนึ่ง เป็นต้น และอธิษฐานธรรม ทศพลญาณ เวสารัชชญาณ ๔ อาสาธารณญาณ ๖ พุทธธรรม ๑๔ หมวด.

กินฺนุ ตฺวํ มม อนุคฺคหํ อนุกมฺปํ กโรสิ, ภควา กิร โลเก อุปฺปนฺโน, ภควโต **ธมฺมกาโย**เอว ทิฏฺโฐ, มยา ภูตกาโย ปน น ทิฏฺฐปุพฺโพ, ตสฺมา อนุกมฺปํ ยถาหํ ภควโต ภูตกายํ ปจฺจกฺขํ สสาวกยุคฺคํ สพฺพาการปริปุณฺณํ อิทฺธิยา ทสฺเสหิ.

(ปฐมสมโพธิ (ภาษาบาลี) ฉบับคัดลอกจากคัมภีร์ใบลานอักษรขอม พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส, คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนจัดพิมพ์: พ.ศ.๒๕๓๗, หน้า ๒๗๑)

อนึ่ง ท่านจงได้อนุเคราะห์แก่อาตมา ด้วยสมเด็จพระศาสดาบังเกิดในโลก เสด็จเข้าสู่พระปรินิพพานเสียแล้ว เราได้เห็นแต่**พระธรรมกาย** บมิได้ทันเห็นซึ่ง**พระสรีระกาย** ท่านจงสงเคราะห์นฤมิตพระรูปกายแห่งพระศาสดาจารย์ พร้อมด้วยอาการทั้งปวง สำแดงแก่เราให้เห็นประจักษ์กับทั้งพระอัครสาวกทั้งคู่ ให้ปรากฏด้วยฤทธิ์แห่งท่าน กาลบัดนี้

(คำแปลจากหนังสือปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส)

■■■■

อุทานคาถา

โดย

พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัตนั่นวัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว ดวงนั้นยิ่งกว่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ไปอีก ดวงจันทร์ก็ดี ดวงอาทิตย์ก็ดี ส่องให้สว่างในที่ที่ส่องได้ที่ลึกลับลงไปใต้แผ่นดินส่องไม่ได้ถ้ำคูหาส่องไม่ถึงดวงธรรมของพระอรหัตนั้น ใต้แผ่นดินก็สว่างหมด เหนือดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ก็สว่างหมด เห็นสว่างตลอดหมด ในถ้ำ ในเหว ในปล่อง ในไส้พุงตับไต เห็นตลอดหมด

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา
อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส.
อถสฺส กงฺขา วปยนฺติ สพฺพา.
ยโต ปชานาติ สเหตุธมฺมํ
ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา.
อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส.
อถสฺส กงฺขา วปยนฺติ สพฺพา.
ยโต ขยํ ปจฺจยานํ อเวทิ.
ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา.
อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส.
วิธูปยํ ติฏฺฐติ มารเสนํ.
สูโรว โอภาสยมนฺตลิกฺขนฺติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงใน **อุทานคาถา**ที่สมเด็จพระบรมศาสดาทรงเปล่งขึ้นด้วยพระองค์เอง มิได้ปรารภสิ่งหนึ่งสิ่งใด ปรารภแต่ธรรมสิ่งเดียวเท่านั้น ทรงเปล่งอุทานคาถาขึ้นดังที่ยกขึ้นไว้ ณ เบื้องต้นนั้น อุทานคาถานี้เป็นความเปล่งขึ้นจากพระโอษฐ์ของพระองค์เอง เปล่งขึ้นด้วยมาปรารภถึงธรรมว่าเป็นของอัศจรรย์นัก ธรรมน่ะเป็นของอัศจรรย์ บัดนี้ ท่านทั้งหลายทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต จงตั้งใจให้บริสุทธิ์สนิทฟังอุทานคาถาซึ่งเปล่งขึ้นจากพระทัยของพระบรมศาสดา ปรากฏโดยวาระพระบาลีว่า

ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา, อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส อถสฺส กงฺขา วปยนฺติ สพฺพา ยโต ปชานาติ สเหตุธมฺมํ ฯ แปลเป็นสยามภาษาว่า เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะพราหมณ์นั้นได้รู้จักธรรมว่าเกิดแต่เหตุ เมื่อใดธรรมทั้งหลายเกิดแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะพราหมณ์นั้นได้รู้จักความสิ้นไปของปัจจัยทั้งหลาย เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏขึ้นแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ พราหมณ์นั้นย่อมกำจัดมืดเสียได้ ดำรงอยู่เหมือนดวงอาทิตย์อุทัยขึ้นมากำจัดความมืด ทำอากาศให้สว่างฉะนั้น นี้เป็นธรรมที่ลึกซึ้งไม่ใช่เป็นของรู้ถึงได้ง่ายรู้ถึงได้ยากนัก ธรรมทั้งหลายที่ปรากฏแก่พราหมณ์นั้น เราควรจะรู้ ธรรมอะไรที่ปรากฏแก่พราหมณ์น่ะ และก็บอกลักษณะท่าทางไว้ให้เสร็จเสมือนดวงอาทิตย์ขึ้นไปแล้วกำจัดความมืด ทำอากาศให้สว่าง นี้เป็นข้อใหญ่ใจความสำคัญนัก จะเอาธรรมตรงไหน ดวงไหน ชิ้นไหนอันไหนกัน ธรรมที่เกิดขึ้นแก่พราหมณ์น่ะ ถ้าว่าไม่รู้จักธรรมดวงนั้น ฟังไปเถอะ สักร้อยครั้งก็ไม่ได้เรื่อง ไม่ได้เรื่องได้ราวทีเดียว อุทานคาถานี้ลึกซึ้งอยู่ **ไม่ใช่ของง่าย เผอิญจะต้องกล่าวไว้ย่อ** ไม่ได้กล่าวพิสดาร เรียกว่า อุทานคาถา ธรรมที่ปรากฏแก่พราหมณ์น่ะ เป็นมนุษย์ เป็นหญิงก็ดี ชายก็ดี ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิตไม่ว่า ที่ปรากฏอยู่ บัดนี้ มีธรรมบังเกิดขึ้นกับใจบ้างไหม ที่ปรากฏอยู่เสมอน่ะ บางคนก็มีบางคนก็ไม่มี ที่ไม่มีนั้นเทียบด้วยคนตาบอด ที่ธรรมปรากฏขึ้นแล้วน่ะเทียบด้วยคนตาดี เรื่องนี้พระองค์ทรงรับสั่งในเรื่องธรรมว่า **ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารี** ธรรมเครื่องอยู่ เป็นสุขในปัจจุบันทันตาเห็น ธรรมที่บังเกิดปรากฏ

อยู่กับตัวน่ะ พวกมีธรรมกายมีธรรมปรากฏแก่ตัวเสมอ พวกไม่มีธรรมกายนาน ๆ จะปรากฏธรรมสักครั้งหนึ่ง **ธรรมที่ปรากฏขึ้นน่ะประจำตัว**เชียวนะ ติดอยู่กับใจของบุคคลนั้น สว่างไสว ถ้าปฏิบัติดี ๆ เหมือนดวงอาทิตย์ในกลางวันเชียวนะ แจ่มจ้าอยู่เสมอ แต่ว่าใจนั้นต้องจดอยู่กับธรรม ถ้าว่าใจไม่จดอยู่กับธรรมหรือธรรมไม่ติดอยู่กับใจละก็ ความสว่างนั้นก็หายไปเสีย เหมือนอย่างตามประทีปในเวลากลางวันประทีบอย่างย่อม ๆ ความสว่างก็น้อย ประทีปนั้นขยายออกไปความสว่างก็ขยายออกไปอย่างนั้นแหละฉันใด **ธรรมก็มีหลาย ดวง** สว่างต่างกันอย่างนั้นเหมือนกัน

ธรรมน่ะอยู่ที่ไหน มนุษย์อยู่ที่ไหนธรรมอยู่ที่นั่น มนุษย์มีธรรมด้วยกันทุกคน เขาเรียกว่าดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ดวงธรรม

ที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ ถ้าว่าผู้ที่ทำธรรมเป็นละก็ ใจไปติดที่ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั้น ติดอยู่ที่นั่นนั่นแหละได้ชื่อว่า **ธรรมนั้นปรากฏแก่มนุษย์คนนั้นแล้ว**

ถ้าว่ากายมนุษย์ละเอียด ใจมนุษย์ละเอียดก็ติดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั่น สองเท่าฟองไข่แดงไก่ได้ชื่อว่าธรรมนั้นปรากฏแก่กายมนุษย์ละเอียดนั้นแล้ว ถ้าว่าเป็นกายทิพย์ใจก็ไปติดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ถ้าว่าไม่ติดอยู่ในธรรมดวงนั้น ไม่เห็นธรรมดวงนั้นแจ่ม ได้ชื่อว่าธรรมยังไม่ปรากฏ เมื่อธรรมปรากฏแล้วก็เห็นธรรมดวงนั้นแจ่ม สามเท่าฟองไข่แดงของไก่ ดวงขนาดนั้น ดวงกลม กายทิพย์ละเอียดเห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด สี่เท่าฟองไข่แดงของไก่แจ่มอยู่กับใจเสมอ นั่นได้ชื่อว่าธรรมปรากฏแก่กายทิพย์ละเอียดแล้ว กายรูปพรหม ใจติดอยู่กับศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้กายรูปพรหม ใส ห้าเท่าฟองไข่แดงของไก่ ใสบริสุทธิ์ นั่นแหละธรรมนั้นปรากฏแก่กายรูปพรหมแล้ว กายรูปพรหมละเอียด เห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด เห็นดวงใส หกเท่าฟองไข่แดงของไก่ ติดอยู่กับใจเสมอ สว่างไม่มืด ได้ชื่อว่าธรรมนั้นปรากฏแก่กายรูปพรหมละเอียดแล้ว กายอรูปพรหม ในติดอยู่กับดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม เจ็ดเท่าฟองไข่แดงของไก่ เห็นแจ่มอยู่เสมอไป นั้นได้ชื่อว่า **"ธรรม"** ดวงนั้นปรากฏแก่กายอรูปพรหมแล้ว กายอรูปพรหมละเอียด ธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด แปดเท่าฟองไข่แดงของไก่ ใจอรูปพรหมละเอียดติดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด เห็นใสชัดปรากฏ แปดเท่าฟองไข่แดงของไก่ นี่เห็นปรากฏอย่างนี้ล่ะก็นั่นแหละ ได้ชื่อว่าธรรมนั้นปรากฏแก่กายอรูปพรหมละเอียดแล้ว

ถ้ากายธรรม ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายเท่าหน้าตักธรรมกายกลมรอบตัว ถ้าใจของธรรมกายติดอยู่ที่ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายติดอยู่เสมอละก็ นั่นแหละได้ชื่อว่าธรรมนั้นปรากฏแก่ธรรมกายนั้นแล้ว ธรรมกายละเอียดเห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียด วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว กายธรรมพระโสดา เห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมพระโสดา วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัวติดอยู่กับใจพระโสดา พระโสดานั้นได้ชื่อว่ามีธรรมประจำใจแล้ว ได้ชื่อว่าธรรมนั้นปรากฏแก่กายธรรมพระโสดาแล้วพระโสดาละเอียด

พระสกทาคา สกทาคาละเอียด พระอนาคา อนาคาละเอียด พระอรหัต อรหัตละเอียด พวกนี้ติดอยู่เสมอไม่หลุด ติดอยู่เสมอนั้นได้ชื่อว่าธรรมปรากฏขึ้นแล้ว แต่พวกที่ยังไม่เห็น ไม่มี ไม่เป็นปรากฏได้ชื่อว่ายังไม่เห็น ไม่มี ไม่เป็นปรากฏ ธรรมนั้นได้ชื่อว่า ไม่ปรากฏ

ตามกำหนดวาระพระบาลี **ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส** แปลเนื้อความว่า เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ ผู้เพ่งอยู่แล้วก็เห็นดวงธรรมนั้นแหละ นี่แหละได้ชื่อว่าธรรมปรากฏแก่พราหมณ์ละ **อถสฺส กงฺขา วปยนฺติ สพฺพา** เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์ย่อมสิ้นไป ก็ใจไปติดอยู่เสียกับธรรมเห็นธรรมแล้ว ก็หมดสงสัยในเรื่องธรรมกันเสียที เห็นแล้วติดแล้วปรากฏแล้วหมดสงสัยในเรื่องธรรมกันเสียที พวกเรานี่มันสงสัยทุกคนนั่นแหละ ธรรมมากมายนัก โน่นก็ธรรมนี่ก็ธรรม ไม่รู้จะไปเอาธรรมที่ไหนแน่ ไม่รู้จะเอาธรรมที่ไหนแท้ ๆ นี้ธรรมอันนี้แหละเป็นตัวจริงละ ให้เอาใจติดอยู่ตรงนี้แหละ อย่าไปเที่ยวหาอื่นให้มันอื่นจากศูนย์กลางกายมนุษย์**กลางกาย**ของตัวไปเลย **ตรงนั้นแหละเอาใจไปจดอยู่ตรงนั้นแหละ ถ้ายังไม่เห็นนาน ๆ เข้าก็เห็นเอง พอถูกส่วนเข้าก็เห็นเอง ที่ไปหาที่อื่นไปโน่นไปตรงโน้นไปตรงนี้ ไปที่โน่นที่นี่ ไปหาธรรมในป่าในดอนในดงกันยกใหญ่ทีเดียวเพราะไม่เห็น พอไปเห็นเข้าแล้ว โธ่ ผ้าโพกหัวหาแทบตาย ไม่เห็น อยู่บนหัวนี่เอง ไปหาธรรมแทบตาย ธรรมอยู่กลางตัวของตัวนั่นเอง นั่นแหละธรรมอยู่ตรงนั้นแหละ** แต่ว่าไม่ปรากฏขึ้น เมื่อปรากฏขึ้นแก่พราหมณ์แล้ว พราหมณ์ก็หมดสงสัย **ยโต ปชานาติ สเหตุธมฺมํ** เพราะพราหมณ์นั้นได้รู้จักธรรมว่าเกิดแต่เหตุ ได้รู้ว่าธรรมเกิดแต่เหตุ

ธรรมเกิดแต่เหตุอย่างไร? ก็เพ่งพินิจพิจารณาดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เหมือนกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า เท่าฟองไข่แดงของไก่ เออ ธรรมดวงนี้เกิดแต่เหตุรู้ทีเดียว **เกิดแต่เหตุ เหตุอะไร? เพราะมนุษย์ทำบริสุทธิ์กาย บริสุทธิ์วาจา บริสุทธิ์ใจ** ไม่มีร่องเสียเลยเชียว นิดเดียวเท่าปลายผลปลายขนก็ไม่มี กลับเป็นคนอีกทีก็เป็นมนุษย์อีก ดวงธรรมอันนั้นเป็นขึ้นอีก ดวงธรรมดวงเก่านั้นหมดไป หมดอำนาจหมดชีวิตไป กลับเป็นมนุษย์ดังเก่าอีก ก็มีธรรมดังกล่าวแบบเดียวกันอ้อ ธรรมนี่เกิดแต่เหตุอย่างนี้ **เกิดแต่เหตุที่มนุษย์ทำนี่เอง ถ้าว่ามนุษย์ไม่ทำความบริสุทธิ์กายวาจาใจให้ถ่องแท้แล้วละก็ ไม่ได้เป็นมนุษย์ กลับไปเป็นอสุรกาย เป็นสัตว์ดิรัจฉาน เป็นสัตว์นรกไปธรรม นั้นก็เสียไป ดำขุ่น หมองเศร้ามัวไปหมด แต่ว่าสัตว์นั้นไม่เห็นถ้าเห็นแล้วไม่ไปนรกแน่นอนไม่ไปละ กลับเป็นมนุษย์ทีเดียวนี่แหละได้ดวงธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์แล้ว** เห็นไหมล่ะ ด้วยวิธีบริสุทธิ์กาย วาจา ใจ กายมนุษย์ละเอียดก็เช่นเดียวกัน ดวงธรรมละเอียดลงไปกว่านี้ ๒ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ทั้งกายมนุษย์หยาบมนุษย์ละเอียด ทั้ง ๒ กายนั้นเป็นกายที่มารวมกัน อุตส่าห์พยายามรักษาความบริสุทธิ์ของตัวไว้บริสุทธิ์กาย วาจา ใจ ไม่มีร่องเสียเลย

เมื่อบริสุทธิ์ด้วยกาย วาจา ใจ ไม่มีร่องเสียเลยแล้วละก็ อุตส่าห์พยายามเหมือนภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกานั้นแหละ อุตส่าห์**บำเพ็ญทาน ศีล สุต จาค ปัญญา** อุตส่าห์**ให้ทาน**ตามกาลตามสมัยตามกำลังของตน อุตส่าห์**รักษาศีล**ให้ดียิ่งขึ้นไป กาย วาจา ใจ ไม่ให้เดือดร้อนใคร ไม่ให้กระทบกระเทือนใคร ตัวเองก็ไม่เดือดร้อน ไม่ให้กระทบกระเทือน คนอื่นก็ไม่ให้เดือดร้อน ไม่ให้กระทบกระเทือน รักษา กาย วาจา ใจ ไว้เป็นอันดี เรียกว่าศีล **สุต** ถึงวันธรรมสวนะก็อุตส่าห์พากันมาสดับตรับฟังพระธรรมเทศนาอย่างนี้แหละ เหมือนภิกษุ สามเณร ก็อุตส่าห์พากันมาสดับตรับฟังพระธรรมเทศนา ทำอย่างนี้เรียกว่าสุต **จาค** กระทบกระเทือนกันบ้างก็ช่างเถิด ให้อภัยไม่ถือเอาโทษ ไม่ถือเอาความขุ่นมัวเศร้าหมองอันใด ให้อภัยกันเสียหมดทีเดียว อยู่ด้วยกันตั้งร้อยตั้งพันก็ไม่เป็นไร ยิ้มแย้มแจ่มใสกันดีเพราะให้อภัยซึ่งกันและกัน **ปัญญา** รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์สูงและต่ำ ดีชั่ว ผิดชอบ **เมื่อเราตั้งอยู่ในความเป็นผู้ใหญ่ ก็ต้องมีใจโอบอ้อมอารีต่อผู้น้อย** ต้องมีใจอย่างนั้น **นั่นเรียกว่ามีปัญญา** ร้องอยู่ในความโอบอ้อมอารี **เราเป็นผู้น้อย ก็ต้องตั้งอยู่ในความเคารพยำเกรงผู้ใหญ่** อย่าถือเอาแต่ตัวของตัวไม่ได้ ผู้ปกครองก็ต้องใจโอบอ้อมอารี ผู้อยู่ใต้ปกครองก็ต้องเคารพยำเกรงต่อผู้ใหญ่ อย่างนี้อยู่เป็นสุขเบิกบานสำราญใจ ต้องเคารพคารวะซึ่งกันและกัน ผู้น้อย ผู้ใหญ่ เป็นลำดับลงไป **เคารพ**ซึ่งกันและกัน ตามหน้าที่ ตามพรรษาอายุ ตามคุณธรรมนั้น ๆ ดังนี้**ได้ชื่อว่า แตกกายทำลายขันธ์จากมนุษย์โลกนี้ ทำดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ให้บังเกิดขึ้น** สามเท่าฟองไข่แดงของไก่ โตหนักขึ้นไป ดีหนักขึ้นไป กายทิพย์ทั้งหยาบทั้งละเอียด ทำละเอียดลงไปแบบเดียวกัน ทำให้ดียิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก

เรายังเวียนว่ายตายเกิดในกามภพนี่ สุขไม่พอ ต้องทำให้สูงขึ้นไปกว่านี้ อุตส่าห์ทำรูปฌาน เมื่อบริสุทธิ์กาย วาจา ใจ ศีลก็บริสุทธิ์เป็นอันดีแล้ว **กาย วาจา ใจ ก็บริสุทธิ์เป็นอันดี ทาน ศีล สุต จาค ปัญญา ก็สมบูรณ์บริบูรณ์ดีแล้ว ตั้งใจแน่วแน่บำเพ็ญฌานให้บังเกิดมีขึ้น** ใจหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่นกายมนุษย์ละเอียดนั่น หยุดนิ่งพอถูกส่วนเข้าเห็น**ดวงปฐมฌาน**ทีเดียว วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอก กลมรอบตัว นั่นเรียกว่า ดวงปฐมฌาน แล้วก็นิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปฐมฌานนั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าก็บังเกิด**ดวงทุติยฌาน** วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอกเท่านั้น กลมรอบตัวเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่กลางดวงทุติยฌาน พอนิ่งถูกส่วนเข้าเกิด**ดวงตติยฌาน**ขึ้นจากดวงทุติยฌานนั่น วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอก กลมรอบตัว ใจก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงตติยฌานนั่นถูกส่วนเข้าเห็น**ดวงจตุตถฌาน** วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอก กลมรอบตัว สี่ดวงนี้เป็นปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน เมื่อทำฌานให้เกิดมีขึ้นเช่นนี้แล้ว อำนาจฌานนี่แหละ อำนาจความบริสุทธิ์กาย วาจา ใจ อำนาจทาน

ศีล สุต จาค ปัญญา เป็นเหตุให้บังเกิดธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ห้าเท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัว ฟองไข่แดงของไก่ สี่ดวงมารวมกันเข้าเป็นดวงเดียว กลมรอบตัวทั้งหยาบทั้งละเอียดแบบเดียวกัน

ถ้าว่าทำยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ใจของกายมนุษย์ ใจของกายรูปพรหมนั่นหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ทั้งหยาบทั้งละเอียด พอถูกส่วนเข้า **รู้ว่าฌานสูงขึ้นไปกว่านี้มี** นิ่งอยู่กลางจตุตถฌานนั่น พอถูกส่วนเข้า**เห็นนิ่งอยู่กลางจตุตฌานนั่นวัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอก กลมรอบตัวเหมือนกัน ใจรูปพรหมก็นิ่งอยู่ศูนย์กลางอากาศนั่น พอถูกส่วนเข้า เข้าถึงอากาสนัญจายตนฌาน** กายรูปพรหมเข้าไม่ได้ กายอรูปพรหมก็ปรากฏขึ้น ใจกายอรูปพรหม ก็นิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงอากาสานัญจายตนะนั่น ถูกส่วนเข้า**เห็นวิญญาณัญจายตนะ** เห็นชัดทีเดียว รู้ว่าเกิดมาจากกลางของอากาศนั่น วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอก กลมรอบตัวเหมือนกัน ใจของอรูปพรหมทั้งหยาบทั้งละเอียด ก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางของดวงรู้นั่น พอถูกส่วนเข้า เห็น**อากิญจัญญายตนะ** รู้ละเอียด วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอก กลมรอบตัวเหมือนกัน ใจของอรูปพรหมก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงรู้ละเอียดนั่น พอถูกส่วนเข้าเห็นรู้ก็ใช่ ไม่รู้ก็ใช่ อยู่กลางดวงของรู้ละเอียดนั้นเรียกว่า**เนวสัญญานาสัญญายตนะ** รู้ก็ใช่ ไม่รู้ก็ใช่ ให้เกิดขึ้นดังนี้ได้ ก็ได้ชื่อว่าเป็นอรูปฌาน ดวงธรรมนั้นก็โตออกไป ถ้าว่าวัดฟองไข่แดงเป็นที่ตั้งละก็ ๘ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ๘ เท่าโตขึ้นไปดังนี้ ก็รู้ทีเดียวว่า **ธรรมเหล่านี้ที่เกิดขึ้น เกิดขึ้นจากเหตุ** เหตุเพราะทำขึ้น บำรุงขึ้นให้เป็น ถ้าไม่บำรุงขึ้น ไม่ทำขึ้น ไม่เป็น **ก็มุ่งจะให้สูงขึ้นไปกว่านั้น** ก็ทำขึ้นไปได้อีก

กายอรูปพรหมนั่นที่จะทำต่อขึ้นไป นิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม พอถูกส่วนเข้าก็เดินศีลเทียว เพ่งอยู่ในแนวสัญญานาสัญญายตนะ ดวงธรรมที่ละเอียดจริงนั่นแหละ ก็เห็น**ดวงศีล** วัดผ่าเส้นศูนย์กลางคืบหนึ่ง เท่าดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีลนั่น ถูกส่วนเข้าเห็น**ดวงสมาธิ** วัดผ่าเส้นศูนย์กลางคืบหนึ่ง กลมรอบตัว หยุดนิ่งอยู่กลางดวงสมาธิ พอถูกส่วนเข้าเห็น**ดวงปัญญา** วัดผ่าเส้นศูนย์กลางคืบหนึ่ง กลมรอบตัว หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เห็น**ดวงวิมุตติ** วัดผ่าเส้นศูนย์กลางคืบหนึ่ง กลมรอบตัว หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็น**ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ** วัดผ่าเส้นศูนย์กลางคืบหนึ่ง กลมรอบตัว หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนเข้าเห็น**กายธรรม รูปเหมือนพระปฏิมา เกตุดอกบัวตูม** ใสเหมือนกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า หน้าตัก โตเล็กตามส่วน อย่างโตที่สุดหย่อนกว่า ๕ วา อย่างเล็กที่สุดไม่เกินคืบหนึ่งไปนั่นเรียกว่ากายธรรม เกิดเป็นลำดับไป ก็รู้ว่า อ้อ! **ธรรมเกิดขึ้นได้เพราะเหตุเหตุที่เรากระทำลงไปนี่เอง เหตุของศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ นี่แหละ ให้เข้าถึงกายธรรมได้** เข้าถึงได้อย่างนี้ เห็นปรากฏอย่างนี้ทีเดียว กายธรรมโคตรภู กายธรรมพระโสดาทั้งหยาบทั้งละเอียด ก็ทำไปแบบเดียวกันนี้ กายธรรมพระสกทาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด ก็ทำไปแบบนี้ กายธรรมพระอนาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด ก็ทำไปแบบนี้ จนกระทั่งเข้าถึงกายธรรมพระอรหัต ก็ทำไปแบบนี้

เมื่อธรรมปรากฏขึ้นเช่นนี้แล้ว พราหมณ์แกก็รู้ว่าธรรมเกิด

แต่เหตุ เหตุที่กระทำลงไปอย่างนี้ไม่กระทำไม่เกิด ถ้าไม่มีเหตุดังนี้เกิดไม่ได้ ต้องมีเหตุอย่างนี้จึงเกิดได้ เมื่อรู้จักเหตุดังนี้ต้องทำลงไปในเหตุ **ต้องการธรรมต้องทำลงไปในเหตุ ผิดเหตุละก็ไม่เกิด** นี่ชั้นหนึ่ง

ในคาถาที่ ๒ ว่า **ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส อถสฺส กงฺขา วปยนฺติ สพฺพา ยโต ขยํ ปจฺจยานํ อเวทิ** เมื่อใด **ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป** เห็นจริงแท้ไม่ต้องสงสัย **ยโต ขยํ ปจฺจยานํ อเวทิ เพราะพราหมณ์นั้น ได้รู้ความสิ้นไปของปัจจัยทั้งหลาย** ตรงนี้สำคัญนัก พราหมณ์นั้นได้รู้ความสิ้นไปของปัจจัยทั้งหลาย รู้ความสิ้นไปเมื่อพราหมณ์ เดินขึ้นไปเป็นลำดับจนกระทั่งถึงกายพระอรหัต ก็รู้ทีเดียว รู้ชัดทีเดียว ที่จะขึ้นไปเช่นนี้ก็ต้องรู้ชัด เห็นชัดทีเดียว เพราะแกเห็นแล้วดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ที่จะชะลอกายมนุษย์ไว้ได้นี้ เพราะ**อภิชฌา**

พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ บังคับธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์อยู่ ทั้งหยาบทั้งละเอียด กายทิพย์เล่า เพราะปัจจัยคือ**โลภะ โทสะ โมหะ** ทั้งหยาบทั้งละเอียดบังคับกายทิพย์ทั้งหยาบทั้งละเอียดอยู่ กายรูปพรหมทั้งหยาบทั้งละเอียดเล่า ทั้งหยาบทั้งละเอียดก็เพราะปัจจัยคือ **ราคะ โทสะ โมหะ** ทั้งหยาบทั้งละเอียดบังคับกายรูปพรหมอยู่ ขึ้นไปจากภพไม่ได้ ไปไม่พ้น กายอรูปพรหมเล่า ทั้งหยาบทั้งละเอียด เพราะ**กามราคานุสัย ปฏิฆานุสัย อวิชชานุสัย**บังคับอรูปพรหมทั้งหยาบทั้งละเอียดอยู่ พ้นจากภพไปไม่ได้กายธรรมเล่า เพราะ**สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส** เป็นสังโยชน์ เป็นปัจจัยคุ้มครองป้องกันไม่ให้หลุดพ้นไปจากโคตรภูบุคคลได้ ทั้งหยาบทั้งละเอียด เมื่อเข้าถึงพระโสดา เป็นพระโสดาบันบุคคลแล้ว ทั้งหยาบทั้งละเอียด เพราะ**กามราคะ พยาบาทอย่างหยาบ**บังคับอยู่ทั้งหยาบทั้งละเอียด กายพระสกทาคาทั้งหยาบทั้งละเอียดเล่า เพราะ **กามราคะ พยาบาทอย่างละเอียด** มันบังคับอยู่ ทั้งหยาบทั้งละเอียด พระสกทาคาไปไม่ได้ติดอยู่เพียงแค่พระสกทาคานี้ เมื่อเข้าถึงพระอนาคา ทั้งหยาบทั้งละเอียดก็ **รูปราคะ อรูปราค มานะ อุทธัจจะ อวิชชา** สังโยชน์เบื้องบนนี่เอง นี่เป็นปัจจัยคุ้มครองป้องกันไม่ให้เป็นพระอรหัตได้ เป็นลิ่ม เป็นสลักอยู่อย่างนี้ ท่านก็อุตส่าห์พยายามให้เข้าถึงพระอรหัต เดินทางศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ พอบรรลุเป็นพระอรหัต หลุดจากรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา เรียกว่า **ขีณาสโว ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว** กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ทิฏฐาสวะ ไม่มีในพระอรหัต เมื่อไม่มีในพระอรหัตเห็นชัดเช่นนี้ ท่านก็รู้นะซีรู้ชัด เห็นชัดทีเดียวว่า นี่แหละ **ยโต ขยํ ปจฺจยานํ อเวทิ พราหมณ์นั้น ได้รู้ความสิ้นไปของปัจจัยทั้งหลาย** ไม่มีปัจจัยเลย ปัจจัยฝ่ายที่จะตรึงไว้ไม่มีเลย **หลุดจากปัจจัยหมดเป็นพระอรหัต เป็นสมุจเฉทปหาน** แน่นอนในพุทธศาสนา

เมื่อรู้จักหลักเช่นนี้ ในบาทที่ ๓ รับรองอีก รับรองทีเดียวว่า **ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ วิธูปยํ ติฏฺฐติ มารเสนํ พราหมณ์นั้นย่อมกำจัดมารและเสนามารเสียได้ สูโรว โอภาสยมนฺตลิกฺขนฺติ ดำรงอยู่เหมือนดวงอาทิตย์ผุดขึ้นมากำจัดมืด กระทำอากาศให้สว่างฉะนั้น นี้ปรากฏเป็นพระอรหัตแล้วอย่างนี้ สว่างเป็นพระอาทิตย์กลางวันเรื่อย ไม่มีค่ำเลย** เมื่อยังไม่ถึงพระอรหัตละก็ยังมีค่ำ

ยังมีสว่างอยู่ **ถ้าถึงพระอรหัตละก็ไม่มีค่ำเลยทีเดียว มีสว่างตลอดเพราะดวงธรรมเต็มที่แล้ว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัตนั่นวัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว ดวงนั้นยิ่งกว่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ไปอีก ดวงจันทร์ก็ดี ดวงอาทิตย์ก็ดี ส่องให้สว่างในที่ที่ส่องได้ ที่ลึกลับลงไปใต้แผ่นดินส่องไม่ได้ ถ้ำคูหาส่องไม่ถึงดวงธรรมของพระอรหัตนั้น ใต้แผ่นดินก็สว่างหมด เหนือดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ก็สว่างหมด เห็นสว่างตลอดหมด ในถ้ำ ในเหว ในปล่องในไส้พุงตับไต เห็นตลอดหมด** ปรากฏอย่างนี้ ท่านจึงได้เทียบด้วย **สูโรว โอภาสยมนฺตลิกฺขนฺติ เหมือนดวงอาทิตย์อุทัยขึ้นมา แล้วกำจัดมืด ทำอากาศให้สว่าง ดวงธรรมก็ทำให้สว่างยิ่งกว่านั้น** สว่างในไส้พุงตับไต สว่างหมด ในภูเขาดวงอาทิตย์ส่องได้แต่ในที่ที่ส่องได้ ในที่ลึกลับเข้าไปในภูเขาเข้าไปส่องไม่ได้ ส่วน**ดวงธรรมส่องเข้าไปได้ตลอดหมด** ท่านจึงได้ยืนยันว่า **นตฺถิ ปญฺญา สมาอาภา แสงสว่างใดเสมอด้วยปัญญาไม่มี ดวงธรรมนั่นแหละให้เกิดปัญญาสว่าง ไม่มีที่กำบังอันใดแต่นิดเดียว จะกำบังก็กำบังไม่ได้ไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดกำบังได้เลย ส่องสว่างได้ตลอด** นี้ท่านจึงได้ชี้ว่าเหมือนยังกับดวงอาทิตย์ผุดขึ้นเหมือนดวงอาทิตย์เกิดขึ้นแล้วกำจัดมืด ทำอากาศให้สว่าง **ดวงธรรมก็เทียบด้วยอย่างนั้นเหมือนกัน**

นี้เป็นอุทานคาถา พระบรมศาสดาทรงตรัสเทศนา เป็นธรรมอันลึกซึ้ง ฟังพอดี พอร้ายไม่รู้เรื่อง เมื่อเป็นของลึกซึ้งขนาดนี้ละก็จำเอาไว้ว่า**เราจะต้องทำให้เป็นเหมือนอย่างนี้ นี่ที่เขาเป็นธรรมกายเขารู้หนาแค่นี้เขาเข้าใจทีเดียวว่า อ้อ! ตำรับตำรามีจริงอย่างนี้ เราก็เห็นจริงเหมือนตำราแล้ว ถูกต้องตามตำราแล้ว ผู้ที่ไม่เห็นไม่เป็นปรากฏก็เท่ากับตาบอด ไป**

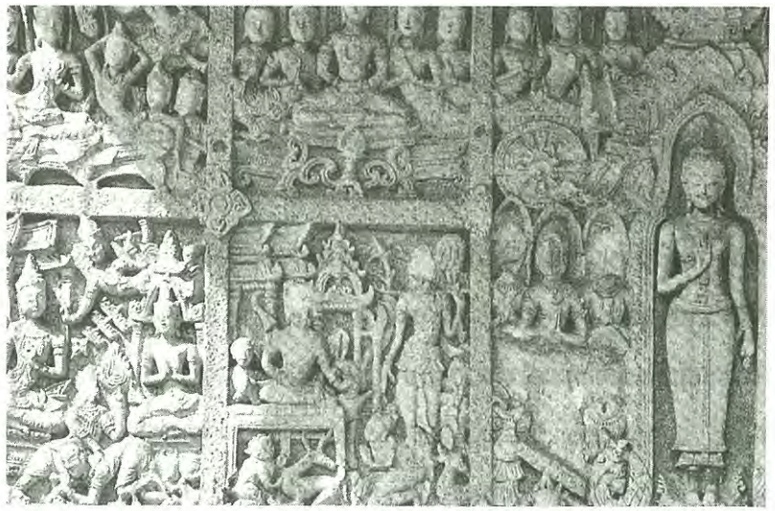

ไหนไม่รอด ติดอยู่แค่กายมนุษย์นี่เอง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ก็ไม่เห็นไม่เป็นกับเขา เมื่อไม่เห็นไม่เป็นกับเขา ก็ไม่มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ ก็เป็นทุกข์อยู่ร่ำไป ไม่มีสุข ผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ก็เป็นสุข ที่พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งว่า **ธมฺมสุขวิหารี ผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ เป็นสุข ในปัจจุบันทันตาเห็น ถ้ามีธรรมเป็นเครื่องอยู่ละ ก็เป็นสุขในปัจจุบันทันตาเห็น เป็นสุขเดี๋ยวนั้น** ท่านยืนยันด้วยว่า **อกาลิโก เมื่อเข้าไปถึงดวงธรรมนั้นแล้ว เป็นสุขเดี๋ยวนั้น ไม่ต้องผลัดกาลเวลา ไม่มีกาลเวลา** จะได้เลื่อนความสุขมาในเวลานั้น ในเวลานี้นี่ไม่มี **พอถึงก็สุขทีเดียว ไปถึงเดี๋ยวนั้นเป็นสุขเดี๋ยวนั้นทีเดียว** จึงเรียกว่า**อกาลิโก** แล้วไม่ใช่เท่านั้น **เป็นดวงแจ่มแจ้งกระจ่างสว่างกับใจอยู่** อาจจะเรียกบุคคลผู้อื่นเข้ามาดูได้รูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างนี้นี่เหมือนกับเทศน์ให้ฟังอย่างนี้แหละ **เรียกบุคคลผู้อื่นให้เข้ามาดูได้เป็นดวงขนาดนั้น ๆ โตเท่านั้น สว่างถึงนั้น อาจจะเรียกบุคคลผู้อื่นให้เข้ามาดูได้อย่างนี้** นี้เรียกว่า **เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก** ไม่ใช่เป็นของแข็ง **น้อมเข้าไปในใจก็ได้** น้อมเข้าไปตั้งอยู่แค่ไหนก็ได้ น้อมออกข้างนอกก็ได้ น้อมลงข้างล่างซ้าย ขวา หน้า หลัง นอก ใน น้อมไปได้ตามชอบใจหมดทั้งสิ้น ไม่ผิดนั่นเป็นของอ่อนตามใจอย่างนั้นเรียกว่า **โอปนยิโก เป็นของน้อมได้ตามชอบใจ ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ ผู้รู้รู้ได้เฉพาะตัว ใครเข้าถึงใครก็รู้ ใครทำเป็นใครก็เห็น ใครได้ใครก็ถึง** ใครไม่ได้ใครก็ไม่ถึง ใครไม่เป็นใครก็ไม่เห็นเท่านั้น ปรากฏอย่างนี้ นี้แหละ อุทานคาถาที่พระศาสดาทรงประสงค์แสดงไว้

ที่ชี้แจงแสดงมาแล้วนี้ ตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติในอุทานคาถาตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า **สพฺพพุทฺธานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระพุทธเจ้าทั้งปวง **สพฺพธมฺมานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระธรรมทั้งปวง **สพฺพสงฺฆานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระสงฆ์ทั้งปวง **ปิฏกตฺตยานุภาเวน** ด้วยอานุภาพชินสาวกของท่านผู้ชนะมาร จงดลบันดาลความสุขสวัสดิ์ให้อุบัติบังเกิดมี เป็นปรากฏในขันธปัญจกแห่งท่านทานิสสราบดีทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติว่ายุติธรรมมีกถาด้วยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

■■■■

ธรรมบรรยาย เรื่อง

หลักสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง (ต่อ)

โดย

หลวงพ่อพระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ป.ธ.๖

เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม

อริยสัจ ๔ : นิโรธสัจ

ขอโอกาสพระเถรานุเถระทุกท่าน คราวที่แล้วกระผมได้กล่าวเรื่องทุกขสัจ สมุทัยสัจ จบไปแล้ว วันนี้จะได้กล่าวเรื่อง**นิโรธสัจ**ต่อไป ซึ่งก็จะได้กล่าวแต่เพียงย่อพอเข้าใจ เพื่อจะได้ไปศึกษารายละเอียดเอาในธรรมปฏิบัตินะครับ

คำว่า **นิโรธสัจ** สัจจะคือความจริงอย่างประเสริฐนี้ นิโรธนั้นหมายถึง "**ความดับ**" ความดับที่ว่านี้หมายถึง**ความดับสมุทัย** เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ดับอวิชชา กิเลส ตัณหา อุปาทาน รวมตลอดไปถึงดับภพดับชาติ (ความเกิดใหม่โดยมีเหตุปัจจัยได้แก่ อวิชชาตัณหาเป็นต้น) ให้หมดสิ้นไป ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้

เมื่อกล่าวถึง**นิโรธ**คือ**ความดับ** ในทางปฏิบัติก็หมายถึงว่าเมื่อพระโยคาวจรคือผู้ปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานได้พิจารณาสภาวธรรม ได้แก่สังขารธรรมทั้งหลายทั้งปวงที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง ว่าประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งอย่างไร มีสามัญลักษณะ

คือความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อย่างไร **เห็นแจ้งแทงตลอดในพระไตรลักษณ์** หรือเรียกว่า **สามัญลักษณะ** คือลักษณะที่เสมอกันของธรรมชาติที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง (ที่มีวิญญาณครองชื่อว่า **อุปาทินนกสังขาร** ที่ไม่มีวิญญาณครองชื่อ **อนุปาทินนกสังขาร**) ให้เห็นตามธรรมชาติที่เป็นจริงว่าเป็น **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** อย่างไรนั้นชื่อว่า **วิปัสสนาปัญญา** คือปัญญาอันเห็นแจ้งชัดในความเป็นธรรมดาของสังขารที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งทั้งหลายทั้งปวงว่ามีสภาพ**ไม่เที่ยง เป็นทุกข์** และ**เป็นอนัตตา** คือมีสภาพที่มิใช่เป็นตัวตน บุคคลเราเขา ของเราของเขาอย่างแท้จริงหรือที่เที่ยงแท้แน่นอน

เมื่อรู้แจ้งแทงตลอดในพระไตรลักษณ์ดังกล่าวแล้ว พระโยคาวจรย่อมเจริญสมถวิปัสสนาให้ยิ่งขึ้นไป ถึงเห็นแจ้งแทงตลอดในอริยสัจทั้ง ๔ คือ **ทุกขสัจ สมุทัย นิโรธ มรรค เพื่อกำหนดรู้**ความ**จริงอย่างประเสริฐ**ในเรื่องของ**ทุกข์ สมุทัย**เหตุแห่งทุกข์ **นิโรธ**คือความดับทุกข์ กล่าวคือสภาวะที่ทุกข์ดับเพราะเหตุดับ ว่ามีจริงอย่างไร และความบรรลุนิโรธธาตุหรือนิพพานธาตุมีอย่างไร ไปจนถึง**มรรคสัจ** คือกำหนดรู้ความจริงอย่างประเสริฐในหนทางปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ อย่างนี้ชื่อว่าความรู้แจ้งแทงตลอดในพระอริยสัจทั้ง ๔ ในเบื้องต้นกำหนดรู้ว่ามีจริงอย่างไรนั้นชื่อว่า **สัจญาณ** และพึงกระทำอย่างไรต่อไป คือกำหนดรู้ว่าควรจะทำอย่างไรต่อไปชื่อว่า **กิจญาณ** และกำหนดรู้ว่าได้ทำไปอย่างไร ได้ผลดีเพียงไรแล้ว คือว่า ทุกข์กำจัดได้แล้ว สมุทัยละได้แล้ว นิโรธทำให้แจ้งได้แล้ว มรรคทำให้เกิดและเจริญได้แล้ว นั้นชื่อว่า **กตญาณ** นี้ชื่อว่า **โลกุตตรปัญญา**

ในช่วงของการรู้แจ้งแทงตลอดในพระอริยสัจทั้ง ๔ นี้ พระโยคาวจรคือผู้เจริญภาวนา เมื่อบรรลุถึงโคตรภูญาณขึ้นไป โคตรภูญาณนั้นก็จะดับหยาบไปหาละเอียดเรียกว่า **ทำนิโรธ** คือ **ดับสมุทัย** เหตุแห่งทุกข์ ได้แก่ กิเลส ตัณหา อุปาทาน (อุปาทานคือความยึดมั่นถือมั่นในสังขารธรรมทั้งหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งความยึดมั่นในเบญจขันธ์) ในกาย เวทนา จิต และ ธรรม ตั้งแต่สุดหยาบ คือทั้ง ณ ภายนอก และทั้ง ณ ภายในต่อ ๆ ไปไปสุดละเอียด จนละทั้งกิเลสตัณหาอุปาทานในเบญจขันธ์เหล่านั้นเสียได้ แม้เพียงชั่วคราวจิตละเอียดหนักก็จะถึงพระนิพพานยึดหน่วงพระนิพพานเป็นอารมณ์ ขณะนั้นเองเมื่อ**มรรคจิตมรรคปัญญา** ซึ่งรวมเรียกว่า **"มรรคญาณ"** ของพระโยคาวจรนั้น**เกิดและเจริญขึ้นปหานสัญโญชน์** กิเลสร้อยรัดให้ติดอยู่กับโลกได้**โดยเด็ดขาดเป็นสมุจเฉทปหาน** อย่างน้อยที่สุด ๓ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ก้าวล่วงข้ามโคตรปุถุชนเข้าสู่ความเป็นอริยบุคคล ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้แล้ว **ผลจิต**ก็จะเกิดและเข้าผลสมาบัติไป นั่นแหละ **กตญาณ** ก็จะทำหน้าที่พิจารณาปัจจเวกขณะว่า **มรรคผลที่บรรลุ**มีเพียงไร **กิเลสที่กำจัดไปแล้ว**ได้เพียงไร ถ้ายังไม่ถึงความบรรลุพระอรหัตตผล ก็พิจารณากิเลสที่เหลือว่ามีอะไรอยู่อีก และพิจารณา **พระนิพพาน** ซึ่งเป็น **วิสังขารธรรม** ที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งให้เห็นตามธรรมชาติที่เป็นจริงว่ามีสภาวะอย่างไร ตามธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า **ทั้งสภาวะพระนิพพาน ทั้งผู้ทรงสภาวะ** และ **อายตนนิพพาน** คือที่สถิตอยู่ของนิพพานธาตุที่เบญจขันธ์แตกทำลายแล้ว ดังที่เราเคยได้ยินได้ฟังกันว่าพระอรหันต์ท่านดับขันธ์เข้า **อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ** นี่ในกรณีพระอรหันต์บุคคล

การพิจารณาพระนิพพานนั้นย่อมต้องทั้งรู้ทั้งเห็นพระนิพพาน จึงชื่อว่า**ได้ตรัสรู้** คือ **ได้เห็นแจ้งรู้แจ้งเอง** ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้ ถ้าพระอรหันต์บุคคลก็ย่อมเห็นแจ้งรู้แจ้งตลอดหมดทั้ง**สภาวะนิพพาน ผู้ทรงสภาวะ** และ **อายตนนิพพาน** คือที่สถิตอยู่ของอนุปาทิเสสนิพพานธาตุที่เบญจขันธ์แตกทำลายแล้ว

นี้เป็นอาการบรรลุมรรคผลนิพพาน ซึ่งเป็นช่วงที่เกี่ยวด้วยนิโรธสัจ

นิโรธสัจ ความจริงอย่างประเสริฐคือ **ความดับเหตุปัจจัยแห่งความทุกข์** กล่าวคืออวิชชา กิเลสตัณหาอุปาทาน ภพชาติ ที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร วิญญาณ นามรูป และภพชาติ

มรณะทุกข์นั้น ในการปฏิบัติสมถ-วิปัสสนากัมมัฏฐานมาถึงช่วงตรงนี้ พระโยคาวจรย่อมรู้แจ้งแทงตลอดในพระอริยสัจ ๔ ตามระดับภูมิธรรมของท่าน และสัจธรรมส่วนนิโรธนี้นี่เองที่สมเด็จพระสัมมา-สัมพุทธเจ้าตรัสอยู่เสมอ จนพระอัสสชิเมื่อบรรลุธรรมใหม่ ๆ คือบรรลุพระอรหัตตผลแล้วก็อยู่ในพระอารามที่แคว้นมคธ เมื่อพระสารีบุตรในสมัยที่ยังเป็นมาณพ (อุปติสสปริพพาชก) ได้ติดตามมาเพื่อถามธรรมนั้น พระอัสสชิซึ่งเป็นพระอรหันต์ก็ได้กล่าวในเชิงถ่อมตัว แต่เป็นธรรมลึกซึ้งให้กับพระสารีบุตรซึ่งภายหลังก็ได้เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวานั้นให้ทราบธรรมสั้น ๆ แต่ลึกซึ้งของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า

"เย ธมฺมา เหตุปฺปภวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต (อาห) เตสญฺจ โย นิโรโธ จ เอวํวาที มหาสมโณ."

"ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ (หรือมีเหตุเป็นแดนเกิด) พระตถาคตเจ้าตรัสเหตุธรรมเหล่านั้น และความดับเหตุแห่งธรรมทั้งหลายเหล่านั้น พระสมณะเจ้าทรงมีปกติตรัสอย่างนี้."

นี่แหละเหตุให้เกิดทุกข์ พระพุทธเจ้าตรัสเนือง ๆ ถึงเหตุให้เกิดทุกข์ และก็ตรัสถึงความดับเหตุนั้นชื่อว่า **นิโรธ** ความดับเหตุแห่งทุกข์คือสมุทัย

ดังที่กระผมกราบเรียนมาแล้วตั้งแต่ต้น ในเรื่องสมุทัยสัจว่า **อวิชชา**เป็นปัจจัยให้เกิด**สังขาร** **สังขาร**เป็นปัจจัยให้เกิด**วิญญาณ** **วิญญาณ**เป็นปัจจัยให้เกิด**นามรูป** **นามรูป**เป็นปัจจัยให้เกิด**สฬายตนะ** **สฬายตนะ**เป็นปัจจัยให้เกิด**ผัสสะ** **ผัสสะ**เป็นปัจจัยให้เกิด**เวทนา** **เวทนา**เป็นปัจจัยให้**ตัณหา** **ตัณหา**เป็นปัจจัยให้เกิด**อุปาทานและกรรม** **ตัณหาอุปาทานและกรรม**นี่แหละเป็นปัจจัยให้เกิด **ภพ ชาติ ชรา มรณะ** และ**ทุกข์** ต่อ ๆ ไปตามลำดับอย่างนี้

ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ มีเหตุเป็นแดนเกิด ธรรมทั้งหลายเหล่านั้น ชื่อว่า **สังขารธรรม** โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเภท **อุปาทิน-นกสังขาร** คือสังขารที่มีชีวิตที่มีวิญญาณครองนั่นแหละ มีอวิชชา ตัณหา อุปาทาน และกรรม เป็นเหตุให้เกิด สมเด็จพระสัมมาสัม-พุทธเจ้าตรัสว่า ถ้าใครดับเหตุแห่งความเกิดของสังขารธรรมทั้งหลายเหล่านี้ ของตนเองเสียได้ กล่าวคือเมื่อความดับแห่งอวิชชาตัณหาอุปาทานหมดไปได้โดยสิ้นเชิง โดยเด็ดขาดเป็นสมุจเฉทปหาน ก็ไม่มีตัณหาที่จะเป็นเชื้อให้วิญญาณที่จะไปเกิดในภพภูมิใหม่ต่อไปได้อีก นั่นหมายเอาความดับเหตุปัจจัยให้เกิดภพชาติชรามรณะทุกข์ที่ดับได้อย่างสิ้นเชิงของพระอรหันต์ขีณาสพ เพราะฉะนั้นตรงนี้จึงมีสภาวะที่พึงทราบในส่วนของนิโรธสัจอยู่ ๒ ประการ คือ

ประการที่ ๑ **อาการดับเหตุแห่งทุกข์คือสมุทัย** มีอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ และก็พลอยให้ทุกข์ดับไปด้วย **นี้เป็นอาการดับสมุทัยแห่งนิโรธ** และ

ประการที่ ๒ ในขณะเดียวกัน**ก็มีความบรรลุโลกุตตรธรรม** ที่ชื่อว่า **นิโรธธาตุ** คือ **พระนิพพานธาตุ**

ธรรม ๒ อย่างนี้ เกี่ยวเนื่องกัน แต่มีลักษณะต่างกัน ซึ่งมีความอธิบาย**ความหมายของนิโรธสัจ** ในคัมภีร์สัทธัมมัปปกาสินีอรรถก-ถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๑ หน้า ๒๑๕ ความว่า

"นิโรโธปิ เอกวิโธ อสงฺขต-ธาตุภาวโต, ปริยายโต ปน ทุวิโธ สอุปาทิเสสอนุปาทิเสสโต, ติวิโธ ภวตฺตยวูปสมโต, จตุพฺพิโธ จตุมคฺคาธิคมนีโต, ปญฺจวิโธ ปญฺจาภินนฺทนวูปสมโต, ฉพฺพิโธ ฉตณฺหากายกฺขยเภทโต."

"แม้นิโรธก็เป็นอย่างเดียวกันโดยความเป็นอสังขตธาตุ, แต่โดยปริยายมี ๒ อย่าง โดยเป็นสอุปาทิเสสะและอนุปาทิเสสะ, เป็น ๓ อย่างโดยเข้าไปสงบภพทั้ง ๓, เป็น ๔ อย่างโดยควรบรรลุมรรค ๔, เป็น ๕ อย่างโดยเข้าไปสงบความยินดียิ่ง ๕, เป็น ๖ อย่าง โดยประเภทแห่งความสิ้นหมู่ตัณหา ๖."

เพราะฉะนั้นจะเห็นว่า**ความหมายของนิโรธสัจ** มีความหมายเป็น ๒ ประการ คือ

ประการที่ ๑ **เป็นความหมายเดียว** ซึ่งหมายถึง**นิโรธธาตุ** คือ**พระนิพพานธาตุ**โดยปรมัตถ์ที่พระอริยเจ้า พระอรหันต์เจ้าท่านบรรลุ ที่พระอรรถกถาจารย์ได้แสดงว่า **แม้นิโรธก็เป็นอย่างเดียวกันโดยความเป็นอสังขตธาตุ** อสังขต-ธาตุคือธาตุธรรมที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง ที่สมเด็จพระสัมมา-สัมพุทธเจ้าได้ตรัสอสังขตลักษณะไว้ว่า **ไม่ปรากฏความเกิด ๑ ไม่ปรากฏความเสื่อมสลาย ๑ เมื่อ**

ตั้งอยู่ไม่ปรากฏความแปรปรวน๑

พระคุณเจ้าโปรดเข้าใจข้อนี้ให้ดี นี้เป็นพระพุทธดำรัส มีอยู่ในอสังขตสูตร ได้ทรงแสดงอสังขตะลักษณะไว้อย่างนี้ นิโรธธาตุกล่าวคือพระนิพพานธาตุในความหมายของนิโรธซึ่งเป็นความหมายอย่างเดียว โดยความเป็นอสังขตธาตุอย่างนี้

ประการที่ ๒ **นิโรธโดยปริยาย** ความหมายทางอ้อม เพื่อชี้แจงให้เข้าใจรายละเอียดให้ถ่องแท้ มี ๒ อย่าง มี ๓ อย่าง มี ๔ อย่าง มี ๕ อย่าง มี ๖ อย่าง ที่ว่ามี ๒ อย่าง ก็คือ โดยเป็น **สอุปาทิเสสะ** และ **อนุปาทิเสสะ**

สอุปาทิเสสะ แปลว่า **มีอุปาทิเหลืออยู่**

อนุปาทิเสสะ แปลว่า **ไม่มีอุปาทิเหลืออยู่**

นี่คือความหมายของนิโรธธาตุหรือพระนิพพานธาตุที่พระอริยเจ้าพระอรหันต์เจ้าท่านบรรลุ มี ๒ อย่าง ก็คือการบรรลุมรรคผลนิพพานที่ยังมี**อุปาทิเหลือ** กับ **ไม่มีอุปาทิเหลือ** "**อุปาทิ**" นี่หมายถึงอะไร อุปาทินี้ก็ยังมีความหมายเป็นสองนัยอีก คือ

นัยหนึ่ง **สภาพที่ถูกกรรมกิเลสถือครอง** หรือ **สภาพที่ถูกอุปาทานยึดมั่น** ซึ่งก็คือ **เบญจขันธ์** นั่นเอง อุปาทินี่มีความหมายว่าเบญจขันธ์

อีกนัยหนึ่ง คือ**ตัวกิเลสเป็นเหตุถือมั่น** หรือ **ความยึดติดถือมั่น** กล่าวคือ **อุปาทาน** นั่นเอง

เพราะฉะนั้น ถ้าจะกล่าวย่อ ๆ คำว่า **อุปาทิ** จึงมีความหมายเป็น ๒ นัย คือ **อวิชชา กิเลส ตัณหา อุปาทาน**เป็นต้น นี่นัยที่หนึ่ง กับอีกนัยหนึ่งคือ **เบญจขันธ์** รวมกันทั้งเบญจขันธ์และกิเลสมีอุปาทานเป็นต้นนั้นชื่อว่า "**อุปาทิ**"

เมื่อเรากล่าว**เฉพาะในส่วนของกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ที่พระอริยเจ้าท่านละได้** ก็ยังกล่าวได้เป็น ๒ ระดับว่า **หมดกิเลสโดยสิ้นเชิง** คือ**พระอรหันต์บุคคล**ผู้บรรลุมรรคผลนิพพานที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวงแท้ ๆ ไม่มีกิเลสเหลือเลย นี้ระดับสูงสุด และ**พระอริยเจ้า**ผู้บรรลุมรรคผลนิพพานตามระดับภูมิธรรม แต่ยังไม่ถึงขั้นพระอรหัตพระอรหันต์ ได้แก่**พระโสดาปัตติมรรค พระโสดาปัตติผล พระสกิทาคามิมรรค พระสกิทาคามิผล พระอนาคามิมรรค พระอนาคามิผล** แม้**พระอรหัตมรรค**ช่วงกระพริบตาเดียวนั่น ซึ่งยังจัดว่ากิเลสยังมีเหลืออยู่ตามส่วน นี้อีกระดับหนึ่งรองลงมา

ถ้าพูดตามนัยแห่งกิเลส หรือโดยความหมายในการละกิเลสดังกล่าวนี้แล้ว คำว่า **สอุปาทิเสสะ** ก็หมายความว่า พระอริยเจ้าผู้บรรลุนิโรธธาตุหรือบรรลุพระนิพพานธาตุที่ดับกิเลสได้แล้วบางส่วน แต่ยังมีกิเลสตัณหาอุปาทานเหลืออยู่ ได้แก่ **ความบรรลุมรรคผลนิพพานของพระเสขบุคคล** นี้ประการหนึ่ง และคำว่า **อนุปาทิเสสะ** คือ**ความบรรลุมรรคผลนิพพานของพระอเสขบุคคล** หรือ ของ**พระอรหันต์ผู้หมดกิเลสโดยสิ้นเชิงแล้ว** จึงชื่อว่า **อนุปาทิเสสะ** นี้อีกประการหนึ่ง นี้เป็นความหมายในเบื้องต้น

ถ้าจะกล่าวโดยหมายเอา**พระอรหันต์บุคคลซึ่งละกิเลสได้โดยสิ้นเชิงแล้ว** คำว่า "**สอุปาทิเสสะ**" มีอุปาทิเหลือ ก็หมายถึง**การบรรลุนิโรธธาตุ**หรือ**พระนิพพานธาตุ**ของ**พระอรหันต์บุคคลที่ยังมีอุปาทิเหลืออยู่** คือ **ยังครองเบญจขันธ์อยู่** จึงชื่อว่า **สอุปาทิเสสนิพพาน** ส่วนคำว่า "**อนุปาทิเสสะ**" ก็หมายถึง **นิโรธธาตุ**หรือ**พระนิพพานธาตุ**ของ**พระอรหันต์บุคคล ที่ไม่มีอุปาทิเหลือ** คือที่**เบญจขันธ์แตกทำลาย** คือ**ตายแล้ว**นั่นเอง จึงชื่อว่า **อนุปาทิเสสนิพพาน**

ทั้ง ๒ กรณี คือทั้ง**สอุปาทิเสสนิพพาน**ซึ่งยังครองขันธ์อยู่และ**อนุปาทิเสสนิพพาน**ซึ่งเบญจขันธ์แตกทำลายแล้ว **นิโรธธาตุ**คือ**พระนิพพานธาตุนั้นก็ไม่ได้แตกทำลายไปด้วย** เพราะเป็น**อสังขตธาตุ อสังขตธรรม** เป็น**วิราคธาตุวิราคธรรม** คือเป็นธาตุล้วนธรรมล้วนที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง จึงมีสภาวะหรืออสังขตลักษณะตามพระพุทธดำรัส (องฺ.ติก. ๒๐/๔๘๗/๑๙๒) ที่ว่า**เมื่อตั้งอยู่ไม่ปรากฏความแปรปรวน** (น จิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ) และ**ไม่ปรากฏความเสื่อมสลายหมดสภาพเดิมของมันไป** (น วโย ปญฺญายติ) และ **ไม่ต้องเกิดอีก** (น อุปฺปาโท ปญฺญายติ) เพราะไม่มีเชื้อคือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดได้อีก ดับภพดับชาติโดยสิ้นเชิงแล้ว แต่**พระนิพพานธาตุหาได้ดับสูญหายไปไม่**

เพราะเป็นอสังขตธาตุ และเป็นอมตธรรม ตรงจุดนี้แหละ โปรดเข้าใจให้ดี

ความหมายโดยปริยายเป็น ๓ อย่าง **โดยเข้าไปสงบภพทั้ง ๓** ก็ดังที่กระผมกราบเรียนเมื่อกี้นี้ว่า ความดับแห่งนิโรธนั้น **ดับสมุทัยด้วย ดับภพดับชาติด้วย** เพราะไม่มีเชื้อเป็นเหตุให้เกิดภพเกิดชาติอีก ภพชาติที่ดับนั้น ดับได้หมดทั้ง ๓ ภพ ๓ ภูมิ คือ **กามภพ** ภพของสัตว์โลกที่เสพกาม นับตั้งแต่เทวโลกหรือเทวดา ความปรารถนาหรือยินดีในความเป็นเทวดา ความปรารถนาหรือยินดีในความเป็นมนุษย์ มนุษยโลก และสัตว์โลกในทุคคติภูมิของตน ก็ดับ "ตน" น่ะไม่มีแล้ว นี่**อุปาทานในตนสมมุติ**และ**สิ่งที่เนื่องด้วยตนดับหมด** คำว่า "**กามภพ**" นี่ หมายถึงภูมิจิตของสัตว์โลกที่ยังเสพกามคุณอยู่ ได้แก่ **เทวโลก มนุษยโลก** และ **สัตว์โลกในทุคคติภูมิ** ได้แก่ เปรต สัตว์นรก อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน นี่ภพที่หนึ่ง ภพที่ ๒ คือ ภูมิจิตของสัตว์โลกใน**รูปภพ** ภพของรูปพรหม ภพที่ ๓ คือ ภูมิจิตของสัตว์โลกใน**อรูปภพ** ภพของอรูปพรหม กามภพ รูปภพ อรูปภพนี้ ดับหมด คือไม่มีอีก จึงชื่อว่าเป็น ๓ อย่างโดยเข้าไปสงบภพทั้ง ๓

ที่ว่าเป็น ๔ อย่าง **โดยควรบรรลุมรรค ๔** (จตุพฺพิโธ จตุมคฺคาธิคมนียโต) คือ **โสดาปัตติมรรค พระสกิทาคามิมรรค พระอนาคามิมรรค พระอรหัตมรรค** นี้ก็เป็นความหมายของนิโรธโดยปริยาย ๔ อย่าง

เป็น ๕ อย่าง **โดยเข้าไปสงบความยินดียิ่ง ๕** ก็ได้แก่ **กามคุณทั้ง ๕** คือ รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งสัมผัสทางกายนั้นเอง

เป็น ๖ อย่าง **โดยประเภทความสิ้นหมู่แห่งตัณหา ๖** ดังได้เคยเรียนพระคุณเจ้าทุกท่านว่า โดยปกติเราก็เคยได้ยินกันแต่ว่า ตัณหา ๓ มีกามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา เป็นต้น แต่ตัณหา ๖ นี่ เราไม่ค่อยจะเคยได้ยินกัน แต่ก็มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๑ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ข้อที่ ๒๒๘ หน้า ๒๒๘ ความว่า

"ติสฺโส ตณฺหา กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา อปราปิ ติสฺโส กามตณฺหา รูป ตณฺหา ฯเปฯ"

"ตัณหา ๓ ตัณหาในกาม ๑ ตัณหาในภพ ๑ ตัณหาในวิภพ ๑

ตัณหาอีก ๓ ได้แก่ ตัณหาในภพ ๑ ตัณหาในรูป ๑ ตัณหาในอรูป ๑

ตัณหาอีก ๓ ได้แก่ ตัณหาในรูป ๑ ตัณหาในอรูป ๑ ตัณหาในความดับ ๑"

ถ้ากล่าวโดยย่อก็คือ **กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา** แล้วก็เพิ่มอีกสองตัณหา **ตัณหาในรูป** เรียก **รูปตัณหา** หมายถึงตัณหาในรูปฌาน รูปภพ **ตัณหาในอรูป** ชื่อ **อรูปตัณหา** คือความทะยานอยาก หรือยินดีพอใจยึดติดในอรูปฌาน ในอรูปภพ

กับอีกตัณหาหนึ่งชื่อ **นิโรธตัณหา** เป็นตัณหาที่พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายว่า **ราคะที่ประกอบด้วยอุจเฉททิฏฐิ** ชื่อว่า **นิโรธตัณหา** ดังปรากฏในคัมภีร์สุมังคลวิลาสินี อรรถกถาทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ภาค ๓ หน้า ๑๘๒ ได้อรรถาธิบาย ไว้ว่า

"กามตณฺหาติ ปญฺจกามคุณิโก ราโค ฯเปฯ อุจฺเฉททิฏฺฐิสหคโต ราโค นิโรธตณฺหา"

"คำว่า กามตัณหา ได้แก่ ราคะที่ประกอบด้วยเบญจกามคุณ. ส่วนราคะในรูปภพและอรูปภพจัดเป็นฌานนิกกันติ (ความติดใจในฌาน) ราคะที่ประกอบสัสสตทิฏฐิ คือการปรารถนาด้วยอำนาจภพ ชื่อว่า ภวตัณหา. ราคะที่ประกอบอุจเฉททิฏฐิ ชื่อว่า วิภวตัณหา. อีกอย่างหนึ่ง ยกเว้นตัณหา ๒ อย่าง (คือ ภวตัณหาและวิภวตัณหา) ตัณหาที่เหลือชื่อว่า กามตัณหา. สมดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า "บรรดาตัณหาเหล่านั้น ภวตัณหาคืออะไร. คือ ราคะที่ประกอบสัสสตทิฏฐิ สราคะ คือความกำหนัดจัดแห่งจิต, ความกำหนัดจัดแห่งจิตนี้ เรียกว่า ภวตัณหา. บรรดาตัณหาเหล่านั้น วิภวตัณหาคืออะไร. คือ ราคะที่ประกอบอุจเฉททิฏฐิ สาราคะ คือความกำหนัดจัดแห่งจิต, ความกำหนัดจัดแห่งจิตนี้เรียกว่า วิภวตัณหา. ตัณหาที่เหลือชื่อว่า กามตัณหา." พึงวินิจฉัยกามตัณหาเป็นต้นอีกหมวดหนึ่ง ราคะที่ประกอบด้วยเบญจกามคุณ ชื่อว่า กามตัณหา. ฉันทราคะในรูปภพและอรูปภพ ชื่อว่า รูปตัณหา และอรูปตัณหา ๒ อย่างนอกนี้. ส่วนในพระอภิธรรมที่ท่านแถลงรายละเอียดเรื่องตัณหาหมวดนี้ไว้อย่างนี้ว่า "ฉันทราคะที่ประกอบด้วยกามธาตุ ฯลฯ ที่ประกอบด้วยอรูปธาตุ." ด้วยวาระนี้ท่านแสดงอย่างไร, ท่านรวมเอาตัณหาทั้งหมดไว้ด้วยกามตัณหาว่า "ธรรมทั้งปวงที่เป็นไปในภูมิ ๓ ชื่อว่าเป็นที่ตั้งแห่งตัณหา ด้วยอรรถว่าน่ากำหนัดยินดี" แล้วแสดงตัณหาสองอย่างนอกนี้แยกออกจากกามตัณหานั้น. พึงทราบวินิจฉัยในรูปตัณหาเป็นต้น ฉันทราคะในรูปภพ ชื่อว่า รูปตัณหา. ฉันทราคะในอรูปภพ ชื่อว่า อรูปตัณหา. ราคะที่ประกอบอุจเฉททิฏฐิ ชื่อว่า นิโรธตัณหา."

กล่าวโดยย่อ หมู่ตัณหา ๖ ก็คือ "**กามตัณหา**" คือความ

ทะยานอยากในวัตถุกาม ได้แก่ ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ สิ่งสัมผัสทางกาย ซึ่งก็มีอยู่ในภพ ๓ นี่แหละ "**ภวตัณหา**" คือความทะยาน อยากได้ อยากมี อยากเป็น "**วิภวตัณหา**" เป็นความทะยานอยากที่ตรงกันข้าม ในลักษณะของความรังเกียจเดียดฉันท์ ไม่ปรารถนาที่จะพบเห็น ไม่ปรารถนาที่จะได้ จะมี จะเป็น เป็นต้น นี่เรารู้เราเข้าใจกันโดยธรรมดาอย่างนั้น ทีนี้เพิ่มมาอีก ๓ ตัณหานี้ ก็ในพระอภิธรรม ท่านแสดง "**รูปตัณหา**" คือความยินดีพอใจในรูปภพ ความทะยานอยากในรูปภพ คือความทะยานอยากยินดีพอใจยึดติดในรูปฌาน และในรูปภพ "**อรูปตัณหา**" ฉันทราคะในอรูปภพ คือความยินดีพอใจทะยานอยากในอรูปฌานและในอรูปภพนั่นเอง ส่วนราคะที่ประกอบด้วยอุจเฉททิฏฐิ ชื่อว่า "**นิโรธตัณหา**" อย่างพวกที่ถือว่าโลกสูญ คือเห็นว่าไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยอะไรเป็นเครื่องปรุงแต่งสัตว์โลก เกิดมาก็มีเพียงเท่านี้ ตายไปแล้วก็สูญ เพราะฉะนั้นเขาก็ปรารถนาความไม่มีนั้น ชื่อว่าราคะที่ประกอบด้วยอุจเฉททิฏฐิ อย่างนั้นแหละชื่อว่านิโรธตัณหา จึงเป็นตัณหา ๖ ด้วยประการฉะนี้

เมื่อเข้าใจลักษณะของนิโรธสัจตรงนี้แล้ว ค่อยพิจารณาต่อไปในเรื่องของการแทงตลอดอริยสัจ ๔ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับนิโรธสัจนี้ให้ดี

อริยสัจ ๔ : มรรคสัจ

กระผมจะได้กล่าวถึงมรรคสัจ ความจริงอย่างประเสริฐ ในมรรคซึ่งหมายเอา**อริยมรรคมีองค์ ๘ คือทางปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์อย่างถาวร** ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้ ขึ้นชื่อว่ามรรค หรือ ทางสายกลางอันเป็นข้อปฏิบัติ ๘ ประการที่จะให้สามารถกำจัดอวิชชากิเลส ตัณหาอุปาทาน อันเป็นเหตุแห่งการเกิดภพชาติ ชรา มรณะ ทุกข์ ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้นั้น แท้ที่จริงก็มีถึง ๒ ระดับ คือ**มรรคในระดับโลกิยะ** หรือ **โลกิยธรรม** นั้นก็กำจัดกิเลสได้ชั่วคราว กับ**มรรคในระดับโลกุตตระ** เป็น**โลกุตตรธรรม** ชื่อ พระอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น ตัดกิเลสเหตุแห่งทุกข์ได้อย่างถาวร ตามลำดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้เป็นชั้น ๆ ไป ดังเช่น

พระโสดาปัตติมรรค กำจัดสัญโญชน์เบื้องต่ำ ๓ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ได้โดยสิ้นเชิง

พระสกิทาคามิมรรค ก็ตัดสัญโญชน์ ๓ ประการ ได้ดังเช่นพระโสดาปัตติมรรค แต่ละกิเลสประเภทโลภะ โทสะ โมหะ ได้จนเหลือเบาบางยิ่งกว่าพระโสดาปัตติมรรค

พระอนาคามิมรรค ละหรือกำจัดสัญโญชน์อีก ๒ ประการได้ คือ กามราคะ และปฏิฆะ รวมเป็นตัดสัญโญชน์ (กิเลสเครื่องร้อยรัดให้ติดอยู่กับโลก) เบื้องต่ำ ๕ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ และปฏิฆะได้

พระอรหัตมรรค ตัดสัญโญชน์เบื้องต่ำทั้ง ๕ ประการดังกล่าวแล้วได้ด้วย แล้วยังตัดสัญโญชน์เบื้องสูงอีก ๕ คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชา ได้โดยสิ้นเชิง **เป็นสมุจเฉทปหาน**

นี้คือ**มรรคสัจ คือความจริงอย่างประเสริฐ ในหนทางปฏิบัติเพื่อความบรรลุมรรคผลนิพพาน** ที่ชื่อว่า **อริยมรรคมีองค์ ๘** หรือ **มัชฌิมาปฏิปทา** ข้อปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เหตุแห่งทุกข์ทั้งหลายให้หมดสิ้นไป ดังที่ได้กล่าวแล้วนั้น ความหมายของมรรคสัจ ดังกล่าวนั้น ก็มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์เดียวกันนี้ คือ คัมภีร์สัทธัมมปกาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๑ หน้า ๒๑๕-๒๑๖ นั่นแหละว่า

"มคฺโคปิ เอกวิโธ ภาเวตพฺพโต ฯเปฯ จตุพฺพิโธ โสตาปตฺติมคฺคาทิวเสน."

"แม้มรรค ก็เป็นอย่างเดียว โดยควรทำให้เกิด, เป็น ๒ อย่าง คือ โดยประเภทแห่งสมถะและวิปัสสนา หรือโดยประเภทแห่งทัสสนะและภาวนา, เป็น ๓ อย่าง โดยประเภทแห่งขันธ์ ๓, จริงอยู่ มรรคนี้ เพราะเป็นสัปปเทสธรรม จึงสงเคราะห์ด้วยขันธ์ ๓ (คือ ศีลขันธ์ สมาธิขันธ์ และปัญญาขันธ์) **ที่เป็นนิปปเทสธรรม ดุจเมืองสงเคราะห์รวมเข้าด้วยราชอาณาจักรฉะนั้น ดังที่ท่านกล่าวว่า "ดูกรอาวุโส วิสาขะ ขันธ์ ๓ ไม่สงเคราะห์เข้าด้วยมรรคมีองค์ ๘**

อันเป็นอริยะ. ดูกรอาวุโส วิสาขะ มรรคมีองค์ ๘ อันเป็นอริยะ สงเคราะห์เข้าด้วยขันธ์ ๓. ดูกรอาวุโส วิสาขะ ธรรมเหล่านี้คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต และสัมมาอาชีโว สงเคราะห์เข้าในศีลขันธ์ ธรรมเหล่านี้คือ สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สงเคราะห์เข้าในสมาธิขันธ์ ธรรมเหล่านี้คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สงเคราะห์เข้าในปัญญาขันธ์. มรรคเป็น ๔ อย่าง ด้วยอำนาจแห่งโสดาปัตติมรรค เป็นต้น."

นี่คือความหมายของอริยมรรคมีองค์ ๘ ที่พระโยคาวจรขณะเมื่อปฏิบัติหรือเจริญสมถวิปัสสนาภาวนา รู้แจ้งแทงตลอดในพระไตรลักษณ์ หรือสามัญลักษณะ ของสังขารธรรมทั้งปวงว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อย่างไร ชื่อว่า **วิปัสสนาปัญญา** แล้วเจริญสมถวิปัสสนาต่อไป ให้เห็นแจ้งแทงตลอดในพระอริยสัจทั้ง ๔ อันเป็นไปในญาณ ๓ คือ ทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ และมรรคสัจ นี้

เมื่ออริยมรรครวมเป็นเอกสมังคี ทำหน้าที่พร้อมกัน พร้อมกับโพธิปักขิยธรรมทั้ง ๓๗ ประการ สามารถที่จะกำจัดกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า **สัญโญชน์** คือกิเลสเครื่องร้อยรัดให้ติดอยู่กับโลกได้อย่างน้อย ๓ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ย่อมก้าวล่วงข้ามโคตรปุถุชน เข้าสู่ความเป็นอริยบุคคล ได้บรรลุมรรคผลนิพพาน ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้

และเมื่อละสัญโญชน์ได้ ๑๐ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ปฏิฆะ และกามราคะ อันเป็นสัญโญชน์เบื้องต่ำ ๕ กับสัญโญชน์เบื้องสูงอีก ๕ คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชาได้ ก็บรรลุมรรค ผล นิพพาน ที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวง **เป็นพระอรหันต์บุคคล** ด้วยประการฉะนี้

แต่ก็มีข้อสังเกตให้เป็นที่เข้าใจว่า **มรรคสัจ** คือความจริงอย่างประเสริฐในหนทางปฏิบัติ เพื่อกำจัดกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เหตุแห่งทุกข์ทั้งหลายให้หมดสิ้นไปนั้น มรรคสัจนั้นมีความหมายทั้ง**โดยความหมายเดียวว่า โดยควรทำให้เกิด** และ **ความหมายหลายอย่าง** ได้แก่

เป็น ๒ อย่าง โดยประเภทแห่งสมถะและวิปัสสนา ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป หรือ**โดยประเภทแห่งทัสสนะและภาวนา** ทัสสนะหมายเอาความเห็นแจ้ง กล่าวคือ **เห็นแจ้ง แล้วจึงรู้แจ้ง คือทั้งรู้ทั้งเห็น** ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดง มีปรากฏในธรรมจักกัปปวัตตนสูตรว่า

จกฺขุํ อุทปาทิ จักขุเกิดขึ้นแล้วแก่เรา

ญาณํ อุทปาทิ ญาณคือความรู้แจ้ง เกิดขึ้นแล้วแก่เรา

ปญฺญา อุทปาทิ ปัญญาอันเห็นแจ้งเกิดขึ้นแก่เรา

วิชฺชา อุทปาทิ วิชชาเกิดขึ้นแล้วแก่เรา

อาโลโก อุทปาทิ ความเห็นแจ้งทั้งหมด เรียกว่าเห็นแจ้งโลกเกิดขึ้นแล้วแก่เรา

เพราะฉะนั้น **อริยมรรค**นี้ก็**เป็นทัสสนะ**คือ **ทั้งเห็นและรู้** ด้วยประการฉะนี้ และ**ภาวนา**นั้นคือ **ทำให้เกิดให้เจริญขึ้น** มรรคเป็นธรรมที่ควรทำให้เกิดและให้เจริญ

เป็น ๓ อย่าง โดยประเภทแห่งขันธ์ ๓ ก็คือสงเคราะห์อริยมรรคมีองค์ ๘ เข้าในขันธ์ ๓ คือ **ศีลขันธ์ สมาธิขันธ์** และ**ปัญญาขันธ์** กล่าวคือ

สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว นี้สงเคราะห์เข้าในศีลขันธ์

สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ นี้สงเคราะห์เข้าในสมาธิขันธ์

สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป สงเคราะห์เข้าปัญญาขันธ์

เพราะฉะนั้นเมื่อเข้าใจ**มรรคสัจ** หนทางปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์อย่างถาวร คือ **อริยมรรคมีองค์ ๘** นี้ โดยความหมาย ๒ อย่างว่า **สมถะและวิปัสสนา** หรือสงเคราะห์อริยมรรคมีองค์ ๘ เข้าในขันธ์ ๓ คือ **ศีลขันธ์ สมาธิขันธ์** และ**ปัญญาขันธ์** อย่างนี้แล้ว ในโอกาสต่อไป ก็จะได้ชี้แจงในเรื่องธรรมปฏิบัติ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือสมถวิปัสสนาภาวนา อันมีศีลเป็นบาทในคราวต่อไป

แต่ ณ โอกาสที่ได้กล่าวถึงอริยสัจทั้ง ๔ มี ทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ และมรรคสัจ ทั้ง ๔ ประการนี้ โดยย่อจบไปแล้วนั้น

ก็ใคร่จะชี้แจง**ลักษณะแห่งสัจจะทั้ง ๔** นี้ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาสัมมาปฏิบัติสืบต่อไป

อริยสัจ ๔ : ลักษณะและอาการแทงตลอด

๑. ลักษณะแห่งสัจจะทั้ง ๔ นี้

มีปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๑ ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ข้อ ๕๕๐ หน้า ๔๕๔ ว่า

"สจฺจานํ กติ ลกฺขณานิ ... ฯเปฯ... สจฺจานํ อิมานิ เทฺว ลกฺขณานิ."

สจฺจานํ กติ ลกฺขณานิ ... ฯเปฯ... สจฺจานํ อิมานิ ฉ ลกฺขณานิ.

สจฺจานํ กติ ลกฺขณานิ... ฯเปฯ... สจฺจานํ อิมานิ ทฺวาทสลกฺขณานิ."

มีคำแปลซึ่งจะแยกหัวข้อให้เห็นเป็น ๓ หัวข้อดังต่อไปนี้

(๑) สัจจะมีลักษณะ ๒

"สัจจะมีลักษณะเท่าไร? สัจจะมีลักษณะ ๒ คือ สังขตลักษณะ ๑ อสังขตลักษณะ ๑ สัจจะมีลักษณะ ๒ นี้"

เพราะฉะนั้นจะเห็นว่าสัจจะทั้ง ๔ นี้ มีลักษณะที่พึงสังเกตอยู่ ๒ ประการ คือ มีทั้งสังขตลักษณะ คือเป็นธรรมที่**ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง** ชื่อว่า **สังขตธรรม** อย่างหนึ่ง และมีทั้งอสังขตลักษณะ คือเป็นธรรมที่ไม่**ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง** ชื่อว่า **อสังขตธรรม** อีกอย่างหนึ่ง

เพราะฉะนั้นในการที่จะศึกษาธรรมปฏิบัติ เพื่อบรรลุผลมรรคนิพพาน ให้ถูกต้องตามที่เป็นจริง **ต้องเข้าใจจุดนี้ ต้องเข้าใจลักษณะแห่งสัจจะทั้ง ๔ นี้ ว่าสัจจะไหนเป็นสังขตธรรม มีสังขตลักษณะ** ตามที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า **ปรากฏความเกิด ๑ ปรากฏความเสื่อมสลาย ๑ เมื่อตั้งอยู่ปรากฏความแปรปรวน ๑** นี้อย่างหนึ่ง **ว่าสัจจะไหนเป็นอสังขตธรรม** ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงอสังขตะลักษณะไว้ว่า **ไม่ปรากฏความเกิด ๑ ไม่ปรากฏความเสื่อมสลาย ๑ เมื่อตั้งอยู่ไม่ปรากฏความแปรปรวน ๑** ข้อนี้ต้องเข้าใจทีเดียว

เพราะฉะนั้นพระสารีบุตรมหาเถระ จึงได้ชี้แจงในปฏิสัมภิทามรรคต่อไปว่า

(๒) สัจจะมีลักษณะ ๖

"สัจจะมีลักษณะเท่าไร? สัจจะมีลักษณะ ๖ คือ สัจจะที่ปัจจัยปรุงแต่ง มีความเกิดปรากฏ ๑ ความเสื่อมปรากฏ ๑ เมื่อยังตั้งอยู่ความแปรปรากฏ ๑ สัจจะที่ปัจจัยไม่ปรุงแต่ง ความเกิดไม่ปรากฏ ๑ ความเสื่อมไม่ปรากฏ ๑ เมื่อยังตั้งอยู่ความแปรปรวนไม่ปรากฏ ๑ สัจจะมีลักษณะ ๖ นี้."

(๓) สัจจะมีลักษณะ ๑๒

"สัจจะมีลักษณะเท่าไรสัจจะมีลักษณะ ๑๒ *ทุกขสัจ* มีความเกิดปรากฏ ๑ มีความเสื่อมปรากฏ ๑ เมื่อยังตั้งอยู่ปรากฏความแปรปรวน ๑ *สมุทัยสัจ* มีความเกิดปรากฏ ๑ มีความเสื่อมปรากฏ ๑ เมื่อยังตั้งอยู่ปรากฏความแปรปรวน ๑ *มรรคสัจ* ปรากฏความเกิด ๑ ความเสื่อมปรากฏ ๑ เมื่อยังตั้งอยู่ปรากฏความแปรปรวน ๑ *นิโรธสัจ* ความเกิดไม่ปรากฏ ๑ ความเสื่อมไม่ปรากฏ ๑ เมื่อยังตั้งอยู่ไม่ปรากฏความแปรปรวน ๑ สัจจะมีลักษณะ ๑๒ นี้."

เพราะฉะนั้น ทั้ง**ทุกข์ สมุทัย** และ **มรรค**นั้น **เป็นสังขารธรรม** จึงมีสภาวะที่**ไม่เที่ยง** คือ **อนิจฺจํ** และมีพระพุทธดำรัสว่า **ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา** ซึ่งแปลความว่า **สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นแหละเป็นทุกข์** คือตั้งอยู่หรือทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้นาน **สิ่งใดเป็นทุกข์สิ่งนั้นเป็นอนัตตา** เพราะฉะนั้น **ทุกขสัจ สมุทัยสัจ มรรคสัจ ซึ่งเป็นสังขตธรรม จึงมีสภาวะที่เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา**

แต่ส่วน **นิโรธสัจ** ท่านพระสารีบุตรมหาเถระได้แสดงว่า **ความเกิดไม่ปรากฏ ๑ ความเสื่อมสลายไม่ปรากฏ ๑ เมื่อยังตั้งอยู่ ความแปรปรวนไม่ปรากฏ ๑** เพราะฉะนั้น**นิโรธสัจ** คือ **นิโรธธาตุ** โดยความหมายเดียวว่าเป็น**อสังขตธาตุ**นั้นเอง ที่มี **อสังขตลักษณะ คือ ความเกิดไม่ปรากฏ ๑ ความเสื่อมสลายไม่ปรากฏ ๑ เมื่อตั้งอยู่ความแปรปรวนไม่ปรากฏ ๑**

ข้อนี้ท่านทั้งหลายพึงสำเหนียกให้ดีว่า **นิโรธธาตุ**โดยความหมายเดียว กระผมเน้นว่า **นิโรธธาตุ** คือ **นิโรธสัจที่เป็นอสังขตธาตุ** นี่แหละเป็นความหมายเดียว ก็คือ **พระนิพพานธาตุที่พระอริยเจ้า**

พระอรหันต์เจ้าท่านบรรลุนั้นเอง แต่คำว่า "**นิโรธ**" เฉย ๆ มีความหมายได้ทั้งความหมายเดียว คือเป็นนิโรธธาตุ ที่เป็นอสังขตนี้ และมีความหมายมากกว่า ๑ ได้แก่ ความหมาย ๒ คือ **สอุปาทิเสสะ** คือนิโรธธาตุที่พระอริยเจ้ายังครองเบญจขันธ์อยู่ มีอุปาทิอยู่ และ **อนุปาทิเสสะ** คือนิโรธธาตุหรือนิพพานธาตุที่พระอริยเจ้าไม่มีอุปาทิเหลือ คือเบญจขันธ์แตกทำลายแล้ว ไม่มีอุปาทิเหลือนั่นเป็นความหมาย ๒ ประการดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

เพราะฉะนั้นใน**การแทงตลอดอริยสัจ จึงต้องเข้าใจจุดนี้ให้ดี** นอกจากนั้น ยังพึงเข้าใจนิโรธต่อไปถึง**อาการแทงตลอดแห่งอริยสัจ ๔** ในความหมายของนิโรธว่า "**อาการดับแห่งนิโรธ**" **คืออาการดับซึ่งสมุทัยแห่งนิโรธ** ในขณะที่พระอริยเจ้ากำลังบรรลุมรรคผลนิพพาน **อาการบรรลุนิพพาน**นั้นนั่นแหละ **เป็นสังขตธรรม** ที่มีสังขตลักษณะ คือ มีความเกิดปรากฏ ๑ มีความเสื่อมสลายปรากฏ ๑ เมื่อตั้งอยู่มีความแปรปรวนปรากฏ ๑ อาการที่พระอริยเจ้าบรรลุผลมรรคนิพพานอย่างนั้นแหละเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ดังจะได้อธิบายต่อไป

๒. อาการแทงตลอดสัจจะทั้ง ๔ นี้

พระสารีบุตรมหาเถระได้แสดงธรรมเรื่องการแทงตลอดสัจจะนี้ มีปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๑ ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ข้อที่ ๕๔๖ หน้า ๔๕๐ มีความว่า

"**กติหากาเรหิ จตฺตาริ สจฺจานิ เอกปฏิเวธานิ...ฯเปฯ...จตฺตาริ สจฺจานํ เอกปฏิเวธานิ.**"

"**สัจจะ ๔ มีการแทงตลอดด้วยญาณเดียว ด้วยอาการเท่าไร? สัจจะ ๔ มีการแทงตลอดด้วยญาณเดียว ด้วยอาการ ๔ คือ ด้วยความเป็นของแท้ ๑ ด้วยความเป็นอนัตตา ๑ ด้วยความเป็นของจริง ๑ ด้วยความเป็นปฏิเวธ ๑ สัจจะ ๔ ท่านสงเคราะห์เป็น ๑ ด้วยอาการ ๔ นี้ สัจจะใดท่านสงเคราะห์เป็น ๑ สัจจะนั้นเป็น๑ บุคคลก็ย่อมแทงตลอดสัจจะ ๑ ด้วยญาณเดียว เพราะเหตุนั้น สัจจะ ๔ มีการแทงตลอดด้วยญาณเดียว**"

สัจจะ ๔ มีการแทงตลอดด้วยญาณเดียว **ด้วยอาการเท่าไร** ฟังให้ดีนะครับ นี้เป็นเรื่องการแทงตลอดสัจจะทั้ง ๔ ต้องจับประเด็นนี้ไว้ให้ดี ว่า **แทงตลอดด้วยอาการเท่าไร? นี้เป็นอาการแทงตลอด** โปรดเข้าใจตามนี้ด้วย พระสารีบุตรมหาเถระท่านได้แสดงไว้ว่า **สัจจะ ๔ มีการแทงตลอดด้วยญาณเดียว ด้วยอาการ ๔ คือ ด้วยความเป็นของแท้ ๑** (ตถฏฺเฐน) **ด้วยความเป็นอนัตตา ๑** (อนตฺตฏฺเฐน) **ด้วยความเป็นของจริง ๑** (สจฺจฏฺเฐน) **ด้วยความเป็นปฏิเวธ ๑** (ปฏิเวธฏฺเฐน) สัจจะ ๔ ท่านสงเคราะห์เป็น ๑ **ด้วยอาการ ๔ นี้** สัจจะใดท่านสงเคราะห์เป็น ๑ สัจจะนั้นเป็น ๑ บุคคลก็ย่อมแทงตลอดสัจจะ ๑ ด้วยญาณเดียว เพราะเหตุนั้น **สัจจะ ๔ มีการแทงตลอดด้วยญาณเดียว**

เพราะฉะนั้น **อาการแทงตลอดมี ๔ ประการ** คือ แทงตลอดโดยความเป็นของแท้ ด้วยความเป็นอนัตตา ด้วยความเป็นของจริง และด้วยความเป็นปฏิเวธ คือธรรมที่บรรลุ แทงตลอดแล้วก็บรรลุ พระสารีบุตรมหาเถระได้อธิบายต่อไปอีกว่า

"**สัจจะ ๔ มีการแทงตลอดด้วยญาณเดียว ด้วยความเป็นอนัตตาอย่างไร สัจจะ ๔ มีการแทงตลอดด้วยญาณเดียว ด้วยความเป็นอนัตตาด้วยอาการ ๔ คือ สภาพที่ทนได้ยากแห่งทุกข์ เป็นสภาพที่มิใช่ตน ๑ สภาพเป็นเหตุเกิดสมุทัย เป็นสภาพมิใช่ตน ๑ สภาพดับแห่งนิโรธเป็นสภาพมิใช่ตน ๑ สภาพเป็นทางแห่งมรรคเป็นสภาพมิใช่ตน ๑ สัจจะ ๔ ท่านสงเคราะห์เป็น ๑ ด้วยความเป็นอนัตตาด้วยอาการ ๔ นี้ สัจจะใดท่านสงเคราะห์เป็น ๑ สัจจะนั้นเป็น ๑ บุคคลก็ย่อมแทงตลอดสัจจะ ๑ ด้วยญาณเดียว เพราะเหตุนั้น สัจจะ ๔ มีการแทงตลอดด้วยญาณเดียว**"

การแทงตลอดสัจจะ ๔ นั้น แทงตลอดด้วยญาณเดียว ด้วยความเป็นอนัตตาอย่างไร คือเห็นอย่างไร แทงตลอดคือเห็นแจ้ง **ด้วยอาการ ๔ อย่าง** อย่างไร ที่ชื่อว่า **ด้วยความเป็นอนัตตา** ตามที่แสดงไว้นั้น พึงทราบอธิบายดังนี้

ประการที่ ๑ เป็นสภาพที่ทนได้ยากแห่งทุกข์ ที่ว่าทุกขังหรือทุกขตา ความเป็นทุกข์ เป็นสภาพที่ทนได้ยาก นี้ประการหนึ่ง จึงชื่อว่าหรือ**เป็นสภาพที่มิใช่ตน มิใช่ตัวตน คือมิใช่อัตตา ไม่เป็นอัตตา**

ประการที่ ๒ มีสภาพเป็นเหตุเกิดสมุทัย ก็คือเป็นสมุทัยนั้นแหละ **เป็นตัวเหตุให้เกิดทุกข์** ได้แก่ **อวิชชา ตัณหา อุปาทาน** เป็นต้น นี้ก็**เป็นสภาพที่มิใช่ตน เพราะมีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และเสื่อมสลายไป**

ประการที่ ๓ สภาพดับแห่งนิโรธ (มิใช่ตัวนิโรธธาตุที่บรรลุ) **สภาพดับ**

ถามว่า ดับอะไร ?

ตอบว่า **ดับสมุทัย** คือดับ **อวิชชา กิเลส ตัณหา อุปาทาน** และ**ดับภพ ดับชาติ แห่งนิโรธ**

ตรงนี้แหละ **ถ้าใครไม่ศึกษาให้ดี ไม่ปฏิบัติให้เห็นผลตามสมควรแก่ธรรมเหมือนพระผู้**

สุปฏิปันโน ก็จะไปหลงนึกว่า นิโรธธาตุ คือ **นิพพานธาตุที่พระอริยเจ้าพระอรหันต์เจ้าท่านบรรลุ เป็นสภาพมิใช่ตัวตน** มิใช่ตัวตน ความจริงอรรถาธิบายตรงนี้หมาย **เอาอาการแทงตลอดสัจจะทั้ง ๔ ด้วยความเป็นอนัตตา ด้วยอาการ ๔** คือ **สภาพที่ทนได้ยากแห่งทุกข์ ๑ สภาพเป็นเหตุเกิดสมุทัย ๑ และสภาพดับ คือ สภาพดับ (ซึ่งสมุทัย) แห่งนิโรธ ๑ ว่าเป็นสภาพมิใช่ตัวตน**

สภาพดับแห่งนิโรธนั้น ดับสมุทัยมีอวิชชา กิเลส ตัณหา อุปาทาน และภพชาติ เป็นต้น **เป็นอาการดับแห่งนิโรธ ไม่ใช่ตัวนิโรธธาตุเป็นตัวดับสูญ เป็นตัวหมดไป** ไม่ใช่อย่างนั้น

ความดับนั้นเป็นอาการดับสมุทัยแห่งนิโรธ ตรงนี้แหละ **เป็นสภาพมิใช่ตัวตน**

ประการที่ ๔ สภาพเป็นทางแห่งมรรค เป็นทางปฏิบัติ มรรคจิตเกิดขึ้นปหานสัญโยชน์ ผลจิตก็เกิด เข้าผลสมาบัติไป นั้นแหละ **มรรคเป็นทางปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสเหตุแห่งทุกข์** หรือ**เพื่อความดับซึ่งสมุทัยแห่งนิโรธนั้น อาการนั้นเป็นอาการที่ ๔ ว่าเป็นสภาพมิใช่ตัวตน**

สัจจะ ๔ ท่านสงเคราะห์เป็น ๑ ด้วยความเป็นอนัตตา ด้วยอาการ ๔ นี้

เพราะฉะนั้นกรณีนี้ **ใครอย่าเพิ่งไปทึกทักว่านิโรธธาตุหรือพระนิพพานธาตุ**ที่พระอริยเจ้าพระอรหันต์เจ้าท่านบรรลุ**เป็นอนัตตา** คือว่า**เป็นสภาพมิใช่ตัวตน นิโรธธาตุคือนิพพานธาตุนั่นเป็นธรรมที่บรรลุไม่ใช่อาการแทงตลอด** กับ**ธรรมที่บรรลุคือนิโรธธาตุ เป็นคนละประเด็น อย่าสับสนปนเปกัน**

แต่**อาการแทงตลอด** ที่ชื่อว่า **สภาพดับแห่งนิโรธ** คือ**สภาพดับซึ่งสมุทัยและภพชาติแห่งนิโรธ** (และ**แม้มรรคสัจซึ่งเป็นสภาพเป็นทางแห่งมรรค) ก็เป็นสภาพมิใช่ตัวตน** ด้วยเช่นกัน

ดังที่ได้เคยกล่าวไว้แล้วว่า **ทุกขสัจ สมุทัย มรรค** ๓ ประการ **นี้เป็นสังขตธรรม** ซึ่งมีสภาวะที่ **เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา**

ส่วน**นิโรธสัจ เฉพาะแต่อาการแทงตลอด** ซึ่ง**แทงตลอดด้วยอาการ ๔** คือด้วยเป็นของแท้ ๑ ด้วยความเป็นอนัตตา ๑ ด้วยความเป็นของจริง ๑ และด้วยความเป็นปฏิเวธ ๑

เฉพาะในส่วนที่ว่าด้วย**ความเป็นอนัตตา**นั้นก็มี**การแทงตลอดด้วยญาณเดียว ด้วยความเป็นอนัตตา ด้วยอาการ ๔** คือเป็นสภาพทนได้ยากแห่งทุกข์ ๑ สภาพเป็นเหตุเกิดสมุทัย ๑ สภาพดับ (ซึ่งสมุทัย) แห่งนิโรธ ๑ และสภาพเป็นทางแห่งมรรค ๑ ด้วยประการฉะนี้

อาการแทงตลอดที่ ๓ คือ **สภาพดับสมุทัยและภพชาติแห่งนิโรธ (ไม่ใช่ตัวนิโรธธาตุซึ่งเป็นธรรมที่บรรลุ)** เท่านั้นแหละ **เป็นอนัตตา เป็นสภาพที่มิใช่ตัวตน**

อุปมาดั่งอาการที่แสงสว่างปรากฏขึ้นดับความมืด อาการเท่านั้นที่เป็นอนัตตา มิใช่ตัวตน เพราะแปรไป สูญไป ส่วนแสงสว่างที่ยังดำรงอยู่ยั่งยืน หาได้เป็นอนัตตา คือเป็นสภาพมิใช่ตน เพราะแปรไป สูญไปไม่ ฉันใด อาการที่พระโยคาวจรแทงตลอดสัจจะ ๔ มีนิโรธเป็นต้น ด้วยความเป็นอนัตตา ด้วยอาการ ๔ ก็ฉันนั้น เฉพาะแต่อาการที่แทงตลอดนิโรธสัจ ด้วยสภาพดับ (ซึ่งสมุทัย)แห่งนิโรธเท่านั้นที่เป็นอนัตตา นิโรธธาตุคือพระนิพพานธาตุอันพระอริยเจ้าท่านได้บรรลุหาได้เป็นอนัตตา เพราะแปรไปสูญไปไม่

เพราะเหตุไร นิโรธธาตุคือพระนิพพานธาตุอันพระอริยเจ้าพระอรหันต์เจ้าท่านได้บรรลุจึงไม่เป็นอนัตตา และแต่เฉพาะอาการแทงตลอดนิโรธสัจ ด้วยสภาพดับแห่งนิโรธเท่านั้นที่เป็นอนัตตา?

เฉลยว่า เพราะ**นิโรธธาตุ** คือ **พระนิพพานธาตุ**โดยปรมัตถ์ อันพระอริยเจ้าพระอรหันต์เจ้าท่านได้บรรลุแล้วนั้นเป็น **อสังขตธรรม** ซึ่งมีอสังขตลักษณะ ๓ (องฺ.ติก. ๒๐/๔๘๗/๑๙๒) คือ ไม่ปรากฏความเกิด ๑ ไม่ปรากฏความเสื่อมสลาย ๑ เมื่อตั้งอยู่ไม่ปรากฏความแปรปรวน ๑ หรืออีกนัยหนึ่ง เป็น **วิสังขารธรรม** ที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง จึงมีสภาวะที่**เที่ยง (นิจฺจํ) เป็นบรมสุข (ปรมํ สุขํ)** และ **ยั่งยืน (ธุวํ) จึงไม่ตกอยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์** แต่ส่วน**อาการแทงตลอดนิโรธสัจ**เป็น **สังขตธรรม** ซึ่งมีสังขตลักษณะ ๓ (องฺ. ติก. ๒๐/๔๘๖/๑๙๒) คือ

ปรากฏความเกิด ๑ ปรากฏความเสื่อมสลาย ๑ เมื่อตั้งอยู่ปรากฏความแปรปรวน ๑ หรืออีกนัยหนึ่ง เป็น**สังขารธรรม** ที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง **จึงตกอยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์ ตามหลักพระสัจธรรม** คือ**หลักซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันดุจโซ่ ๓ ห่วง ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้ว ว่า**

"ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ, ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา" (สํ.ข.๑๗/๙๑/๕๖)

"สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา"

ถ้านิโรธธาตุ คือ **พระนิพพานธาตุ ซึ่งเป็นอสังขตธรรม เป็นอมตธรรม อันพระอริยเจ้าพระอรหันต์เจ้าท่านได้บรรลุแล้วนั้น *เป็นอนัตตา*** ก็ย่อมหมายความว่า

นิโรธธาตุ คือ **พระนิพพานธาตุนั้น เป็นอนิจจัง และทุกขังด้วย** เพราะเป็นลักษณะที่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันดุจโซ่ ๓ ห่วงดังกล่าวแล้ว ซึ่ง**ย่อมเป็นไปไม่ได้**

เพราะทั้งขัดด้วยหลักพระสัจธรรม คือ พระไตรลักษณ์อันพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้ว

ทั้งขัดด้วยอสังขตลักษณะอันเป็นความจริงแท้ และ

ทั้งขัดด้วยลักษณะอันแท้จริงของพระนิพพานธาตุ ซึ่งเป็นสภาวะที่เที่ยง (นิจฺจํ) เป็นบรมสุข (ปรมํ สุขํ) และ ยั่งยืน (ธุวํ) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า พระอรหันต์เจ้ามีพระสารีบุตรมหาเถระเป็นต้นได้แสดงไว้ดีแล้ว

ถ้าใครทิ้งหลักสัจธรรมอันพระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้วนี้ ก็เลอะเหลว มีโอกาสเข้าใจผิดเพี้ยนไปจากสัจธรรมนี้ได้โดยง่าย และจะกลายเป็นอุจเฉททิฏฐิ เป็นคนนอกศาสนาไปโดยไม่รู้ตัวได้ แต่พระอริยเจ้าผู้สุปฏิปันโนได้รู้แจ้งแทงตลอดในสังขารธรรม และวิสังขารธรรม คือพระนิพพานดีตามที่เป็นจริงแล้วย่อมไม่เห็นผิดเพี้ยนไปจากหลักสัจธรรมนี้ได้เลย

หลักฐานเป็นอย่างนี้ และผู้ปฏิบัติธรรมที่ได้ผลสมควรแก่ธรรมเขาก็เข้าใจอย่างนี้ เพราะฉะนั้นกระผมขอกราบเรียนเพียงเท่านี้ นี่เป็นเพียงตัวอย่างในส่วนของนิโรธซึ่งบางท่านอาจจะสำคัญผิด ก็เลยไปคิดว่านิโรธธาตุคือพระนิพพานธาตุเป็นอนัตตา ความจริงไม่เป็นอย่างนั้น **เป็นอนัตตาแต่เฉพาะอาการดับซึ่งสมุทัยแห่งนิโรธ**เท่านั้น

ดังที่พระอรรถกถาจารย์ ได้แสดงอรรถาธิบายความหมายของการแทงตลอดแห่งสัจจะทั้ง ๔ นี้ ปรากฏในคัมภีร์สัทธัมมปกาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๒ หน้า ๒๓๐ ไว้อีกว่า

"เอกตฺตํ เอเกน ญาเนน ปฏิวิชฺฌตีติ...ฯเปฯ...จตฺตาริปิ หิ อนตฺตาเยว"

"บทว่า เอกตฺตํ เอเกน ญาเณน ปฏิวิชฺฌติ (บุคคลย่อมแทงตลอดสัจจะหนึ่งด้วยญาณเดียว) **ความว่าบุคคลกำหนดเป็นอย่างดีถึงความที่สัจจะ ๔ ต่างกันและเป็นอันเดียวกันในส่วนเบื้องต้นแล้วดำรงอยู่ ย่อมแทงตลอดสัจจะหนึ่งมีความเป็นของแท้เป็นต้นด้วยมรรคญาณหนึ่งในขณะแห่งมรรค"**

ทีนี้จะขออ่านเป็นภาษาไทยล้วน ๆ ว่า **บุคคลกำหนดเป็นอย่างดีถึงความที่สัจจะ ๔ ต่างกัน** เห็นไหมครับ สัจจะ ๔ ต่างกันอย่างไร? กระผมได้กราบเรียนลักษณะแห่งสัจจะ ๔ แล้ว ความต่างกันแห่งสัจจะ ๔ นั้น คือ

ทุกขสัจ สมุทัย มรรคสัจ นี่เป็น**สังขตธรรม** มี**สังขตลักษณะ**อย่างเดียวกัน คือ**มีความเกิดปรากฏ เมื่อตั้งอยู่มีความแปรปรวนปรากฏ** และ**มีความเสื่อมสลายปรากฏ** นี่คือ**ความต่างกัน**ระหว่าง **ทุกขสัจ สมุทัยสัจ** และ **มรรคสัจ** กับ **นิโรธสัจ**

นิโรธสัจนั้น**มีอสังขตลักษณะ** เพราะไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งว่า **ความเกิดไม่ปรากฏ ความเสื่อมสลายไม่ปรากฏ เมื่อยังตั้งอยู่ความแปรไม่ปรากฏ**

ตรงนี้ เนื้อความตรงนี้ ท่านว่า **บุคคลกำหนดเป็นอย่างดีถึงความที่สัจจะ ๔ ต่างกัน**

ต่างกันคือ ทุกขสัจ สมุทัย และมรรคสัจ ๓ อย่างนี้ **เป็นสังขตธรรม แต่นิโรธสัจเป็นอสังขตธรรม** นี่คือความต่างกัน

และความ**เป็นอันเดียวกัน** นั้นก็คือ **ทุกขสัจ สมุทัย และมรรคสัจ** เป็นอย่างเดียวกัน คือ **เป็นสังขตธรรม มีสังขตลักษณะเหมือนกัน** คือ มีความเกิดปรากฏ เมื่อตั้งอยู่มีความแปรปรวนปรากฏ มีความเสื่อมสลายปรากฏ เป็นต้น

และแม้ในตัว**นิโรธสัจ**เองก็มีทั้งความต่างกันและเป็นอันเดียว **ความต่างกัน** ก็คือ **นิโรธธาตุหรือพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ที่พระอริยเจ้าบรรลุนั้นเป็นอสังขตธรรม** ไม่ปรากฏความเกิด ไม่ปรากฏความเสื่อมสลาย เมื่อตั้งอยู่ไม่ปรากฏความแปรปรวน หรืออีกนัยหนึ่ง เป็น**วิสังขารธรรม** ที่**ไม่ต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์** แต่**อาการแทงตลอดแห่งนิโรธหรือสภาพความดับซึ่งสมุทัย และภพชาติ แห่งนิโรธ เป็นสังขตะ** หรือ **สังขารธรรม จึงมีสภาพที่เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา**

นี่เองที่พระอรรถกถาจารย์ท่านได้แสดงอาการแทงตลอดว่า **บทว่า เอกตฺตํ เอเกน ญาเณน ปฏิวิชฺฌติ** (บุคคลย่อมแทงตลอดสัจจะหนึ่งด้วยญาณเดียว) **ความว่า**

บุคคลกำหนดเป็นอย่างดี คือต้องกำหนดรู้ให้ดี **ถึงความที่สัจจะ ๔ ต่างกันและเป็นอันเดียวกัน** ดังที่กระผมกราบเรียนมานี่แล้ว เห็นไหมละ แม้นิโรธโดยความหมายอย่างเดียว เฉพาะนิโรธธาตุก็เป็นอสังขตะ แต่ถ้าโดยปริยายโดยอุปาทิเสสะและอนุปาทิเสสะก็ยังต่างกัน นี่เป็นอย่างนี้ และ**แม้อาการหรือสภาพดับแห่งนิโรธก็ไม่เหมือน ไม่เป็นอย่างเดียวกัน** คือ**ต่างกันกับนิโรธธาตุอันพระอริยเจ้าพระอรหันต์เจ้าท่านได้บรรลุแล้ว** ต้องเข้าใจตรงนี้**ในส่วนเบื้องต้นแล้วดำรงอยู่** คือต้องเข้าใจหลักพระสัจธรรมนี้ให้ดีก่อน **ย่อมแทงตลอดสัจจะหนึ่ง มีความเป็นของแท้เป็นต้นด้วยมรรคญาณหนึ่ง ในขณะแห่งมรรค** คือจึงเห็นแจ้งแทงตลอดอย่างถูกต้อง จะต้องกำหนดรู้ตรงนี้ให้แน่นอนก่อน

บุคคลกำหนดเป็นอย่างดีถึงความที่สัจจะ ๔ ต่างกัน และเป็นอันเดียวกันในส่วนเบื้องต้นแล้วดำรงอยู่ย่อมแทงตลอดสัจจะหนึ่งมีความเป็นของแท้เป็นต้น ด้วยมรรคญาณหนึ่ง ในขณะแห่งมรรค นี่เป็นอย่างนี้ครับ

ทีนี้พระอรรถกถาจารย์ก็ได้อธิบายต่อไปในคัมภีร์สัทธัมมปกาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๒ นี้และ ในหน้า ๒๓๐ นี่และ ได้อธิบายต่อไปอีกว่า

"ถามว่า เมื่อแทงตลอดสัจจะหนึ่งที่มีความเป็นของแท้เป็นต้นของนิโรธสัจจะ ย่อมเป็นการแทงตลอดสัจจะหนึ่งที่มีความเป็นของแท้เป็นต้น แม้สัจจะที่เหลืออย่างไร?"

ก็คือว่าเมื่อแทงตลอดสัจจะหนึ่ง อีกสัจจะอื่นก็แทงตลอดเหมือนกัน ความนี้เป็นอย่างไร ท่านแสดงเป็นคำถามไว้ แล้วก็จะแสดงคำตอบไว้เพื่อให้เป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งจะได้หมดสงสัย ว่า

"แก้ว่า เมื่อโยคาวจรกำหนดด้วยดีถึงความต่างกัน และความเป็นอันเดียวกันของขันธ์ ๕ ในส่วนเบื้องต้นแล้วจึงดำรงอยู่."

นี่ท่านยกตัวอย่างขันธ์ ๕ การ

แทงตลอดขันธ์ ๕ น่ะ ให้กำหนดด้วยดีถึงความต่างกัน ความต่างกันมีอย่างไรบ้าง เช่น ของขันธ์ ๕ นะ **ขันธ์ ๕** ก็มีรูปขันธ์ มีนามขันธ์ ๔ คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ หรือมี**รูปกับนาม** รูปธรรม นามธรรม นี้คือความต่างกัน แต่**ความเหมือนกันของขันธ์ ๕** ก็คือ **สามัญลักษณะ** ลักษณะที่เสมอกัน ของขันธ์ ๕ ทั้งหลายเหล่านี้ หรือ เบญจขันธ์ทั้งหลาย ว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี่ความเหมือนกัน เห็นในส่วนเบื้องต้นแล้วจึงดำรงอยู่ ท่านว่า "เมื่อพระโยคาวจรกำหนดด้วยดีถึงความต่างกันและความเป็นอันเดียวกันของขันธ์ ๕ ในส่วนเบื้องต้นแล้วจึงดำรงอยู่" ทีนี้ท่านแสดงเป็นอุปมาอุปไมย และก็เป็นวิธีปฏิบัติหรือเป็นวิปัสสนาวิธีด้วย และก็เป็นความบรรลุด้วยว่า

"ในเวลาที่ออกจากมรรค ออกโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยง ออกโดยความเป็นทุกข์ หรือออกโดยความเป็นอนัตตา แม้เมื่อเห็นขันธ์หนึ่ง โดยความเป็นสภาพไม่เที่ยงเป็นต้นแม้ขันธ์ที่เหลือก็เป็นอันเห็นโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยงเป็นต้นฉันใด แม้การแทงตลอดสัจจะหนึ่งที่มีความเป็นของแท้เป็นต้น ของสัจจะที่เหลือก็พึงเห็นมีอุปมาฉันนั้น."

นี่ท่านแสดงเปรียบเทียบว่า เมื่อกำหนดด้วยดีถึงความต่างกันและความเป็นอันเดียวกัน ของสิ่งที่จะแทงตลอดโดยยกเอาขันธ์ ๕ มาเป็นตัวอย่างไว้ ในส่วนเบื้องต้นแล้วดำรงอยู่ เมื่อเห็นขันธ์หนึ่งโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยงเป็นต้น ขันธ์อื่น ๆ เช่นเห็นรูปว่าไม่เที่ยง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็พลอยเห็นว่าหรือเห็นแจ้งแทงตลอดไปด้วยกันนั้นแหละว่า ไม่เที่ยงเหมือนกัน **อุปมานี้ฉันใด การแทงตลอดสัจจะทั้ง ๔** เป็นต้นว่า **ในเวลาที่ออกจากมรรค ออกโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยง ออกโดยความเป็นทุกข์ หรือออกโดยความเป็นอนัตตา ก็ฉันนั้น** และแม้การแทงตลอดสัจจะหนึ่งที่**มีความเป็นของแท้**อย่างนี้เป็นต้น สัจจะที่เหลือก็พึงเห็นโดยมีอุปมาฉันนั้นเหมือนกัน ที่ท่านกล่าวอย่างนี้อุปมาว่าการแทงตลอดสัจจะหนึ่งแล้ว สัจจะที่เหลือก็แทงตลอดไปด้วยกัน ด้วยมรรคญาณหนึ่งญาณเดียวเท่านั้นเอง

และถ้าท่านทั้งหลายได้ศึกษาอบรมพระกัมมัฏฐานให้รู้แจ้งแทงตลอดในสามัญลักษณะหรือพระไตรลักษณะ คือความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และ อนัตตา ตามพระพุทธดำรัสที่ได้ตรัสไว้ว่า

"รูปํ อนิจฺจํ ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา"

"รูปไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง

สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นแหละเป็นอนัตตา"

ก็จะเห็นว่า **แม้เห็นความไม่เที่ยง ก็พลอยให้เห็นหรือแทงตลอดทั้งความเป็นทุกข์และความเป็นอนัตตานั้นไปด้วยในตัวเสร็จ** นี่หมายถึง**พระโยคาวจรที่เจริญสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานตามพระธรรมพระวินัยนี้ ก็จะเห็นอย่างนี้**

ท่านจึงได้อธิบายต่อไปอีกว่า

"บทว่า ทุกฺขสฺส ทุกฺขฏฺโฐ ตถฏฺโฐ (สภาพทนได้ยากแห่งทุกข์เป็นสภาพแท้) **คือ อรรถ ๔ อย่าง มีความบีบคั้นแห่งทุกขสัจจะเป็นต้น เป็นสภาพแท้ เพราะเป็นจริง. แม้ในสัจจะที่เหลือก็มีนัยนี้เหมือนกัน. อรรถ ๔ อย่างนั้นแลชื่อว่าเป็นสภาพมิใช่ตน เพราะมิใช่ตัวตน. ชื่อว่าเป็นสภาพจริง เพราะไม่ผิดไปจากความจริงในสภาพดังกล่าวนั้น. ชื่อว่าเป็นสภาพแทงตลอด เพราะควรแทงตลอดในขณะแห่งมรรค."**

เพราะฉะนั้นการแทงตลอดสัจจะทั้ง ๔ ด้วยอาการ ๔ คือ ด้วยความเป็นของแท้ ๑ ด้วยความเป็นอนัตตา ๑ ด้วยความเป็นของจริง ๑ ด้วยความเป็นปฏิเวธคือด้วยความแทงตลอด ๑ นั้น เมื่อแทงตลอดสัจจะหนึ่ง สัจจะอีก ๓ ก็เป็นอันได้รับการแทงตลอดเช่นเดียวกันที่นี้มีคำอธิบายต่อไปอีกว่า

"บทมีอาทิว่า ยํ อนิจฺจํ (สิ่งใดไม่เที่ยง) **ท่านแสดงทำสามัญลักษณะให้เป็นเบื้องต้น. ในบทเหล่านั้น บทว่า ยํ อนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขํ. ยํ ทุกฺขํ, ตํ อนิจฺจํ.** (สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์สิ่งนั้นก็ไม่เที่ยง) **ท่านหมายเอา ทุกข์ สมุทัย และมรรค. เพราะสัจจะ ๓ อย่างเหล่านั้นเป็นสภาพไม่เที่ยง และชื่อว่าเป็นทุกข์ เพราะไม่เที่ยง. บทว่า ยํ อนิจฺจญฺจ ทุกฺขญฺจ, ตํ อนตฺตา** (สิ่งใดไม่เที่ยงและเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา) **ท่านหมายเอาสัจจะ ๓ เหล่านั้นเท่านั้น. บทว่า ยํ อนิจฺจญฺจ ทุกฺขญฺจ อนตฺตา จ** (สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์และเป็นอนัตตา) **ท่านสงเคราะห์นิโรธสัจจะเข้ากับสัจจะ ๓ เหล่านั้น."**

คือมีความเป็น**ทุกขัง อนิจจัง อนัตตา** ท่านทั้งหลายโปรดเข้าใจได้เลยว่า**นั่นหมายเอาอาการแทงตลอด** เพราะเรื่องนี้ท่านพูด**เรื่องอาการแทงตลอดแห่งสัจจะทั้ง ๔ ไม่ใช่เรื่องตัวนิโรธธาตุคือพระนิพพานธาตุ** แต่ประการใด เพราะ**นิโรธธาตุคือพระนิพพานธาตุที่พระอริยเจ้า พระอรหันต์เจ้าท่านบรรลุนั้นเป็นอสังขตธรรม** ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง **มีอสังขตลักษณะ** คือไม่ปรากฏความเกิด ๑ เมื่อตั้งอยู่ไม่ปรากฏความแปรปรวน ๑ และไม่ปรากฏความเสื่อมสลายหมดสภาพเดิม

ของมันไป ๑ หรืออีกนัยหนึ่ง **เป็นวิสังขารธรรม จึงไม่เป็นอนิจจังไม่เป็นทุกขัง และไม่เป็นอนัตตา**

แต่สภาพดับแห่งนิโรธ คือ**สภาพดับซึ่งสมุทัยและภพชาติแห่งนิโรธ** ซึ่งเป็นอาการแทงตลอดและเป็นอาการที่กำลังจะ**บรรลุมรรคผลนิพพาน** นั้นแหละ**เป็นสังขตธรรม** มีความเกิดปรากฏเมื่อตั้งอยู่มีความแปรปรวนปรากฏ มีความเสื่อมสลายปรากฏ จึง**เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา**

เรื่องลึกซึ้งอย่างนี้ **มิใช่เป็นเรื่องที่ปุถุชนจะคาดคะเน หรือคิดเดาเอาแต่เพียงจากการอ่าน หรือฟังข้อความเพียงสั้น ๆ แล้วจะเข้าใจถูกต้องได้**

เพราะฉะนั้นในส่วนนี้พระอรรถกถาจารย์จึงได้อรรถาธิบายในคัมภีร์สัทธัมมปกาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๒ หน้า ๒๓๐ ที่ได้อรรถาธิบายนี้ท่านหมายถึงอย่างนี้ ท่านสงเคราะห์นิโรธสัจจะ คือท่านอ้างไปถึงพระสารีบุตรมหาเถระว่า**ท่านสงเคราะห์นิโรธสัจจะเข้ากับสัจจะ ๓ เหล่านี้** เราต้องเข้าใจว่าสงเคราะห์ส่วนไหน**ก็คือส่วนอาการแทงตลอดแห่งสัจจะนี้เองไม่ใช่ตัวนิโรธธาตุหรือคือพระนิพพานธาตุที่พระอริยเจ้าบรรลุแต่ประการใด**

แล้วก็มีคำต่อไปว่า **"จริงอยู่แม้สัจจะ ๔ ก็เป็นอนัตตาทั้งนั้น."** ก็ดังกล่าวนี้แล คือ**ทุกขสัจจะ สมุทัยสัจจะ มรรคสัจจะ และนิโรธสัจจะในส่วนของการแทงตลอด** กล่าวคือ **สภาพดับซึ่งสมุทัยและภพชาติแห่งนิโรธเท่านั้นที่เป็นสังขตธรรม มีสังขตลักษณะ** จึง**เข้าอนัตตลักษณะ**หรือ**เข้าสามัญลักษณะ** คือ**ความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** ด้วยประการฉะนี้

เพราะฉะนั้นอย่าได้เผลอไผลเพราะว่าท่านผู้ใดอ่านแล้วไม่พิจารณาให้ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านที่ยังไม่ได้ปฏิบัติธรรม พอที่จะเข้าถึงรู้เห็นและเป็นโลกุตตรธรรมที่บริสุทธิ์ตามสมควรแก่ธรรมเหมือนอย่างพระบูรพาจารย์ผู้สุปฏิปันโน หรืออย่างผู้ปฏิบัติธรรมผู้สุปฏิปันโนในปัจจุบัน หรือผู้ที่ปฏิบัติธรรมที่ได้ผลพอสมควรแก่ธรรม พอที่จะเห็นและรู้พระนิพพานธาตุตามที่เป็นจริง ถ้า**ท่านที่ยังไม่เข้าถึงจุดนี้**หรือ**ผู้ที่ยังเข้าไม่ถึงจุดนี้ก็อาจจะเข้าใจไขว้เขวไปได้** ขอท่านจงตั้งใจปฏิบัติธรรมเถิด อย่าได้ศึกษาปริยัติ แต่เพียงรู้เฉย ๆ แล้วก็อาจจะเข้าใจผิดได้โดยง่าย

ถ้าหากว่าท่านได้ยินได้ฟังสัจธรรมที่ผู้รวบรวมประมวลข้อมูลที่ถูกต้อง ที่เชื่อถือได้ ตรงประเด็นที่สมบูรณ์ทั้งหลักปริยัติ และผลการปฏิบัติของพระผู้สุปฏิปันโนเอามาแสดงแล้ว อาจจะมีความรู้สึกว่าค้านความคิดหรือมติของท่านแม้

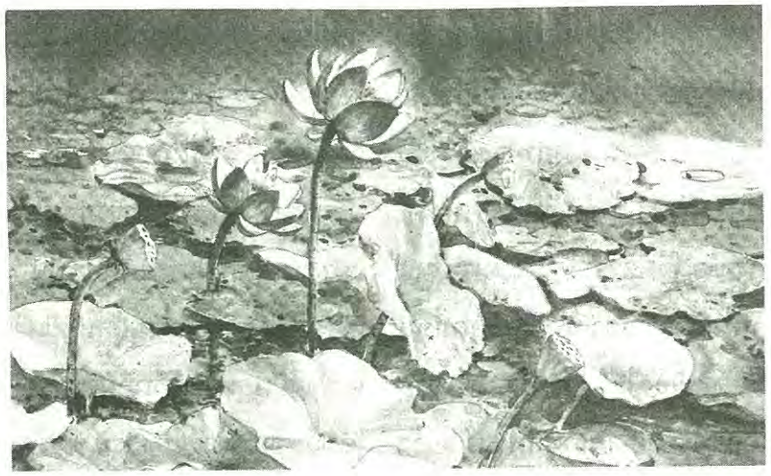

ท่านจะได้อ่านได้เรียนคัมภีร์มากมายก่ายกองก็ตาม อาจจะหลงเข้าใจผิดได้ อาจจะพลาดพลั้งได้ และโดยอาการอย่างนั้น **ด้วยความที่ท่านเรียนรู้มามาก** (สำหรับบางท่านนั้น) **ก็อาจจะเผลอไปตำหนิติฉินธรรมะที่ผู้รวมประมวลข้อมูลที่ถูกต้องเชื่อถือได้ตรงประเด็นและสมบูรณ์ จากเอกสารหลักฐานทั้งในพระไตรปิฎกและอรรถกถาและผลการปฏิบัติของพระผู้สุปฏิปันโนที่สอดคล้องตรงกันแล้วนั้น** ท่านอาจจะขัดเคืองใจที่มติจากข้อมูลดังกล่าวมาค้านแย้งหรือไม่ตรงกับมติของท่านที่เคยมีอยู่เดิมแล้วนั้น **ท่านก็อาจจะมีฐานะ หรือแสดงอาการดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงเรียกว่า อลคัททูปมาปริยัติ คือปริยัติดั่งงูพิษ** ได้

ฉะนั้นทุกท่านก็จงอย่าประมาทว่าได้เรียนปริยัติมามากแล้ว ขอท่านจงตั้งใจศึกษารับฟังด้วยดี ตั้งใจศึกษาทบทวนใหม่ให้ดี ถ้าหากว่าธรรมะดังกล่าวนั้นไปขัดข้องมติของท่าน ได้โปรดทบทวนให้ดี แล้วจงปฏิบัติให้ได้ผลสมควรแก่ธรรม เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์จากวัฏฏะ แล้วนั่นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะทรงเรียก ได้ทรงเรียกท่านผู้เช่นนั้น คือ**ท่านผู้เรียนปริยัติแล้วเอาไปปฏิบัติ เพื่อให้ได้ผลสมควรแก่ธรรมเช่นนั้นว่า นิสสรณัตถปริยัติ** คือ**ปริยัติ**ที่ศึกษาแล้วก็ปฏิบัติ **เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ในวัฏฏะ** และถ้าท่านสามารถปฏิบัติได้สูงขึ้นไปถึงมรรคผลนิพพานที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวง ได้เรียนได้ทบทวน หรือได้ทำความเข้าใจแล้วแสดงออกตามที่เป็นจริงเพียงไร ท่านจะได้ชื่อตามพระพุทธดำรัสว่า **ภัณฑาคาริกปริยัติ ปริยัติประดุจขุนคลัง** ซึ่งท่านที่ได้เคยเรียนปริยัติมา ย่อมต้องได้เคยได้ยินคำนี้มาแล้วเป็นอย่างดี

เพราะฉะนั้นกระผมจึงกราบเรียนย้ำว่า **ท่านที่เรียนแต่ปริยัติแม้จะมากเพียงไร สูงเพียงไร** แต่**ถ้ายังปฏิบัติได้ไม่เข้าถึง ไม่รู้เห็นไม่เป็นโลกุตตรธรรมที่พอจะเข้าใจถึงเรื่องพระนิพพานอย่างแท้จริงแล้ว จงอย่างประมาท**นะครับ **อย่าประมาท เพราะอาจจะผิดพลาดพลั้งได้** แต่ถ้าท่านฟังธรรมที่ตรงกับมติของท่านก็ตาม ไม่ตรงก็ตาม ท่านจงรับฟังด้วยดี จงพิจารณาด้วยดี **อย่าประมาทไปด่วนไปตัดสินใจประณามเขา** ว่า **เขาทำพระธรรมพระวินัยให้วิปริต** จงศึกษาและปฏิบัติเพื่อให้รู้แจ้งด้วยตน แล้วท่านจะถึงมรรคผลนิพพานตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้ ซึ่งมรรคผลนิพพานนั้นดีเลิศประเสริฐนัก ถึงแม้ยังไม่ได้บรรลุอริยมรรคอริยผลขั้นสูง ก็พอจะทราบได้ถูกต้องกว่าการเอาแต่นอนกอดคัมภีร์โดยไม่ยอมฟังใคร แม้ผลการปฏิบัติของพระผู้สุปฏิปันโน จนกลายเป็น**อลคัททูปมาปริยัติ** (ปริยัติดั่งงูพิษ) เป็นพวกอนัตตาตกขอบ หลุดออกนอกพระพุทธศาสนาไป

การแสวงหาอย่างประเสริฐ คือ การแสวงหาพระนิพพานที่ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ และ **ไม่ตาย**

ถ้าได้ตั้งใจศึกษาปฏิบัติสมถะและวิปัสสนากัมมัฏฐานจริงๆ แล้วไซร้ พอที่ท่านจะได้สัมผัสได้รู้ได้เห็นพระนิพพานตามสมควรแก่ธรรมแล้ว ท่านจะพบอย่างนี้ **จะพบพระสัจธรรมคือพระนิพพานธาตุ**ตามพระพุทธดำรัสที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๒ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ข้อ ๓๑๕ หน้า ๓๑๖ ว่า

"กตมา จ ภิกฺขเว อริยา ปริเยสนา...ฯเปฯ...อยมฺปิ ภิกฺขเว อริยา ปริเยสนา."

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การแสวงหาที่ประเสริฐเป็นไฉน ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย บางคนในโลกนี้ ตนเองเป็นผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา ทราบชัดซึ่งโทษในสิ่งที่มีความเกิด เป็นธรรมดา ย่อมแสวงหาพระนิพพานที่ไม่เกิด เป็นธรรมยอดเยี่ยม เกษมจากโยคะ

ตนเองเป็นผู้มีชราเป็นธรรมดา ทราบชัดซึ่งโทษในสิ่งที่มีชราเป็นธรรมดา ย่อมแสวงหาพระนิพพานที่ไม่แก่ เป็นธรรมยอดเยี่ยม เกษมจากโยคะ

ตนเองเป็นผู้มีพยาธิเป็นธรรมดา ทราบชัดซึ่งโทษในสิ่งที่มีพยาธิเป็นธรรมดา ย่อมแสวงหาพระนิพพานหาพยาธิมิได้ หาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้

ตนเองเป็นผู้มีมรณะเป็นธรรมดา ทราบชัดซึ่งโทษในสิ่งที่มีมรณะเป็นธรรมดา ย่อมแสวงหาพระนิพพานที่ไม่ตาย พระนิพพานที่เป็นอมตธรรม เป็นธรรมยอดเยี่ยม เกษมจากโยคะ

ตนเองเป็นผู้มีความโศกเป็น

ธรรมดา ทราบชัดซึ่งโทษในสิ่งที่มีความโศกเป็นธรรมดา ย่อมแสวงหาพระนิพพานเป็นธรรมยอดเยี่ยม เกษมจากโยคะ

ตนเองเป็นผู้มีความเศร้าหมองเป็นธรรมดา ทราบชัดซึ่งโทษในสิ่งมีความเศร้าหมองเป็นธรรมดา ย่อมแสวงหาพระนิพพานที่ไม่เศร้าหมอง เป็นธรรมยอดเยี่ยม เกษมจากโยคะ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แลการแสวงหาที่ประเสริฐ."

นี่แหละครับ อย่ามัวไปคัดค้านใครเขาเลย และ**ยิ่งประณามผู้ที่พูดถูกต้องตามทำนองคลองธรรมนั้น มีโทษหนักนัก** และ**ถ้าว่าผู้ไม่รู้ไปตามอย่างนั้นเข้า ก็ยิ่งหนักเข้าไปอีก ทั้งผู้พูดผู้แสดงและผู้ตามซึ่งไม่มีใครจะพ้นบาปธรรมนั้นได้** กระผมเองไม่ได้ปฏิญาณตนว่าเป็นผู้บรรลุมรรคผลนิพพานที่สูงยิ่งแต่ประการใด เพียงแต่เป็นผู้ตั้งใจศึกษาปฏิบัติธรรมได้ประสบการณ์เล็กน้อย แล้วก็รวมกับข้อมูลที่กล่าวแล้ว คือข้อมูลที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ ตรงประเด็น และสมบูรณ์ทั้งเอกสารหลักฐานจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา และพยานบุคคลคือผลการปฏิบัติของพระผู้สุปฏิปันโนดังกล่าวแล้ว จึงได้นำธรรมะนั้นมาแสดงแก่พระเดชพระคุณท่าน พระเดชพระคุณท่านก็ไม่จำเป็นต้องไปคิดว่าใช่หรือไม่ใช่ เชื่อ น่าเชื่อหรือไม่น่าเชื่อ แต่กระผมขอชวนท่านศึกษาและปฏิบัติธรรมให้ได้ผลสมควรแก่ธรรม แล้ว**ท่านจะพบกับพระนิพพานที่เป็นแดนเกษม** หรือว่า**เป็นธรรมที่ยอดเยี่ยม เกษมจากโยคะ** ฯลฯ ดังกล่าวแล้ว

พระนิพพาน เป็นสภาพเที่ยง เป็นสุข ยั่งยืน และสูญอย่างยิ่งฯ

นิพพานธาตุที่กล่าวแล้วนั้นก็ยังมีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๑ ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ข้อ ๗๓๕ หน้า ๖๒๙-๖๓๔ ซึ่งพระสารีบุตรมหาเถระได้แสดงเอาไว้ กระผมจะอ่านเนื้อความภาษาไทยแต่เพียงบางตอน พอเป็นเครื่องประดับสติปัญญา จะอ่านย่อเฉพาะบางส่วนเพื่อเป็นเครื่องเตือนใจ เป็นเครื่องสร้างศรัทธาปสาทะแก่พระคุณท่านว่า

"**ภิกษุย่อมได้อนุโลมขันติด้วยอาการเท่าไร ย่างลงสู่สัมมัตตนิยามด้วยอาการเท่าไร ภิกษุย่อมได้อนุโลมขันติด้วยอาการ ๔๐ ย่างลงสู่สัมมัตตนิยามด้วยอาการ ๔๐.**

ภิกษุย่อมได้อนุโลมขันติด้วยอาการ ๔๐ เป็นไฉน ย่างลงสู่สัมมัตตนิยาม ด้วยอาการ ๔๐ เป็นไฉน?

ภิกษุพิจารณาเห็นเบญจขันธ์โดยความเป็นของไม่เที่ยง ๑ เป็นทุกข์ ๑ เป็นโรค ๑ เป็นดังหัวฝี ๑ ...

เมื่อพิจารณาเห็นเบญจขันธ์โดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมได้อนุโลมขันติ เมื่อพิจารณาเห็นว่า ความดับแห่งเบญจขันธ์ เป็นนิพพานเที่ยง ย่อมย่างลงสู่สัมมัตตนิยาม

เมื่อพิจารณาเห็นเบญจขันธ์โดยความเป็นทุกข์ ย่อมได้อนุโลมขันติ เมื่อพิจารณาเห็นว่า ความดับแห่งเบญจขันธ์ เป็นนิพพานเป็นสุข ย่อมย่างลงสู่สัมมัตตนิยาม ...

เมื่อพิจารณาเห็นเบญจขันธ์โดยความเป็นของไม่ยั่งยืน ย่อมได้อนุโลมขันติ เมื่อพิจารณาเห็นว่า ความดับแห่งเบญจขันธ์ เป็นนิพพานมีความยั่งยืน ย่อมย่างลงสู่สัมมัตตนิยาม ...

เมื่อพิจารณาเห็นเบญจขันธ์โดยความเป็นของสูญ ย่อมได้อนุโลมขันติ เมื่อพิจารณาเห็นว่า ความดับแห่งเบญจขันธ์ เป็นนิพพานสูญอย่างยิ่ง ย่อมย่างลง สู่สัมมัตตนิยาม

เมื่อพิจารณาเห็นเบญจขันธ์โดยความเป็นอนัตตา ย่อมได้อนุโลมขันติ เมื่อพิจารณาเห็นว่า ความดับแห่งเบญจขันธ์ เป็นนิพพานเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ย่อมย่างลงสู่สัมมัตตนิยาม ..."

เมื่อพิจารณาเห็นว่าความดับแห่งเบญจขันธ์ เป็นนิพพานสูญอย่างยิ่ง อย่าไปเข้าใจว่าตัวนิพพานสูญ **ความดับแห่งเบญจขันธ์เท่านั้นเป็นตัวสูญ** แต่**นิพพานธาตุชื่อว่าสูญ**(ว่าง)**อย่างยิ่ง** คือ **สูญ**(ว่าง)**จากเบญจขันธ์ สูญจากตน** และ**สิ่งที่เนื่องด้วยตนอันเป็นโลกิยะ** กล่าวคือ **สูญ**(ว่าง)**จากสังขาร สูญ**(ว่าง)**จากกิเลสอวิชชาตัณหาอุปาทาน**

นิพพานสูญ หรือ ว่างจากอัตตา คือ อย่างไร ?

มีปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาหลายแห่งแสดงว่า นิพพานเป็นอนัตตา โดยใช้คำว่า "อตฺตสุญฺญํ" ซึ่งแปลว่า สูญ หรือ ว่างจากอัตตา คือ ปราศจากอัตตา ดังเช่น

"สงฺขตาสงฺขตา ปน สพฺเพปิ ธมฺมา อตฺตสงฺขาตสฺส ปุคฺคลสฺส อภาวโต อตฺตสุญฺญาติ."

(ปฏิสํ.อ. ๒/๒๘๗)

แปลว่า: **"ก็ ธรรมทั้งหลายแม้ทั้งปวงทั้งสังขตะและอสังขตะล้วนสูญ(ว่าง)จากอัตตา เพราะไม่มีบุคคลกล่าวคืออัตตา"**

"นิพพานํ อคฺคปรมตฺถวเสน สอุปาทิเสสอนุปาทิเสสวเสน จ ทฺวิธา กตฺวา วุตฺตํ. ตานิ เทฺว อตฺตตฺตนิยสุญฺญโต สงฺขารสุญฺญโต จ สภาคานิ."

(ปฏิสํ.อ. ๒/๒๘๗)

แปลว่า: **"นิพพาน ท่านกล่าวไว้โดยแบ่งเป็น ๒ คือ เป็นอัคคนิพพานกับปรมัตถนิพพาน และสอุปาทิเสสนิพพานกับอนุปาทิเสสนิพพาน นิพพานทั้งสองอย่างนั้นเสมอเท่ากัน โดยเป็นสภาวะที่สูญ(ว่าง)จากอัตตาและสิ่งที่เนื่องด้วยอัตตา และโดยเป็นสภาวะที่สูญ(ว่าง)จากสังขาร"**

(ปฏิสํ.อ. ๒/๒๘๖)

"ธุวสุภสุขตฺตสุญฺญํ ปุริมทฺวยมตฺตสุญฺญมมตปทํ ธุวสุขอตฺตวิรหิโต มคฺโค อิติ สุญฺญตา เตสูติ.

(วิสุทฺธิ. ๓/๑๐๒)

แปลว่า: **"อริยสัจจ์ ๒ ข้อแรก (ทุกข์และสมุทัย) สูญ(ว่าง)จากสภาพเที่ยง-งาม-สุข-อัตตา; อมตบท(คือนิพพาน) สูญ(ว่าง)จาก อัตตา. มรรค ปราศจากภาวะเที่ยง-สุข-อัตตา; สุญญตา(ความว่าง) ในอริยสัจจ์ ๔ เหล่านั้นเป็นดังว่ามานี้."**

ฯลฯ

(คำแปลจากหนังสือ **"นิพพานอนัตตา"** โดย พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ พ.ศ.๒๕๓๗ หน้า ๖-๗)

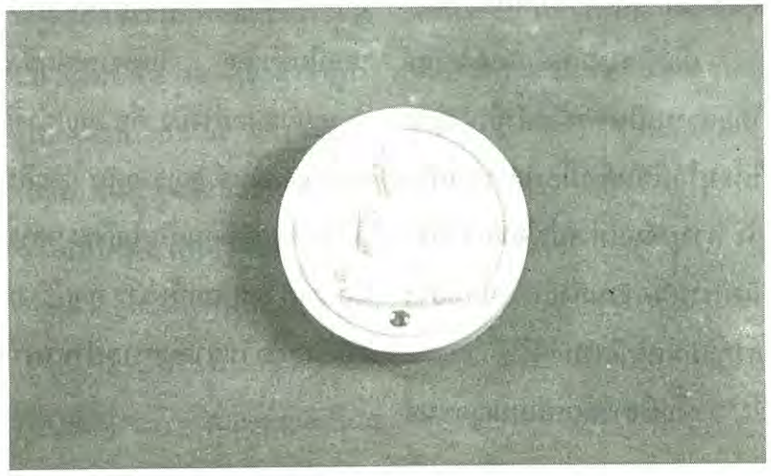

ก็พึงเข้าใจได้เลยว่า **พระนิพพานธาตุ** อันพระอริยเจ้าพระอรหันต์เจ้าท่านบรรลุ **เป็นวิสังขารธรรม** หรือ **อสังขตธรรม** และ **เป็นอมตธรรม** ที่ชื่อว่า **สูญ** หรือ**ว่างจากอัตตา** นั้น **สูญอย่างนี้** คือ

๑) **สูญ** คือ **ว่างจากอัตตา** และ **สิ่งที่เนื่องด้วยอัตตาอันเป็นโลกิยธรรม** คือที่**เป็นสังขารธรรม** ซึ่งมี**สามัญลักษณะ**ที่เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ดุจโซ่ ๓ ห่วง** นั้นแหละ

๒) ส่วน**พระนิพพานธาตุ** อันเป็น**วิสังขารธรรม** หรือ **อสังขตธรรม** (ที่สูญหรือว่างจากอัตตาอันเป็นโลกิยธรรมนั้นแหละ) **หาได้สูญหายไปไม่** แต่**เป็นอมตธรรม** ที่มีสภาพ**เที่ยง** (นิจฺจํ) **เป็นบรมสุข** (ปรมํ สุขํ) และ **ยั่งยืน** (ธุวํ) **เป็นตรงกันข้ามกับอนัตตา** คือ **ไม่อยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์** กล่าวคือ **ไม่เป็น อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา แต่ประการใด**

แม้จะมีพระพุทธพจน์ที่ตรัสว่า

"ดูก่อนเสนิยะ ศาสดา ๓ ประเภทนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก กล่าวคือ

ศาสดาบางคนในโลกนี้ บัญญัติอัตตา โดยความเป็นของจริง โดยความเป็นของแท้ ทั้งในปัจจุบัน และในเบื้องหน้า

ศาสดาบางคนในโลกนี้ บัญญัติอัตตา โดยความเป็นของจริง โดยความเป็นของแท้ เฉพาะในปัจจุบัน ไม่บัญญัติเช่นนั้นในเบื้องหน้า

ศาสดาบางคนในโลกนี้ ไม่บัญญัติอัตตา โดยความเป็นของจริง โดยความเป็นของแท้ ทั้งในปัจจุบัน ทั้งในเบื้องหน้า

ในศาสดา ๓ จำพวกนั้น ศาสดาที่บัญญัติอัตตา โดยความเป็นของจริงโดยความเป็นของแท้ ทั้งในปัจจุบัน ทั้งในเบื้องหน้า นี้เรียกว่า ศาสดาผู้เป็นสัสสตวาท

ศาสดาที่บัญญัติอัตตา โดยความเป็นของจริง โดยความเป็นของแท้ เฉพาะในปัจจุบัน ไม่บัญญัติเช่นนั้นในเบื้องหน้านี้เรียกว่า ศาสดาผู้เป็นอุจเฉทวาท

ศาสดาที่ไม่บัญญัติอัตตา โดยความเป็นของจริง โดยความเป็นของแท้ ทั้งในปัจจุบัน ทั้งในเบื้องหน้า นี้เรียกว่า ศาสดาผู้สัมมาสัมพุทธะ"

(อภิ.ก. ๓๗/๑๘๘/๘๒)

ก็มีความหมายว่า **ไม่บัญญัติอัตตา อันเป็นโลกิยธรรม คือ ที่เป็นสังขารธรรม** นี้แหละ **โดยความเป็นของจริง โดยความเป็นของแท้ ทั้งในปัจจุบัน และทั้งในอนาคต เพราะอัตตาอันเป็นโลกิยธรรม** หรือ **ที่เป็นสังขตธรรม** ได้แก่ เบญจขันธ์ เป็นต้นนั้น **ล้วนเป็น อนิจฺจํ ทุกฺขํ** และ **อนตฺตา**

นั่นเอง

ดังพระพุทธดำรัสที่ตรัสแก่ **ภิกษุทั้งหลาย** ใน พาลธรรม อลคัททูปมาสูตร พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ข้อ ๒๘๔ ความว่า

(พ) ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง เมื่ออัตตามีอยู่ บริขารที่เนื่องด้วยอัตตามี ก็พึงมีว่า ของเรา.

(ภ) อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

(พ) ดูกรภิกษุทั้งหลายอนึ่ง เมื่อบริขารเนื่องอัตตามีอยู่ อัตตาพึงมีว่า ของเรา.

(ภ) อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

(พ) ดูกรภิกษุทั้งหลายอนึ่ง เมื่ออัตตาและบริขารเนื่องด้วยอัตตาที่บุคคลถือเอาไม่ได้ **โดยความเป็นของจริง โดยความเป็นของแท้** เหตุแห่งทิฏฐิว่า นั้นโลก นั้นอัตตา ในปรโลก เรานั้นจักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน คงที่ ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา จักตั้งอยู่ด้วยความเที่ยงอย่างนั้น ข้อนี้เป็นพาลธรรมบริบูรณ์สิ้นเชิงมิใช่หรือ?

(ภ) ข้อนี้ไฉนจะไม่พึงเป็นพระเจ้าข้า เป็นพาลธรรมบริบูรณ์สิ้นเชิงทีเดียว พระเจ้าข้า.

(พ) ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

(ภ) ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

(พ) ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

(ภ) เป็นทุกข์พระเจ้าข้า.

(พ) ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรม ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่านั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา?

(ภ) ข้อนั้นไม่ควรเลย พระเจ้าข้า.

(พ) ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เวทนา... สัญญา... สังขาร... ทั้งหลาย... วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง? ฯลฯ.

เพราะฉะนั้นแล พระนิพพานธาตุ สูญ หรือว่าง ก็แต่เพียงสูญจากตนอันเป็นโลกิยธรรมหรือสังขารธรรม และ สูญจากกิเลสอวิชชา ตัณหา อุปาทาน เท่านั้นด้วยประการฉะนี้

เหมือนคำว่า "สุญญาคาร" คือ "เรือนว่าง" นั้น หมายความว่า **เรือนหรืออาคารนั้นว่างจากสิ่งอื่น คือไม่มีอะไรอยู่ในเรือนนั้น แต่เรือนหรืออาคารนั้น ก็ยังคงตั้งอยู่ คือมีอยู่ ไม่ได้หายไปไหน**

มีอรรถาธิบายในคัมภีร์สัทธัมมปกาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๒ หน้า ๒๗๘-๒๗๙ ว่า

"สุญฺญํ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วาติ 'การโก เวทโก สยํวสีติ เอวํ โลกปริกปฺปิเตน อตฺตนา จ อตฺตาภาวโตเยว อตฺตโน สนฺตเกน ปริกฺขาเรน จ สุญฺญํ. สพฺพํ จกฺขาทิ โลกิยํ ธมฺมชาตํ, ตํเยว ลุชฺชนปลุชฺชนฏฺเฐน โลโก นาม. ยสฺมา จ อตฺตา จ เอตฺถ นตฺถิ, อตฺตนิยญฺจ เอตฺถ นตฺถิ, ตสฺมา สุญฺโญ โลโกติ วุจฺจตีติ อตฺโถ. โลกุตฺตโรปิ จ ธมฺโม อตฺตตฺตนิเยหิ สุญฺโญ เอว. ปุจฺฉานุรูเปน ปน โลกิโยว ธมฺโม วุตฺโต.

สุญฺโญติ จ 'ธมฺโม นตฺถีติ วุตฺตํ น โหติ, ตสฺมึ ธมฺเม อตฺตตฺตนิยสารสฺส นตฺถิภาโว วุตฺโต โหติ. โลเก จ 'สุญฺญํ ฆรํ, สุญฺโญ ฆโตติ วุตฺเต ฆรสฺส ฆฏสฺส จ นตฺถิภาโว วุตฺโต น โหติ, ตสฺมึ ฆเร ฆเฏ จ อญฺญสฺส นตฺถิภาโว วุตฺโต โหติ.

ภควตา จ 'อิติ ยํ หิ โข ตตฺถ น โหติ, เตน ตํ สุญฺญํ สมนุปสฺสติ. ยํ ปน ตตฺถ อวสิฏฺฐํ โหติ. ตํ สนฺตํ อิทมตฺถีติ ปชานาตีติ อยเมว อตฺโถ วุตฺโต. ตถา ญายคนฺเถ จ สทฺทคนฺเถ จ อยเมว อตฺโถ อิติ อิมสฺมึ สุตฺตนฺเต อนตฺตลกฺขณเมว กถิตํ."

"คำว่า 'สูญ(ว่างเปล่า) จากอัตตาหรือสิ่งที่เนื่องด้วยอัตตา' ความว่า สูญจากอัตตาที่โลกกำหนดไว้อย่างนี้ว่า 'ผู้ทำ ผู้เสวย ผู้มีอำนาจเอง' และจากบริขารอันเป็นของตน เพราะความไม่มีอัตตานั่นแหละ. จักษุเป็นต้นทั้งหมดเป็นธรรมชาติที่เป็นของโลก, จักษุเป็นต้นนั่นแหละ ชื่อว่าโลก เพราะย่อมสลายไป. อนึ่ง เพราะอัตตาไม่มีในโลกนี้ และสิ่งที่เนื่องด้วยอัตตาก็ไม่มีในโลกนี้, ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า 'โลกสูญ' แม้โลกุตตรธรรม ก็สูญจากอัตตาและสิ่งที่เนื่องด้วยอัตตานั่นเอง. แต่ท่านกล่าวถึงโลกิยธรรมเท่านั้น โดยสมควรแก่คำถาม.

อนึ่ง คำว่า 'สูญ' ท่านไม่กล่าวว่า 'ธรรมไม่มี' ท่านกล่าวถึงความไม่มีสาระในอัตตา และ สิ่งที่เนื่องด้วยอัตตาในธรรมนั้น. อนึ่ง เมื่อเขาพูดกันในโลกว่า 'เรือนสูญ

หม้อสูญ' ก็มิใช่กล่าวถึงความไม่มีเรือนและหม้อ (แต่)กล่าวถึงความไม่มีสิ่งอื่นในเรือนและในหม้อนั้น.

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสความนี้ไว้ว่า 'ก็สิ่งใดแล ไม่มีในสิ่งนั้น ภิกษุย่อมพิจารณาสิ่งนั้นว่าสูญด้วยเหตุนั้น แต่สิ่งใดมีเหลืออยู่ในสิ่งนั้น สิ่งนั้นมีอยู่ ภิกษุย่อมรู้ว่า 'สิ่งนี้มีอยู่...' ดังนี้. ในญายคันถะ (คัมภีร์เพื่อความรู้) และในสัททคันถะ (คัมภีร์ศัพท์) ก็มีความอย่างนี้เหมือนกัน.ในพระสูตรนี้ ท่านกล่าวถึงอนัตตลักขณสูตรเท่านั้น.

ใน**ญายคันถะ** (คัมภีร์เพื่อความรู้) และ**สัททคันถะ** (คัมภีร์ศัพท์) **ก็มีเนื้อความอย่างนี้เหมือนกัน."**

นี่แหละ **ถ้าใครยังหลงอยู่ว่า** คำว่า **นิพพานสูญ** หมายความว่า **สูญหมด** ทั้งตนและสิ่งที่เนื่องด้วยตน อันเป็นโลกิยธรรม หรือสังขารธรรม และทั้งพระนิพพานธาตุอันเป็นวิสังขารธรรมด้วย **ก็จะกลายเป็นสูญตกขอบไป** เพราะฉะนั้นอย่าประมาทนะท่านทั้งหลาย

ส่วนในพระพุทธดำรัสสุดท้ายที่พระสารีบุตรมหาเถระท่านได้กล่าวไว้ในปฏิสัมภิทามรรค ข้อ ๗๓๕ แปลความว่า **"เมื่อพิจารณาเห็นความดับแห่งเบญจขันธ์ เป็นนิพพานเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง"** นั้นคือ **ความสูญ(ว่าง)อย่างมีประโยชน์สูงสุด เพราะความไม่มีสังขาร** ได้แก่ ความสูญสังขารของพระอรหันต์ที่เบญจขันธ์แตกทำลาย(ตาย)แล้ว ที่เรียกว่า **ดับขันธ์เข้าปรินิพพาน** ด้วย**อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ** นั่นเอง

ถ้าท่านข้องใจ โปรดรอรับฟังต่อไปในหัวข้อ**สมถวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง**โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน**เรื่องวิภาค ๖ แห่งวิปัสสนา** แล้วท่านจะทราบข้อนี้ กระผมกราบเรียนไว้ย่อๆ แต่เพียงนี้ ท่านสามารถไปอ่านได้ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๑ ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ข้อ ๗๓๕ หน้า ๖๒๙-๖๓๔ เอาเองได้ ค่อนข้างยาว มีถึง ๔๐ ข้อ แล้วท่านจะได้มีศรัทธาปสาทะ ให้ได้มีความตั้งใจศึกษาปฏิบัติธรรม เพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้ ด้วยความไม่ประมาท เพราะความตายจะมาเยือนใครเมื่อใดก็ได้ ทราบไม่ได้ว่าใครจะยังมีชีวิตอยู่ได้อีกนานเท่าไร.

■ ■ ■ ■

แวดวงธรรมกาย

วิชชาธร

สามเณรมเหศักดิ์ ฉิมสกุล
ชั้น ม.๓ โรงเรียนวัดสระเกศ กรุงเทพฯ

● ***ได้ทราบว่ามีการอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนจากใคร ?***

▲ ทราบจากโยมป้าครับ

● ***คุณพ่อคุณแม่รู้สึกอย่างไรกับการบวชสามเณรฤดูร้อน ?***

▲ ท่านเต็มใจครับ

● ***แล้วตัวสามเณรละคิดอย่างไรบ้าง ?***

▲ เมื่อทีแรกก็ไม่ได้อยากบวชครับ แต่ต่อมาก็เกิดเปลี่ยนใจ

● ***ทราบว่ามีเพื่อน ๆ นักเรียนมาบวชด้วย***

▲ ครับมาจากโรงเรียนวัดสระเกศ ๓๐ คนครับ นอกนั้นมาจากโรงเรียนอื่น

● ***มีที่เป็นเพื่อนสักกี่รูป ที่ฝึกเจริญภาวนาได้ผลดี***

▲ ประมาณ ๒๐ คนได้ครับที่เห็นดวงเห็นกายในตอนนี้

● ***ได้มีการสอนอะไรบ้างระหว่างอบรม ?***

▲ มีเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม เรื่องการปฏิบัติตนในวัด แล้วการนั่งสมาธิ

● ***ทั่ว ๆ ไปสามเณรชอบอะไรบ้างในวัด ?***

▲ การตื่นนอนตี๔ตี๕ ผมไม่ค่อยชอบเท่าไร เพราะเวลาอยู่ที่บ้านผมมักตื่นสาย แต่เมื่อมาอยู่วัดก็ปรับตัวได้ครับ ไม่มีปัญหาอะไร เรื่องอาหารการกินที่นี่ใช้ได้ครับ มีจำนวนพอประมาณ ผมชอบการอยู่กลด รู้สึกสนุกดีเหมือนได้เข้าแค้มป์

● ***แล้วเวลาอยู่คนเดียวลำพังในกลด เป็นอย่างไร ?***

▲ รู้สึกสบายดีครับ รู้สึกว่าปลอดภัย อย่างอื่นก็มีเรื่องพวกมดตัวเล็ก ๆ บ้าง

● ***อยากให้เล่าประสบการณ์ในการปฏิบัติธรรม***

▲ ผมได้นั่งสมาธิมาก่อนแล้วกับป้าอยู่ที่บ้าน แล้วก็เห็นดวงมาก่อนมาวัดครับ

● ***เมื่อมาอยู่ที่วัดแล้วเป็นอย่างไรบ้าง***

▲ พอมาอยู่ได้สัก ๑๐ วัน ผมก็ได้เห็นธรรมกาย จากนั้นก็ได้ไปต่อวิชชากับหลวงป๋า ท่านได้สอนให้ตามไปดูว่าคนชั่วคนดีเมื่อตายแล้วไปอยู่ที่ไหน ได้รับผลอย่างไรบ้าง

● ***เมื่อเห็นคนบาปตกนรกอยู่ รู้สึกอย่างไร ?***

▲ รู้สึกว่าน่ากลัว และก็สงสารพวกเขาด้วยครับ

● ***จากการได้เห็นเช่นนั้น สามเณรคิดอย่างไรกับคนที่ทำไม่ดีในสังคมโลกมนุษย์นี้ ?***

▲ ถ้าคนในโลกยังจะทำความผิด ทำบาปกันหมด ก็คงต้องตกนรกหมดโลกแน่เลยครับ

● ***ส่วนคนที่ทำดีได้รับผลเป็นอย่างไร ?***

▲ ผมเห็นพวกเขาได้อยู่ในวิมานบนสวรรค์ชั้นต่าง ๆ มีความสุข ยิ้มแย้มแจ่มใส มีเสียงไพเราะ มีกิริยาที่อ่อนน้อม เรียบร้อยสุภาพมากครับ

● ***เรื่องอื่น ๆ ที่ได้พบเห็นระหว่างการนั่งสมาธิ ?***

▲ ได้มีโอกาสเห็นพญานาคที่ท่านอยู่ที่วัดครับ มีทั้งตัวใหญ่ตัวเล็ก สวยงามครับ อย่างอื่นก็มีประสบการณ์กับพระพุทธรูปในอุโบสถครับ

● ***เป็นอย่างไรสามเณรช่วยเล่าให้ฟังหน่อย ?***

▲ คือเวลาที่ผมกับเพื่อน ๆ ไปนั่งสมาธิในโบสถ์อยู่ พระพุทธรูปหลวงพ่อองค์นาคท่านมักจะมาแหย่มาเล่นกับพวกเราครับ เช่นบางทีก็มาเขกหัว

● ***ทราบอย่างไรว่าเป็นองค์นั้น ?***

▲ คือสามเณรที่ได้ญานดี ๆ ก็ได้เห็นเวลานั่งสมาธิแล้วก็บอกกัน ผมก็ได้เห็นเองด้วยครับ

● ***การปฏิบัติธรรมจะช่วยโลกและสังคมอย่างไร ?***

▲ หากผู้ที่เคยประพฤติชั่ว เช่นพวกโจรผู้ร้ายได้มีโอกาสสำนึกผิดแล้วอยากกลับตัวใหม่มาบวชมาศึกษาธรรมะ มาปฏิบัติธรรม ก็คงจะทำให้โลกดีขึ้นครับ

● ***ข้อปฏิบัติอะไรบ้างที่ทำอยู่ที่วัด เวลากลับไปบ้านแล้วจะนำไปปฏิบัติ ?***

▲ การอ่อนน้อมถ่อมตน ความสุภาพเรียบร้อย เช่นเวลาเดินผ่านหน้าผู้ใหญ่ต้องสำรวมระวังจะได้ไม่ถูกตำหนิครับ และคิดว่าจะได้ไปนั่งสมาธิทุกวันอาทิตย์ ที่วัดสระเกศด้วยครับ เพราะหลวงป๋าท่านสอนอยู่ที่นั่นด้วยครับ

■ ■ ■ ■

ขอเชิญร่วมอนุโมทนาต่อกุศลจิตอันงดงาม
ของเหล่ากัลยาณมิตร ผู้หยิบยื่นแสงสว่างอันนิรันดร์แก่เพื่อนมนุษย์
ด้วยการอุปถัมภ์การพิมพ์นิตยสารดังนี้

พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล
คุณสุทัศน์-คุณสุนีรัตน์-ด.ญ.สุชญา นิ่มกุลรัตน์
คุณนัทธมน เลิศมหโชค
คุณจินตนา รุจิรัชกร-ด.ญ.ทิพย์อำพัน งามเบญจวงศ์
คุณพงศ์พฤทธิ์ รุจิรัชกร และครอบครัว
คุณจันทร์ศรี-คุณระเบียบ สิงห์น้อย และครอบครัว
คุณประภาส-วาสนา เนตรกระจ่าง และครอบครัว
นพ.ธรรม์พงษ์-ดร.สาวิตรี รังสิภัทร์
คุณอุดม เรืองสุรัตน์
หจก.ประวัติยนต์
โรงเรียนอนุบาลสุนรา
บริษัท อ๊อกซิเดชั่น จำกัด
คุณประจักษ์ ศิริบัณฑิตย์กุล
คุณวิชัย-พัฒนา-พริ้ง จินดาพร
ครอบครัวคุณสุดเสงี่ยม เพ็ชรกุล

ผู้มีรายนามข้างต้นนี้ คือผู้มีจิตศรัทธาบริจาคเงินบำรุงการพิมพ์นิตยสารธรรมกายแต่ละเล่มเป็นเงิน ๑,๐๐๐ บาท
ผู้มีจิตศรัทธาโปรดติดต่อขอบริจาคได้ที่ **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย**
สำนักงานศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร กทม.๑๐๑๐๐ โทร. ๒๒๔-๗๔๗๕

บ.บางกอกสลักภัณฑ์ และ บ.อิทธิผลอุตสาหกรรม 1993 จก. เป็นเจ้าภาพบริจาคเงินค่ารถรับสาธุชนไปปฏิบัติธรรมทุกวันเสาร์ต้นเดือน ที่วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี เดือนละ ๕,๐๐๐ บาท

สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ
การให้ธรรม ชนะการให้ทั้งปวง

รายนามเจ้าภาพถวายนิตยสาร "ธรรมกาย" แด่พระภิกษุสงฆ์

เจ้าภาพ		ผู้รับ
ดร.อนุมงคล-ธัญญา ศิริเวทิน	ถวาย	พระครูธรรมธรประเสริฐ วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร ป้อมปราบฯ กทม. ๑๐๑๐๐
คุณสุดา กุลปรากรม	ถวาย	พระครูประภัศร์กิจจานุกิจ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กทม. ๑๐๑๖๐
คุณนุชนารถ พีระพัฒน์พงษ์	ถวาย	พระครูปลัดสุวัฒนศีลคุณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กทม. ๑๐๑๖๐
คุณสุภาวรรณ ต้นรัศมี	ถวาย	พระครูภาวนานุวัตร วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กทม. ๑๐๑๖๐
คุณมนู ก้อนทองคำ	ถวาย	พระครูสมณธรรมสมาทาน วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กทม. ๑๐๑๖๐
คุณบรรเจิด ปั้นปัญญา	ถวาย	พระครูสุธรรมาภิมณฑ์ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กทม. ๑๐๑๖๐
คุณพจนา โอเจริญ	ถวาย	พระครูโอภาสสมาธิคุณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กทม. ๑๐๑๖๐
คุณวิชัย-คุณอำไพ ฉันสิมา	ถวาย	พระครูไกรสรวิลาสณัฐนันท์ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กทม. ๑๐๑๖๐
ดร.อนุมงคล-ธัญญา ศิริเวทิน	ถวาย	พระธรรมกิตติโสภณ วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร ป้อมปราบฯ กทม. ๑๐๑๐๐

ดร.อนุมงคล-ธัญญา ศิริเวทิน	ถวาย	พระภาสกร ปภากโร วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร ป้อมปราบฯ กทม. ๑๐๑๐๐
คุณมุกยิ้น แซ่ฮก	ถวาย	พระมหาสมบัติ อธิสมฺปตฺติ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กทม. ๑๐๑๖๐
คุณเช้า เซี่ยงอึง	ถวาย	พระมหาสำรวย จารุวณฺโณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กทม. ๑๐๑๖๐
คุณลัขณา สุวรรณธารารังษี	ถวาย	พระวิสุทธิญาณเถร วัดเขาสุกิม อ.ท่าใหม่ จ.จันทบุรี
คุณเก็จวลี ธีระวัลย์ชัย	ถวาย	พระวิสุทธิธีรพงศ์ วัดมหาธาตุ อ.เมือง จ.ราชบุรี ๗๐๐๐๐
คุณอภิชัย-คุณหทัยชนก-คุณชนาธิป นาคสมบูรณ์	ถวาย	พระธรรมสิริสารเวที วัดบวรนิเวศวิหาร พระนคร กทม. ๑๐๒๐๐
ดร.บุญมี อย่างธารา	ถวาย	พระธรรมบัณฑิต วัดโพธิสมภรณ์ อ.เมือง จ.อุดรธานี ๔๑๐๐๐
คุณสุขใจ พานิชพันธ์	ถวาย	พระครูอุดมสังวรคุณ วัดบรมนิวาส ปทุมวัน กทม. ๑๐๓๓๐
ด.ช.พฤนท์ พานิชพันธ์	ถวาย	พระครูจันทสมานคุณ วัดป่าตึง อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่ ๕๐๑๓๐

ผู้มีรายนามข้างต้นนี้ คือผู้มีจิตศรัทธาเป็นเจ้าภาพถวายนิตยสารธรรมกาย ถวายแด่พระสงฆ์ ๑ ปี (๔ เล่ม)
ผู้มีจิตศรัทธาโปรดติดต่อขอรับเป็นเจ้าภาพได้ที่ **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย**
สำนักงานศาลาการเปรียญ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กทม.๑๐๑๐๐ โทร. ๒๒๔-๗๔๗๕

กฐินสามัคคีทอด ณ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
วันอาทิตย์ที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๓๗

•••••••••••••••••••••

เจ้าภาพรายบุคคลตั้งแต่ ๗,๐๐๐ บาท ขึ้นไป

ศ.บัญญัติ-คุณหญิงสุมน สุชีวะ	๑๒,๐๐๐.๐๐ บาท
คุณสมคิด-ภัทรภร-ด.ช.รณกร-ด.ช.อภิชา ธนวันถาวร	๕๕,๓๗๙.๐๐ บาท
คุณจำนงค์-นงลักษณ์-ณัฏฐ์ชัย พัดเอี่ยม	๒๒,๐๐๐.๐๐ บาท
คุณสมพงษ์-อุไร นิลมาก	๒๐,๐๐๐.๐๐ บาท
คุณวสันต์-จันทร์สว่าง เลิศธรรมเทวี	๑๓,๒๐๐.๐๐ บาท
คุณอุไร พลพัฒนาฤทธิ์	๑๒,๐๐๐.๐๐ บาท
คุณสุทัศน์-สุนีรัตน์-ด.ญ.สุชญา นิ่มกุลรัตน์	๑๒,๐๐๐.๐๐ บาท
ครอบครัวตั้งกุศลลลิต	๑๒,๐๐๐.๐๐ บาท
คุณสุธาร สุขยางค์	๑๒,๐๐๐.๐๐ บาท
คุณวีรวรรณ โรจนวานิช	๑๒,๐๐๐.๐๐ บาท
คุณแม่เฮียง มนตรีพาณิชย์	๑๒,๐๐๐.๐๐ บาท
คุณทวีวัฒน์-ศรีสลิล เติมฤทธิ	๑๒,๐๐๐.๐๐ บาท
พ.ญ.คุณสวรรยา เดชอุดม	๑๒,๐๐๐.๐๐ บาท
คุณสุพรรณี ศรีวิกรัยกร	๑๒,๐๐๐.๐๐ บาท
คุณอุดม-ทองเพียน ใจสมบุญ	๑๒,๐๐๐.๐๐ บาท
คุณสมนึก เมตตพันธุ์ และครอบครัว	๑๒,๐๐๐.๐๐ บาท
คุณอนงค์ แสงชัย	๑๒,๐๐๐.๐๐ บาท
คุณนภา วรรธนะดุษฎีเดช	๑๐,๑๐๐.๐๐ บาท
คุณชวนพิศ พัฒนโสภณ	๗,๐๐๐.๐๐ บาท
ศ.นิคม จันทรวิทุร	๗,๐๐๐.๐๐ บาท
คุณแม่อำพร สุทธิอนันต์	๗,๐๐๐.๐๐ บาท
คุณคุณาพร คีรีก้องสกล	๗,๐๐๐.๐๐ บาท
คุณลัดดา-วรรณี โรจนอุดมวุฒิกุล	๗,๐๐๐.๐๐ บาท

รายนามผู้ร่วมทำบุญมีต่อฉบับหน้า

หน่วยพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายเคลื่อนที่

จากวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม และ สถาบันพุทธภาวนา อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี

ออกจาริกปฏิบัติและสอนภาวนาธรรมในท้องที่ ๕ จังหวัดภาคใต้ ระหว่างวันที่ ๑๖-๓๑ พฤษภาคม ๒๕๓๗

วันที่ ๑๖-๑๙ พ.ค. ๓๗ ที่วัดแก้วโกรวาราม อ.เมือง จ.กระบี่

▲ ๑.

▲ ๒.

▲ ๓.

▲ ๔.

- ๑. จุดแรกในการเผยแพร่ธรรมปฏิบัติที่วัดแก้วโกรวาราม จ.กระบี่ มีสามเณรจำนวนมากสนใจเข้าฝึกภาวนาธรรม
- ๒. การแบ่งกลุ่มตามระดับธรรมปฏิบัติที่ได้ซึ่งเป็นวิธีช่วยเร่งผลของการปฏิบัติให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น
- ๓. ญาติโยมชาวจังหวัดกระบี่ ก็มีความสนใจในการปฏิบัติธรรมตามแนววิชชาธรรมกายด้วย พร้อมใจกันสนับสนุนการอบรมด้วยการเป็นเจ้าภาพถวายภัตตาหารเป็นสังฆทานทุกวัน
- ๔. ทั้งยังสนใจฝึกเจริญภาวนาธรรมเป็นอันมาก

หน่วยพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายเคลื่อนที่
ออกจาริกสอนเจริญภาวนาธรรมภาคใต้

วันที่ ๒๐-๒๓ พ.ค. ๓๗ เผยแพร่ที่จังหวัดสงขลา

▲ ๑.

▲ ๒.

▲ ๓.

▲ ๔.

- ๑. **หลวงพ่อพระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล** นำทีมพระวิทยากร สอนภาวนาอบรมแก่นักเรียนโรงเรียนหาดใหญ่วิทยา ในภาพกำลัง บรรยายแก่นักเรียนรอบละ ๔๕๐ คน รวม ๓ รอบ ๑,๓๕๐ คน เมื่อ ๒๐ พ.ค. ๓๗
- ๒. ก่อนรับภัตตาหารบิณฑบาต จากข้าราชการกองทัพอากาศและครอบครัว กองบินที่ ๕๖ จังหวัดสงขลา คณะสงฆ์หน่วยพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายเคลื่อนที่ ได้มีการเจริญพระพุทธมนต์ถวายพรพระก่อน
- ๓. บรรยายธรรมและสอนเจริญภาวนาแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนสหศาสตร์ จ.สงขลา เมื่อ ๒๑ พ.ค. ๓๗
- ๔. ครอบครัวข้าราชการกองทัพอากาศประจำกองบินที่ ๕๖ กำลังใส่บาตรด้วยความเอิบอิ่มใจ

หน่วยพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายเคลื่อนที่
ออกจาริกสอนเจริญภาวนาธรรมภาคใต้

วันที่ ๒๓-๒๗ พ.ค. ๓๗ เผยแพร่ที่จังหวัดสงขลา, ยะลา, ปัตตานี

▲ ๑.

▲ ๒.

▲ ๕.

▲ ๓.

▲ ๔.

- ๑. ๒๓ พ.ค. ๓๗ คณะสงฆ์หน่วยพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายเคลื่อนที่ออกรับบิณฑบาตไปรอญาติโยมในตลาดอำเภอหาดใหญ่ จ.สงขลา
- ๒, ๓. ออกรับบิณฑบาตโปรดญาติโยม ในหน่วย รพช. จังหวัดสงขลา
- ๔. บรรยายธรรมและสอนภาวนาธรรมแก่ญาติโยมที่วัดมะกรูด อ.โคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ระหว่างวันที่ ๒๔-๒๖ พ.ค. ๓๗
- ๕. **หลวงพ่อพระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล** นำคณะหน่วยพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายเคลื่อนที่ เข้ากราบลา หลวงพ่อพระครูรามันคณารักษ์ เจ้าอาวาสวัดเวฬุวัน เจ้าคณะอำเภอรามัน จ.ยะลา ซึ่งเป็นสถานที่ได้พักค้างแรมของคณะ ระหว่างการเผยแพร่ธรรม เมื่อ ๒๓-๒๗ พ.ค. ๓๗ ในเขตจังหวัดยะลาและปัตตานี ก่อนที่จะเดินทางไป จ.นราธิวาสต่อไป

หน่วยพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายเคลื่อนที่
ออกจาริกสอนเจริญภาวนาธรรมภาคใต้

วันที่ ๒๗-๓๐ พ.ค. ๓๗ เผยแพร่ที่จังหวัดนราธิวาส

▲ ๑.

▲ ๒.

▲ ๓.

▲ ๔.

- ๑. หน่วยพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายเคลื่อนที่ขณะถึงนราธิวาสสุดเขตแดนไทยติดกับประเทศมาเลเซีย
- ๒. คณะผู้ช่วยจัดกิจกรรมการสอนภาวนาธรรมและจัดการเรื่องภัตตาหารบิณฑบาต ในโครงการธรรมปฏิบัติครั้งนี้ จากซ้ายแถวหน้า**คุณครูสมใจ ไพมณี** รร.สุไหงโกลก ถัดไปคนที่ ๓ และ ๕ คือ **นายห้างอำนาจ กุลาตี** บุตรสาวและภรรยา ผู้จัดถวายภัตตาหารเป็นประจำ แถวหลังคนที่ ๓ จากขวา **ร.อ.นิวัติ** นายอำเภอยะรัง จ.ปัตตานี กับภรรยาและผู้ช่วยประสานงานถ่ายรูปไว้เป็นที่ระลึกถึงบุญใหญ่ครั้งนี้
- ๓. ที่อำเภอสุไหงโกลก จังหวัดนราธิวาส คณะครูนักเรียน โรงเรียนสุไหงโกลกและญาติโยม รับเป็นเจ้าภาพถวายภัตตาหารเพล ตลอดระยะเวลาอบรม วันที่ ๒๘-๒๙ พ.ค. ๓๗
- ๔. มีการบรรยายธรรมและสอนภาวนาธรรมแก่เด็กนักเรียนชั้นมัธยม โรงเรียนสุไหงโกลก จ.นราธิวาส ประมาณ ๖๐๐ คน ทุกวัน ๆ ละ ๒ รอบ เมื่อวันที่ ๒๘-๒๙ พ.ค. ๓๗

"อุปเสโณ" มหาเถรสดุดี

ขอเชิดชูผู้นำอารามสงฆ์
"เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์"
นบหัตถา คารวะ อภิวาท
ประมุขสงฆ์ *"วัดสระเกศ"* เขตบุญญา
ผู้นำดีที่น่าสักการะ
พระผู้ใหญ่ในฐานะองค์ประธาน
พระผู้เริ่มเผดิมงานกิจการสงฆ์
ควบคู่ปฏิบัติธรรมดำเนินไป
ท่านมุ่งมั่นให้พระใฝ่ปฏิบัติ
บางคราวถูกปรัปวาทฟาดโครมลง
ในดิถีมงคลชนมพัสส์
กล้า ฯ ขออ้าง *"จตุธรรม"* อำนวยชัย
ขอให้อายุมั่นร้อยกาลฝน
ให้สุขีภิยโยไกลโรคา
เกียรติรุ่งโรจน์งดงามท่านกลางสงฆ์
ปวงเกล้า ฯ นบชุลีกรขอพรท่าน

ผู้สืบพงศ์แห่งธรรมงามไพศาล
ผู้ประสานงานสงฆ์ยืนยงมา
ผู้เสริมศรัทธาธรรมงามสง่า
ชาวพุทธน้อมศรัทธามานมนาน
สูงด้วยสมณศักดิ์อัครฐาน
"สถาบันวิชชาธรรมกาย"
เพื่อธำรงคันถธุระไว้
รวมอยู่ใน *"สถาบัน"* อย่างมั่นคง
เพื่อกำจัดให้หมด โลภ - โกรธ - หลง
ท่านยืนยง *"ขันติ"* มิเสื่อมคลาย
ในนาม *"วัดหลวงพ่อสด"* ประณตไหว้
ดลท่านให้เกษมศรีเปรมปรีดา
พรรณพิมลผ่องใสปราศไฝฝ้า
พร้อมพลานุภาพตราบชีวัน
ศักดิ์ธำรงสูงเด่นเป็นมิ่งขวัญ
ให้พรนั้นจงดลทุกคนเทอญ ฯ

เกล้าฯ พระมหามนตรี ขนฺติสาโร ป.ธ.๙
ประพันธ์ในนามพระภิกษุสามเณรวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม
สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี
๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘

อุปเสณมหาเถราภิถุติคาถา

ปฐฺยาวตฺตํ

อุปเสโณ มหาเถโร มหาธีโร มหายโส
สเกเส นาม อาราเม สงฺฆสฺส ปริณายโก
ราชทินฺนาภิธาเนน โส วุฑฺฒาจริโย อิติ
ภิกฺขุสงฺฆสฺสิเธวคฺค- ฐานนฺตเรน ปากโฏ
หิเตสี ภิกฺขุอาทีนํ โส "วิชชาธรรมกาย" อิติ
ทยฺยภาสาย ปญฺญาต- นามเธยฺยสฺสิทานิปิ
โหติ สิกฺขนฐานสฺส เชฏฺโฐ ปธานภโต ฯ

วํสฏฺฐา

อยํ หิ สลฺเลขรโต สุสํวุโต
มุนินฺทธมฺมตฺถวิทู สุเมธโส
มเหสิโน สาสนกิจฺจการิโก
ปโหติ ธีมา ชินธมฺมวาจเน ฯ

วสนฺตติลกา

ธมฺมานุธมฺมปฏิปตฺติคุณาภิยุตฺโต
สมฺพุทฺธสาสนจิรฏฺฐิติกามภูโต
ภิกฺขูนเมตฺถ ปริยตฺติปริกฺขกานํ
ปตฺเถติ สาสนวรมฺหิ วิรุฬฺหิวุฑฺฒึ
โส โหติ ปจฺจยุปสํหรโก จ เตสํ
ตสฺมา สทา พหุยตีหิปิ ภาวนีโย ฯ

ปฐฺยาวตฺตํ

อิมสฺมิญฺจ วโรกาเส ยํ เตน กุสลํ กตํ
เอตสฺส อานุภาเวน โส ปวฑฺฒตุ สาสเน
จิรายุ วณฺณวา เจว สุขิโต พลวา อิติ
จตุธมฺเมหิ เวปุลฺลํ ภิยฺโย ปปฺโปตุ สพฺพทา
มยนฺทานิ คุณนฺตสฺส สรนฺตา ตํ นมาม เส
นมการานุภาเวน สทา โสตฺถี ภวนฺตุ โนติ
ขนฺติสาเรน มยา กตายํ ฯ

เกล้าฯ พระมหามนตรี ขนฺติสาโร ป.ธ.๙
ประพันธ์ในนามพระภิกษุสามเณรวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม
สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี
๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘

๖ มีนาคม ๒๕๓๘

... บิดามารดาเมตตาอาทรลูกน้อย คอยคุ้มครองป้องกันมิให้ยุง เหลือบ ริ้น ไร ไต่ตอม แม้ลมพัดสักนิดก็คอยปกป้องมิให้ ระคายผิวลูกน้อย ฉันใด

เกล้าฯ ก็ได้รับความเมตตาอาทร จากเจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อุปเสณมหาเถระ) แล้ว ฉันนั้น

แม้ด้วยชีวิตลูกก็ไม่อาจใช้ทดแทนพระคุณและน้ำใจของบิดามารดาได้เพียงพอ ฉันใด

แม้ด้วยชีวิตของเกล้าฯ ก็ไม่อาจทดแทนพระคุณและน้ำใจของเจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯ ได้เพียงพอ ฉันนั้น.

พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล
เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม

คำปรารภเมื่อบวช
วันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๙

พระคุณครูท่วมท้นล้นหัวอก

ของ

เสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์ (มงคลบุตร)***

ผู้อำนวยการมูลนิธิ และสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

ในต้นเดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๓ เมื่อคุณศรีสม สาขากร ได้พาข้าพเจ้าไปกราบนมัสการพระเดชพระคุณหลวงพ่อ **พระพรหมคุณาภรณ์*** ผู้เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม รองแม่กองพระธรรมทูต เจ้าคณะภาค ๑๐ และเจ้าอาวาสวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านในการจัดตั้ง**โครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ขึ้นอีกโครงการหนึ่ง เพื่อร่วมแรงร่วมใจกับ**โครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน** วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ซึ่งมีพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระธรรมธีรราชมหามุนี** เป็นประธาน และพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระภาวนาโกศลเถร เป็นรองประธานอยู่แล้วนั้น **ดำเนินโครงการอบรมพระกัมมัฏฐานแด่พระสงฆ์ เพื่อสร้างพระในใจคน และสร้างพระวิปัสสนาจารย์ให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทั้งทางด้านปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ และให้งดงามพร้อมด้วยศีลาจารวัตร เป็นแบบอย่างที่ดีแก่พุทธบริษัทอื่น และเป็นกำลังสำคัญในการช่วยกันสืบบวรพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง และวัฒนาถาวรสืบไปให้ทั่วประเทศ แล้วยังจะขยายไปยังต่างประเทศ ตามกำลังสติปัญญา ความสามารถ และกำลังทรัพยากรต่าง ๆ ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปนั้น**

คำแรกที่หลวงพ่อพระพรหมฯ กล่าวกับข้าพเจ้า เมื่อทราบความประสงค์ของข้าพเจ้าแล้ว ว่า **"ดีนี่เป็นโครงการที่ดีนี่ อาตมาเห็นด้วย และขออนุโมทนาด้วย ในวัดสระเกศนี้ คณะของคุณเสริมชัยประสงค์ที่จะใช้สถานที่ใด ๆ เพื่อการอบรมพระกัมมัฏฐานก็ดี หรือประชุมคณะกรรมการ หรือทำงานนี้ก็ดี ก็ให้บอกมา อาตมาไม่ขัดข้อง แต่มีอยู่อย่างหนึ่งที่อาตมาใคร่ฝากข้อคิดไว้ให้คุณเสริมชัยกับคณะนำไปพิจารณาดู ก็คือว่าตราบใดที่อาตมายังมีบุญวาสนาอยู่ คุณเสริมชัยกับคณะจะทำอย่างไร ณ ที่ใดในวัดสระเกศนี้ได้ทั้งนั้น แต่ถ้าสิ้นบุญอาตมาแล้ว ก็ขอให้คุณเสริมชัยกับคณะนึกถึงหลักอนิจจังไว้บ้าง เพราะฉะนั้น คุณเสริมชัยกับคณะจึงควรจัดหาสถานที่ไว้ให้เป็นสถานที่ถาวรสำหรับโครงการนี้ไว้ด้วย ที่ว่านี้อย่าได้ถือว่ารังเกียจหรือขับไล่ไสส่งนะ อาตมาเต็มใจทุกอย่าง แต่คุณเสริมชัยก็ต้องนึกถึงหลักอนิจจังไว้"** แล้วยังกล่าวกำชับกับข้าพเจ้าต่อไปอีกว่า **"เรื่องนี้ อาตมาเอาด้วย ๑๐๐% ไม่ใช่ ๔๐-๕๐% นะ"** แล้วพระเดชพระคุณหลวงพ่อ **พระพรหมคุณาภรณ์** ก็รับเป็น**ประธานโครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาจนตราบเท่าทุกวันนี้

ด้วยวาจาที่ตรงไป ตรงมาอย่างจริงใจ และด้วยดวงตาที่เปี่ยมด้วยความเมตตารักใคร่นับแต่แรกพบกับข้าพเจ้าจนตราบเท่าถึงทุกวันนี้ เป็นกำลังใจให้ข้าพเจ้า และคณะกรรมการผู้ดำเนิน **โครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ภายใต้การควบคุมพระกัมมัฏฐานของหลวงพ่อ **พระภาวนาโกศลเถร** ทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ กำลังสติปัญญา ความสามารถ และกำลังทรัพย์ช่วยกันก่อตั้ง **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ขึ้นเป็นองค์กรนิติบุคคล โดยมีศาสตราจารย์ **บัญญัติ สุชีวะ** อดีตประธานศาลฎีกา เป็นประธานมูลนิธิ เมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๒๔ เพื่อจัดการทางด้านการรับ-จ่ายและรักษาการเงินและทรัพย์สินของโครงการทั้ง ๒ และเพื่อก่อตั้ง**สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ขึ้นเป็นสถานที่ถาวร และเป็นศูนย์กลางของการอบรมพระกัมมัฏฐานแด่พุทธบริษัทโดยทั่วไป เพื่อสร้างพระในใจคน และเพื่อสร้างพระวิปัสสนาจารย์ให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิฯ ได้เป็นผลสำเร็จ บนพื้นที่ดิน ๑๔๐ ไร่ อยู่ริมถนนสายดำเนินสะดวก-บางแพ ในเขตท้องที่อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี นับตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นต้นมา และโครงการทั้ง ๒ นี้ก็ได้ดำเนินงานเจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ ยังประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน ได้กว้างขวางยิ่ง ๆ ขึ้นมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ ปรากฏว่าการเผยแพร่พระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ผลดีมาก กล่าวคือมีผู้เข้ามาศึกษาและปฏิบัติธรรมทั้งพระสงฆ์ สามเณร และอุบาสก อุบาสิกา ฆราวาสทุกเพศทุกวัย ณ **สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย**แห่งนี้ ได้ถึงธรรมกายเพิ่ม จำนวนมากขึ้น นับเป็นจำนวน ร้อย ๆ ชั่วระยะเวลาที่ดำเนิน โครงการมาเพียง ประมาณ

---

* *ปัจจุบัน ดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสณมหาเถร)*

** *ปัจจุบัน ดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมปัญญาบดี (ช่วง วรปุญฺญมหาเถร)*

*** *ปัจจุบัน คือ พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล*

๔ ปี และส่วนพระสงฆ์ ที่ปฏิบัติได้ ผลดีแล้ว ยังได้ไปเปิดการอบรม พระกัมมัฏฐานในเขตท้องที่ของท่าน ในจังหวัดต่าง ๆ ได้ผลดีอีกเป็น จำนวนทับทวีมากมายทั่วประเทศ

นับตั้งแต่ดำเนินโครงการมา พระเดชพระคุณหลวงพ่อ **พระพรหมคุณาภรณ์** มีแต่สนับสนุนค้ำจุน คอยให้กำลังใจ คำน้อยมิได้เคยบ่นให้ข้าพเจ้าได้เสียกำลังใจมีแต่ให้กับให้ ให้ทั้งกำลังใจ ให้ทั้งคำแนะนำ และให้ทั้งวิชาความรู้ เมื่ออาราธนาท่านไปบรรยายธรรมในโครงการนี้ หากไม่ติดด้วยอ่อนเพลียเพราะภารกิจหนักหรือเจ็บไข้เป็นต้องไปช่วยเสมอ ข้าพเจ้าทราบดีว่าการที่ข้าพเจ้าและคณะไปเปิดการอบรมพระกัมมัฏฐานตามแนววิชชาธรรมกายตามแบบที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำท่านสอนในวัดสระเกศ และเจริญก้าวหน้าไปเป็นลำดับมานั้น หลวงพ่อพระพรหมฯ ท่านย่อมต้องอดทนต่อเสียงนกเสียงกาของผู้มีดวงตามืดบอดส่งเสียงเข้าหูท่านจนหูกลวงไปหมดแล้ว แต่กระนั้นหลวงพ่อพระพรหมฯ ก็มิได้เคยปริปากให้ข้าพเจ้าได้ยินเลย มีแต่คอยปกป้องให้ด้วยน้ำใจอันประเสริฐสมกับพระสมณศักดิ์เป็นที่ "พระพรหมคุณาภรณ์" อันหมายถึง **ผู้มีคุณอันประเสริฐเป็นเครื่องประดับ**และ **หลวงพ่อท่านก็เป็นผู้มีพระคุณท่วมท้นล้นหัวอกแก่ข้าพเจ้าและแก่พุทธบริษัททั้งหลายผู้ได้เข้าศึกษาและฝึกปฏิบัติธรรม เพื่อความเข้าถึงพระรัตนตรัยจากโครงการ**และ**สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายแห่งนี้ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมทุกคนด้วย**

พระคุณนี้ แม้จะทดแทนด้วยชีวิตก็ไม่คุ้มกัน จึงขออุทิศชีวิตเป็นทนายแก้ต่างพระพุทธศาสนาบูชาแด่พระคุณหลวงพ่อท่านตลอดไป ด้วยประการฉะนี้

■ ■ ■ ■

พระมหาเถระที่ข้าพเจ้าบูชาเหนือเศียรเกล้า

โดย
สมชาย เทียมบุญประเสริฐ*

การได้เข้ามาใกล้พระพุทธศาสนาหรือใกล้พระรัตนตรัย นับเป็นบุญกุศลที่สำคัญในชีวิตของข้าพเจ้า โดยเฉพาะได้มีโอกาสมาบวชศึกษาและปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นการวางรากฐานการดำเนินชีวิตในครรลองของธรรมปฏิบัติ โดยได้รับการถ่ายทอดจากครูบาอาจารย์และพระเถระที่เคารพนับถือ จนชีวิตได้ประสบความสำเร็จพอสมควร เป็นความต้องการจะแสดงความรู้สึกจากจิตใจมาสู่ปลายปากกา

นับแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ รายการธรรมปฏิบัติทางช่อง ๙ อสมท. ได้ชักนำให้ข้าพเจ้าเดินทางมาสู่วัดสระเกศเป็นครั้งแรก ด้วยตั้งใจจะหาที่ปฏิบัติธรรมใกล้บ้าน และเดินทางไปมาสะดวก สถานที่นั้นคือภายในพระอุโบสถ วัดสระเกศ มีกลุ่มคนประมาณ ๒๐-๓๐ คน ร่วมกันปฏิบัติธรรม โดยมีท่านอาจารย์มงคลบุตร (ปัจจุบันคือพระอาจารย์มหาเสริมชัย ชยมงฺคโล) เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งโครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายวัดสระเกศ ข้าพเจ้าได้ลองร่วมปฏิบัติธรรม ๒-๓ ครั้ง ก็รู้สึกชอบใจในบรรยากาศการปฏิบัติแบบง่าย ๆ สบาย ๆ ไม่มีพิธีรีตรองอะไรมาก โดยในภาคเช้าก็เป็นการปฏิบัติธรรมรวม ตอนบ่ายเป็นการแบ่งกลุ่มย่อย แยกย้ายไปนั่งตามวิหารรายรอบพระอุโบสถ หลังจากเสร็จการปฏิบัติธรรมก็จะถือโอกาสขึ้นไปนมัสการพระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุอยู่ในบรมบรรพต (ภูเขาทอง) หลังจากที่ข้าพเจ้าปฏิบัติธรรมได้ปีเศษ ก็ตัดสินใจลาราชการขอบวชที่วัดสระเกศ ๑ พรรษา ในปี พ.ศ. ๒๕๒๗

---

*กรรมการมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ปัจจุบันดำรงตำแหน่งรองอัครราชทูตที่ปรึกษา (ฝ่ายวิทยาศาสตร์) ประจำกรุงวอชิงตัน ดี ซี ประเทศสหรัฐอเมริกา

กราบพระอุปัชฌาย์

ข้าพเจ้าได้รับความอนุเคราะห์จากท่านอาจารย์มงคลบุตร ฝากฝังให้พระอาจารย์บุญเลิศพาข้าพเจ้าไปกราบ พระเดชพระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์หรือเจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จวัดสระเกศ (ขณะนั้นท่านดำรงสมณศักดิ์ที่ พระพรหมคุณาภรณ์) เพื่อขอบรรพชาอุปสมบท ครั้งแรกที่พบเจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯ ดูท่านน่าเกรงขาม รูปร่างท่านท้วมใหญ่ เสียงดังกังวาลไพเราะ ท่านมีอารมณ์ดี โดยเฉพาะเปี่ยมด้วยเมตตาสูง ท่านได้กรุณารับบรรพชาอุปสมบทตามเจตนารมณ์ของข้าพเจ้าเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรมเจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯ ท่านมีความเสมอภาคแก่ทุกคนที่มาขอบวช ไม่ว่าจะยากดีมีจนต่างอาชีพ ต่างความรู้ ท่านจะรับเป็นอุปัชฌาย์ให้หมด ยกเว้นแต่ท่านติดธุระสำคัญ ในพรรษาหนึ่งๆ จะมีพระนวกะเข้ามาบวชประมาณ ๓๐-๔๐ รูป เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯท่านก็รับเป็นอุปัชฌาย์เอง ภายหลังจากเสร็จพิธีบวชท่านจะบอกอานิสงส์ของการบวชให้ทั้งผู้บวชและพ่อแม่พี่น้องญาติของพระบวชใหม่ได้ปลาบปลื้มบุญกัน

ความรู้เรื่องวัดสระเกศ

การได้เข้าเป็นสมาชิกใหม่ของสังคมใดสังคมหนึ่ง ย่อมมีความสนใจประวัติความเป็นมาของสังคมนั้น ข้าพเจ้าได้รับความรู้เรื่องประวัติวัดสระเกศจากเจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯ และพระภิกษุภายในวัดว่า วัดสระเกศนั้นเป็นวัดเก่าแก่มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มีอายุกว่า ๒๐๐ ปี เดิมทีเรียกวัดสระแก มาเปลี่ยนชื่อภายหลังจากสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้เสร็จจากการปราบศึกที่เมืองเขมร ก่อนที่จะยกทัพเข้ากรุงธนบุรีเพื่อปราบดาภิเษก ได้พักกองทัพบริเวณวัดนี้ และทรงสรงน้ำพระเกศา หลังจากที่เสด็จขึ้นครองราชย์แล้วได้โปรดให้ถมสระน้ำที่ทรงสรงพระเกศา แล้วสร้างศาลาการเปรียญขึ้น (ปัจจุบันเจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯได้อนุญาตให้เป็นที่ปฏิบัติธรรมและสถานที่ทำการของมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย) แล้วเปลี่ยนชื่อจากวัดสระแกเป็นวัดสระเกศ ปัจจุบันเป็นอารามหลวงชั้นโท ชื่อเต็มว่าวัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร แบ่งเป็น ๒ เขต คือเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาส เขตพุทธาวาสเป็นสถานที่ประดิษฐานปูชนียวัตถุที่สำคัญ ๆ เช่นพระบรมบรรพต (ภายในมีสถูปศิลาบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ) พระอุโบสถ พระวิหารอัฐฐารส หลวงพ่อโต หลวงพ่อดุสิต ฯลฯ ในส่วนเขตสังฆาวาส

มีแบ่งกุฏิออกเป็นคณะต่าง ๆ ๑๗ คณะ ข้าพเจ้าได้ยินได้ฟังมาว่าแต่เดิมในสมัยรัชกาลที่ ๓ ในเขตสังฆาวาสแบ่งคณะออกเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายคามวาสี และอรัญวาสี คามวาสีคือคณะที่มุ่งศึกษาปริยัติ ตั้งแต่คณะที่ ๑ ถึง คณะ ๑๒ ลักษณะจะเป็นกุฏิล้อมรอบศาลาตรงกลาง ซึ่งเป็นศาลาการศึกษาด้านปริยัติ ส่วนคณะอรัญวาสีคือคณะที่มุ่งทางด้านปฏิบัติพระกัมมัฏฐานตั้งแต่คณะที่ ๑๓ ถึง

คณะที่ ๑๗ มีลักษณะเป็นกุฏิเล็ก ๆ พอเหมาะสมกับการอยู่ปฏิบัติพระกัมมัฏฐานอย่างเดียว แต่ต่อมาภายหลังไม่ปรากฏการแบ่งอย่างเด่นชัด ปัจจุบันเจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯท่านได้ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมเป็นอย่างมากทั้งพระใหม่ที่เข้ามาบวชและประชาชนที่เข้ามาปฏิบัติธรรม นับว่าเป็นการฟื้นฟูแบบแผนที่เคยมีมาแต่โบราณ เพื่อวัดสระเกศจะเป็นวัดที่เพียบพร้อมสมบูรณ์ทั้งการศึกษาภาคปริยัติและการปฏิบัติพระกัมมัฏฐาน อันจะเป็นที่พึ่งทางใจแก่พุทธศาสนิกชนได้อย่างกว้างไกล

ตลอดระยะเวลาเกือบ ๔ เดือน พระบวชใหม่จะได้รับการดูแลจากเจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯเหมือนลูก แต่เป็นลูกที่โตแล้ว ท่านจะคอยดูแลถามเรื่องความเป็นอยู่ทั้งเรื่องการขบฉัน การเรียน การบิณฑบาต ซึ่งวัดสระเกศจะมีวันสำคัญทาง

พระพุทธศาสนาที่สำคัญ ๆ เช่น การถวายผ้าอาบน้ำฝนก่อนวันเข้าพรรษา การตักบาตรเทโวในวันออกพรรษา งานกฐิน ฯลฯ กิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นของวัด เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯ จะกำกับดูแลและวางแนวทางปฏิบัติไว้จนเป็นแบบแผนที่ดี โดยท่านจะฝึกพระภิกษุสามเณรให้รับผิดชอบในการทำงาน ทั้งนี้เพราะเจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯท่านเป็นพระมหาเถระตัวอย่างที่มีความรอบรู้ ทั้งการบริหารงานทางโลกและการบริหารงานทางธรรม สมควรที่จะเป็นแบบอย่างแก่ผู้ที่เข้ามาศึกษาและปฏิบัติธรรม ปฏิปทาของท่านจึงเป็นที่ยกย่องสรรเสริญแก่สาธุชนพุทธบริษัทโดยทั่วไป ดังจะขอยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

๑. ข้อวัตรปฏิบัติ

เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯ ท่านจะทำกิจของสงฆ์ คือการสวดมนต์เป็นประจำถึงแม้ท่านเป็นพระมหาเถระที่มีภารกิจมากเพียงใด หากท่านไม่ติดภารกิจที่สำคัญหรือเดินทางไปต่างจังหวัด ท่านจะลงสวดมนต์ทำวัตรค่ำทุกวันพร้อมกับพระภิกษุภายในวัดที่คณะ ๑๒ ซึ่งโดยปกติวัดสระเกศกำหนดการทำวัตรวันละ ๓ รอบ คือ ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น ที่พระอุโบสถ สำหรับพระเณรที่ติดธุระในการเรียนการสอน ก็จะมาทำวัตรค่ำรวมกันที่คณะ ๑๒ และทุกวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ของเดือน เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯท่านจะลงทำอุโบสถและรับฟังพระปาฏิโมกข์เป็นประจำเช่นเดียวกับการทำวัตรค่ำ สิ่งสำคัญที่เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯจะกระทำเสมอ คือการทำสมาธิและแผ่เมตตาภายหลังจากเสร็จการสวดมนต์ทำวัตรประมาณ ๓-๕ นาที นับเป็นช่วงระยะเวลาที่มีค่ายิ่งเพราะท่านได้กระทำเป็นตัวอย่างที่ดีต่อเนื่องตลอดมา แม้จะมีภารกิจมากเพียงใดก็ตาม

๒. การส่งเสริมการเรียนภาคปริยัติและปฏิบัติพระกัมมัฏฐาน

หลวงพ่อสมเด็จฯท่านเป็นบุคคลที่พร้อมด้วยความรู้ทั้งปริยัติและปฏิบัติ นับแต่ท่านได้เข้ามาบวชเป็นสามเณรอายุได้ ๑๓ ปี ณ บ้านเกิดของท่านที่วัดสว่างอารมณ์ ต.บ่อผุด อ.เกาะสมุย จ.สุราษฎร์ธานี เดิมที่ตั้งใจบวชเพียง ๗ วัน แต่ด้วยอุปนิสัยรักธรรมและบุญบารมีของท่านที่จะได้มีโอกาสรับใช้พระศาสนา ท่านจึงได้ดำรงความเป็นสมณะร่ำเรียนนักธรรมและบาลี จนได้เปรียญธรรมสูงสุดคือเปรียญธรรม ๙ ประโยค เมื่อมีอายุได้เพียง ๒๖ ปี นับว่าเป็นพระมหาเถระที่มีคุณวุฒิสูงตั้งแต่ขณะที่วัยวุฒิยังน้อย ท่านมีความรู้ทางธรรมแตกฉานด้านบาลีสูง จึงได้รับหน้าที่สำคัญ ๆ ในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นับตั้งแต่หัวหน้าแผนกบาลี-ธรรม ผู้ช่วยอธิการบดี จนถึงเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวมทั้งการสังคายนาตรวจชำระพระไตรปิฎก ท่านสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนทางปริยัติเต็มสติปัญญาความสามารถ เมื่อถึงวันสอบพระภิกษุสามเณรภายในวัดที่จะต้องเดินทางไปสอบสนามหลวง ณ วัดต่าง ๆ จะได้รับการอุปถัมภ์ค่ายานพาหนะเดินทางไปสอบจากทางวัด โดยไม่ต้องกังวลหรือเดือดร้อน รวมทั้งพระภิกษุที่ทำหน้าที่ครูสอนหนังสือก็จะได้รับการสนับสนุนด้านปัจจัยโดยไม่ต้องลำบากภายในวัดสระเกศเองก็มีโรงเรียนบาลี อบรมการศึกษาสังกัดมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ด้านส่งเสริมการปฏิบัติพระกัมมัฏฐาน เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯก็ได้สนับสนุนการปฏิบัติภาวนาทุกแนวทางที่ก่อให้เกิดความสงบใจและการเจริญสติปัญญาที่จะทำให้คนเป็นคนดี สำหรับหมู่คณะใดที่ท่านเห็นว่าทำงานเพื่อส่วนรวม เสียสละจริงจังไม่มุ่งหวังผลประโยชน์ส่วนตนแอบแฝง ท่านก็จะสนับสนุน ตัวอย่างเช่นท่านรับเป็นประธานโครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย วัดสระเกศ ที่มีการปฏิบัติภาวนาธรรมทุกวันอาทิตย์ที่ศาลาการเปรียญและทุกเย็นวันจันทร์และวันพฤหัสบดี นอกจากนี้ท่านยังสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรจากทั้งในเมืองหลวงและต่างจังหวัด ได้มาฝึกปฏิบัติพระกัมมัฏฐาน เพื่อให้สามารถเป็นที่พึ่งทางใจแก่ประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้อย่างแท้จริง โดยที่ท่านเป็น**ประธานสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ที่อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ซึ่งมีการอบรมพระกัมมัฏฐานปีละ ๒ รุ่น คือรุ่นกลางปีระหว่างวันที่ ๑-๑๕ พฤษภาคม และรุ่นปลายปีระหว่างวันที่ ๑-๑๕ ธันวาคม ของทุกปี

นับแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ จนถึงปัจจุบัน อบรมไปแล้ว ๒๘ รุ่น มีภิกษุสามเณรมาเข้ารับการอบรมประมาณรุ่นละ ๓๐๐-๕๐๐ รูป กับญาติโยมสาธุชนอีกประมาณพอ ๆ กัน

๓. โอวาทและการเทศน์

เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯ ท่านมีความรอบรู้และความเข้าใจประยุกต์หลักธรรมเข้ากับการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวโลก ท่านสามารถหยิบยกธรรมะพื้นฐานมาสอนให้ใช้เพื่อแก้ปัญหาอันเป็นประเด็นสำคัญของชีวิตและเพื่อการดำรงชีวิตได้เป็นอย่างดีเป็นเรื่องที่ฟังสบาย ๆ สามารถชี้ให้เห็นแง่มุมที่จะหาผู้ที่หยิบยกมาได้อย่างท่านน้อยมาก การเทศน์หรือให้โอวาทของท่านแทบไม่ต้องเตรียมเลย เพราะความรู้และประสบการณ์ที่ท่านสั่งสมมาทั้งหลักปริยัติและธรรมปฏิบัติมาประยุกต์ใช้ได้จริง ๆ ท่านจึงสามารถเทศน์และให้โอวาทโดยออกมาจากความจริงใจ รายการเทศน์ของท่านจึงได้รับความนิยมจากผู้ฟังมาก ดังเช่นรายการเทศน์ "ของดีจากใบลาน" ทางสถานีวิทยุ ๙๑๙ กรป.กลาง เพราะเป็นการเล่าประสบการณ์ความรู้ที่ท่านถ่ายทอดออกมายากที่จะหาฟังจากที่ไหนได้ รายการนี้ได้มีผู้ขอนำไปออกอากาศเผยแผ่ทางสถานีวิทยุต่างจังหวัดอีกหลายแห่ง รวมทั้งนิตยสารธรรมกายก็ได้เคยนำมาลงตีพิมพ์เผยแพร่ สำหรับโอวาทของท่านที่ให้การอบรมแก่พระภิกษุสามเณรนั้น ท่านจะเน้นเรื่องของศีลและการชำระจิตใจให้ผ่องใส ให้สงบให้เข้าถึงพระรัตนตรัย คือให้ปฏิบัติธรรมเพื่อสร้างพระในใจตน

๔. ด้านการปกครอง

ภารกิจปกครองดูแลของเจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯ ท่านมีมากมายนับแต่การปกครองดูแลรับผิดชอบภายในคณะ ต่อมาภายในวัดในฐานะเจ้าอาวาส ที่ต้องรับผิดชอบดูและวัดที่ประดิษฐานถาวรวัตถุและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระบรมบรรพต การจัดงานตามประเพณี (ภูเขาทอง) การจัดงานวันสามเณร และกิจกรรมวันสำคัญ ๆ นอกจากนี้ท่านยังมีงานปกครองดูแลตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมาย คือเป็นเจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก รองแม่กองพระธรรมทูต รูปที่ ๑ ที่ดูแลรับผิดชอบการจัดส่งพระภิกษุสงฆ์ออกไปเผยแผ่ธรรมในต่างประเทศ เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯท่านมีวิธีทำงานและสอนงานแก่พระภิกษุสามเณรในความดูแลของท่าน ไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุหรือสามเณรที่เคยทำงานกับท่าน จะได้รับการฝึกฝนให้เป็นผู้มีความละเอียดลออ ประณีตสมบูรณ์ หากมีข้อบกพร่องท่านจะเรียกมาแนะนำแก้ไขภายหลัง หรือในที่อันสมควรที่ไม่ใช่สาธารณชน เพราะท่านมีลักษณะของผู้ปกครองที่ดี คือไม่ใช้อารมณ์และไม่ต้องการให้ได้รับความอับอาย แต่ถ้าผู้ใดกระทำผิดมากก็ดุหนักเหมือนกัน โดยมีเมตตาธรรมเป็นหลัก เหมือนพ่อดุลูก ๆ เพื่อให้หลาบจำ จะได้ไม่ทำผิดเช่นนั้นอีก เมตตาธรรมของเจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จนี้เป็นที่ซาบซึ้งแก่พระภิกษุและสามเณรโดยทั่วไป และประชาชนผู้มาวัดเองก็ประทับใจในปฏิปทาของท่านมาก

เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯ ท่านเป็นนักปกครองที่มีสายตายาวไกล รอบคอบ ถี่ถ้วน มีเหตุมีผล และรับฟังความคิดเห็น หนักแน่น ไม่ฟังความแต่ฝ่ายเดียว ท่านจะมีวิธีการสอบถามและติดตามผลอย่างดีเยี่ยม จนกระทั่งได้ข้อมูลที่ถูกต้องแน่ชัดจึงจะตัดสินใจ การทำงานของท่านจึงสมบูรณ์ เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯท่านริเริ่มโครงการใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนา เช่นการจัดงานวันสามเณร เพื่อให้ความสำคัญแก่สามเณร การจัดสร้างวัดไทยในต่างประเทศ การปลูกต้นไม้และดูแลความสะอาดภายในวัด เป็นต้น

๕. การบูชาบุคคลที่ควรบูชา

เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯ ท่านให้ความเคารพต่อ เจ้าพระคุณ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อยู่) ญาโณทยมหาเถระ สมเด็จพระสังฆราช อดีตเจ้าอาวาสวัดสระเกศ พระอุปัชฌาย์ของท่าน ด้วยมีอุปการคุณต่อเจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯและต่อวัดสระเกศเป็นอย่างมาก โดยได้พัฒนาวัดให้เจริญรุ่งเรือง ส่งเสริมสนับสนุนให้การศึกษาของพระภิกษุสามเณร อีกทั้งปฏิปทาของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช (อยู่) ท่านทรงน่ายกย่องนับถือ ตัวอย่างที่ข้าพเจ้าได้ยินได้ฟังคือ เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช (อยู่) ท่านทรงสอนให้พระภิกษุสามเณรภายในวัดเห็นคุณค่าของข้าวสารที่ชาวบ้านใส่บาตร ไม่ให้ทิ้งขว้างหรือเหยียบย่ำ หากท่านพบเห็นจะตักเตือน และลงโทษด้วยการให้เก็บข้าวที่ทำหกนั้น (โดยให้ใช้เข็มเย็บผ้าเก็บทีละเม็ด) นำไปทิ้งที่อันควร อีกเรื่องหนึ่งคือการบูชา เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช (อยู่) ท่านจะจุดเทียนธูปบูชาพระบรมสารีริกธาตุที่พระบรมบรรพตทุกวันโดยปักธูปไว้กลางแจ้ง อันจัดเป็นการบูชาที่เป็นมงคล เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช (อยู่) ท่านทรงมีเมตตาธรรมสูงจึงเป็นที่เคารพรักแก่พุทธศาสนิกชน ทุกปีในวันวิสาขบูชาทางวัดจะให้บำเพ็ญกุศลน้อมถวายแด่พระองค์ท่าน แม้บุคคลที่ผ่านหน้าพระตำหนักสมเด็จฯอันเป็นที่ประดิษฐานพระอัฐิเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช (อยู่) ต่างก็ยกมือไหว้สักการะท่านเป็นประจำ

๖. พรมหมวิหารธรรม

เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯ ท่านเป็นผู้เปี่ยมล้นด้วยพรหมวิหารธรรม คือ มีความเมตตาสูง ด้วยดำเนินรอยตามเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช (อยู่) ญาโณทยมหาเถระพระอุปัชฌาย์ของท่าน บุคคลใดก็ตามที่ได้มีโอกาสพบหรือกราบไหว้หลวงพ่อสมเด็จฯมักจะประทับใจในเมตตาคุณ อนึ่งเจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯมีความกรุณาช่วยเหลือแนะนำอบรมสั่งสอน หากเห็นว่าบุคคลนั้นเป็นบุคคลที่จริงจังต่อกิจการงาน ท่านจะมีมุทิตาธรรมคือช่วยเหลือสนับสนุนให้เจริญรุ่งเรือง และอุเบกขาหากท่านเห็นว่าบุคคลนั้นเกินกว่าจะแก้ไขหรืออบรมสั่งสอนได้ ท่านจึงมีแต่คนเคารพทั้งใกล้และไกล ชื่อเสียงและเกียรติคุณความดีของท่านมิใช่จำกัดอยู่แต่ภายในประเทศเท่านั้น กิตติศัพท์ของท่านที่บุคคลได้พบเห็น กราบไหว้ฟังธรรม นำไปบอกต่อ ๆ กันทั้งในหมู่พระภิกษุสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกา ยิ่งสร้างความนับถือเลื่อมใส อยากพบเห็น กราบไหว้และฟังธรรมจากท่าน ชื่อเสียงของท่านจึงเป็นที่รู้จักกันในต่างประเทศด้วย เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯ

เป็นบุคคลที่มีบุญบารมี แม้จะทำงานเล็กหรือใหญ่ ก็มีผู้สมัครใจเข้ามาช่วยจนแทบไม่ต้องออกปาก ตัวอย่างเช่นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๗ พระอุโบสถวัดสระเกศชำรุดต้องซ่อมใหญ่ใช้จ่ายเงินมากพอสมควร เมื่อลูกศิษย์และประชาชนทราบข่าวต่างมาร่วมกันทำบุญ โดยที่ทางวัดไม่ต้องประกาศบอกบุญแต่อย่างใด

๗. การอุทิศตนเพื่อพระศาสนา

เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯ ได้อุทิศตนเพื่อพระศาสนามาโดยตลอด นับแต่อุปสมบท เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๒ เริ่มเป็นครูสอนปริยัติธรรม จนถึงตำแหน่งปัจจุบันคือ เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ท่านดำรงตำแหน่งกรรมการมหาเถรสมาคมมากว่า ๒๐ ปี นับแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ท่านเป็นผู้ริเริ่มวัดไทยในยุโรปคือ "วัดพุทธาราม" ท่านทำงานหนัก จนบางครั้งเกินกว่าสุขภาพในวัยของท่านจะรับได้ ท่านเคยอาพาธในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ สุขภาพของท่านจึงต้องอยู่ในความดูแลแนะนำของแพทย์มากยิ่งขึ้น แต่การทำงานของท่านก็มิได้ลดลง เมื่อประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๓๘ ข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปกราบท่าน ท่านก็ยังปรารภว่า สุขภาพของท่านยังให้แพทย์เจาะเลือดตรวจสุขภาพอยู่เป็นระยะ ๆ เวลาพักผ่อนของท่านไม่ค่อยมี แต่ท่านก็ยังคงเป็นพระมหาเถระที่มีความเมตตาสูง จนข้าพเจ้าเกิดความรู้สึกอบอุ่น

ในวโรกาสวันคล้ายวันเกิดของพระเดชพระคุณ เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จพระพุฒาจารย์ที่ผ่านมานี้ ข้าพเจ้าในฐานะศิษย์ก็ไม่สามารถจะหาสิ่งใดมาถวายแด่ท่านมากไปกว่าขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย สิ่งศักดิ์สิทธิ์และบุญบารมีของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช (อยู่) ญาโณทยมหาเถระ ตลอดจนบุญบารมีของหลวงพ่อวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ พระมงคลเทพมุนี โปรดอภิบาลคุ้มครองรักษา เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯ ให้มีสุขภาพพลานามัย แข็งแรง เป็นที่พึ่งเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของศิษยานุศิษย์ผู้เคารพเลื่อมใสท่านทั้งใกล้และไกล และหากพลานุภาพแห่งธรรมปฏิบัติที่ข้าพเจ้าได้ศึกษาอบรมมาตั้งแต่บวชที่วัดสระเกศ ในฐานะศิษย์ของเจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯ แม้จะเป็นเศษธุลีน้อยนิด ก็ขอถวายเป็นเครื่องสักการะบูชา แสดงกตัญญูกตเวทิตาคุณต่อท่าน เพราะท่านเป็นพระมหาเถระที่ข้าพเจ้าบูชาเหนือเศียรเกล้า.

■ ■ ■ ■

เจริญสมาบัติ ๘ เข้าอายตนนิพพานถอดกาย และพิจารณาลักษณะอายตนนิพพาน

พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล

สำหรับผู้ที่ถึงธรรมกายแล้ว ก็ให้ซ้อนสับทับทวี จนสุดหยาบสุดละเอียด แล้วเจริญฌานสมาบัติ ๘ โดยอนุโลมและปฏิโลม ๗ เที่ยว ปล่อยกายตกสูญเข้าอายตนนิพพาน

พึงเข้าใจว่า ขณะเมื่อเจริญฌานสมาบัติ ๘ ไปจนครบ ๗ เที่ยวนั้น ศูนย์กลางของธรรมกายจะเกาะอยู่ที่ เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน และในขณะเดียวกันก็จะตกอยู่ในแนวแรงดึงดูดของอายตนนิพพาน ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ตรงกำเนิดเดิมของทุกกายอีกด้วย **ถ้าผู้ปฏิบัติปล่อยใจไปตามญาณวิถีนี้ คือกายมนุษย์ ทิพย์ รูปพรหม อรูปพรหม ต่างพิจารณาปล่อยขันธ์ ๕ พร้อมๆ กับธรรมกายปล่อยความยินดีในฌานสมาบัติ ทั้งความเห็น จำคิด รู้ ของความยินดีในฌานนั้นแล้ว เรียกว่าปล่อยขาดหมดพร้อมกันแล้ว ธรรมกายหยาบก็จะขาดจากเนวสัญญานาสัญญายตนฌานตกสูญ อายตนนิพพานก็จะดึงดูดธรรมกายที่ละเอียด ๆ เข้าไปซ้อนอยู่ ณ ศูนย์กลางนิพพานของมนุษย์ทันที** เมื่อเดินฌานสมาบัติต่อไปอีก ๗ เที่ยวในอายตนนิพพานของมนุษย์ ธรรมกายก็จะตกสูญเข้าไปในนิพพานของทิพย์ เมื่อเดินฌานสมาบัติอีก ๗ เที่ยวในนิพพานของทิพย์ ธรรมกายก็จะตกสูญเข้าไปในนิพพานของรูปพรหม เมื่อเดินฌานสมาบัติอีก ๗ เที่ยวในนิพพานของรูปพรหม ธรรมกายก็จะตกสูญเข้าไปยังนิพพานของอรูปพรหม และเมื่อเดินฌานสมาบัติอีก ๗ เที่ยวในนิพพานของอรูปพรหม ธรรมกายก็จะตกสูญเข้าอายตนนิพพานของกายธรรมหรือธรรมกาย นี้เป็นอุโลม

เมื่อจะออกจากนิพพานของกายธรรม ก็เดินฌานสมาบัติ ๗ เที่ยว ธรรมกายก็จะตกสูญกลับออก มายังนิพพานของอรูปพรหมเดินฌานสมาบัติอีก ๗ เที่ยวในนิพพานของอรูปพรหม ธรรมกายก็จะตกสูญกลับออกมายังนิพพานของรูปพรหม เดินฌานสมาบัติอีก ๗ เที่ยวในนิพพานของรูปพรหม ธรรมกายก็จะตกสูญกลับออกมายังนิพพานของทิพย์ เดินฌานสมาบัติอีก ๗ เที่ยวในนิพพานของทิพย์ ธรรมกายก็จะตกสูญเข้านิพพานของมนุษย์ แล้วเดินฌานสมาบัติอีก ๗ เที่ยว ธรรมกายก็จะตกสูญออกจากนิพพานของมนุษย์ นี้เป็นปฏิโลม

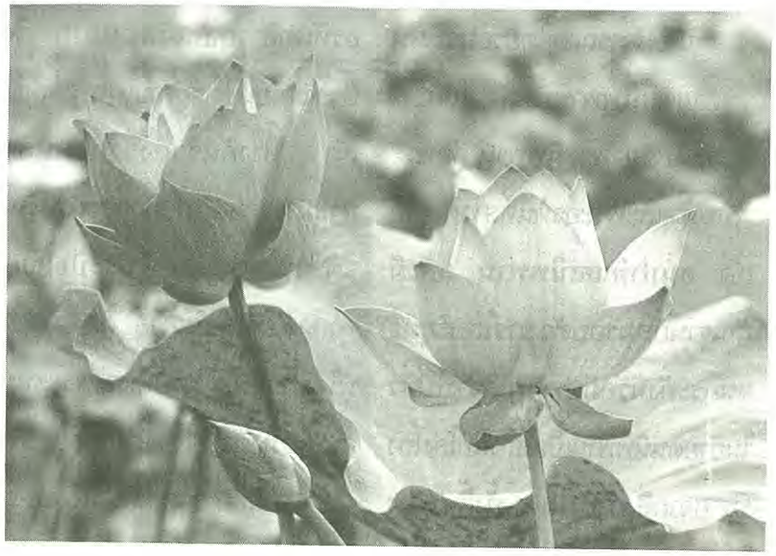

เมื่อฝึกเจริญฌานสมาบัติปล่อยกายธรรมตกสูญเข้านิพพานของแต่ละกายโดยอนุโลมและปฏิโลมจนชำนาญดีแล้ว ต่อไปก็เจริญฌานสมาบัติพร้อมกันทั้ง ๑๘ กาย ปล่อยกายตกสูญ เข้านิพพานพร้อมกันทุกกาย ถึงนิพพานที่ละเอียดที่สุดคือนิพพานของธรรมกายเลยทีเดียวก็ได้ หากอายตนนิพพานยังไม่ปรากฏให้เห็นชัดแจ้ง ก็ให้เจริญฌานสมาบัติต่อไปอีก ๗ เที่ยว ปล่อยกายตกสูญไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะเห็นอายตนนิพพานชัดแจ้ง เพราะอายตนนิพพานก็มีสุดหยาบสุดละเอียดเหมือนกัน เพราะฉะนั้นเมื่อเข้าถึงนิพพานแล้ว ก็จงเอาธรรมกายเจริญฌานสมาบัติอีก ๗ เที่ยว ให้ธรรมกายตกสูญเข้านิพพานที่ละเอียด ๆ ต่อไปอีก ยิ่งลึกยิ่งละเอียดเข้าไปเพียงใด ธรรมกายก็จะยิ่งใสสะอาดบริสุทธิ์พร้อมทั้งปัญญารู้แจ้ง สุขุม ลุ่มลึก ก็จะบังเกิดขึ้นเพียงนั้น

เมื่อถึงอายตนนิพพานแล้ว ก็เอาตาธรรมกายตรวจดูให้รู้เห็นโดยรอบ ก็จะเห็นลักษณะของอายตนนิพพาน สมตามพระพุทธดำรัสมีมาในนิทานวัคค์ สังยุตตนิกาย ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย! อายตนะนั้นมีอยู่ ที่ดิน น้ำ ลม ไฟ ไม่มี แลอากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ ก็มิใช่ โลกนี้ก็มิใช่ โลกอื่นก็มิใช่ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ทั้งสองก็มิใช่ อนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย เราไม่กล่าวเลยซึ่งอายตนะนั้นว่า เป็นการมา เป็นการไป เป็นการตั้งอยู่ เป็นการจุติ เป็นการเกิด อายตนะนั้นหาที่ตั้งมิได้ มิได้เป็นไป หาอารมณ์มิได้นั่นแลที่สุดแห่งทุกข์"

เมื่อพิจารณาดูโดยรอบจะเห็นว่า อายตนนิพพานนั้นล้วนแต่เป็นที่ประทับของพระนิพพาน คือพระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวก ที่ได้เข้า **อนุปาทิเสสนิพพาน** แล้วมีสัณฐานกลมรอบตัว ขาวใสบริสุทธิ์จนกระทั่งมีรัศมีปรากฏ สว่างไปทั่วในอายตนนิพพานเป็นสถานที่โล่งโถงปราศจากสิ่งกำบังใด ๆ ทั้งสิ้นสว่างไสวไปด้วยรัศมี ธรรมอันโชติช่วงปราศจากความสว่างจากรัศมีอื่นใด แต่เป็นธรรมรังสีที่เกิดแต่ความใสสะอาดบริสุทธิ์ ปราศจากกิเลสและอวิชชา เครื่องเศร้าหมองทั้งปวงนั่นเอง

ในอายตนนิพพาน จะเห็นมีแต่พระนิพพานคือธรรมกายที่ได้บรรลุอรหัตผลหรือตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งเข้าอนุปาทิเสสนิพพานแล้ว เต็มไปหมด สำหรับองค์ที่เป็น **พระสัพพัญญูพุทธเจ้า** จะเห็นรัศมีสว่างที่สุดประทับอยู่ท่ามกลางพระอรหันตสาวกเป็นจำนวนมาก ซึ่งประทับเวียนขวาอยู่รอบ ๆ พระพุทธเจ้า ห่างกันชั่วกึ่งองค์ฌานคือประมาณ ๑๐ วาของพระนิพพาน แต่ส่วนองค์ที่เป็น **พระปัจเจกพุทธเจ้า** มิได้เคยสั่งสอนหรือโปรดผู้ใดมาก่อนในสมัยที่ทรงพระชนม์อยู่ ก็ประทับอยู่โดดเดี่ยวโดยลำพัง

รัศมีที่ปรากฏก็เป็นเครื่องบอกให้รู้ถึงการสร้างบารมีของพระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกว่ามากน้อยกว่ากันเพียงใด แต่ขนาดหน้าตักและส่วนสูงเท่ากันหมดทุกพระองค์ ลักษณะพระวรกายก็เหมือนกันหมด ประทับเข้านิโรธ สงบกันตลอดหมด เพราะการเข้านิโรธนี้เป็นความสุขอย่างยิ่งและความที่อยู่ในนิพพานมีกายอันยั่งยืนนี้เอง พระพุทธองค์จึงได้ทรงกล่าวว่า นิพพานํ ปรมํ สุขํ แปลความว่า **นิพพานเป็นสุขยิ่งนัก** และกายพระนิพพานนี้เองเป็นกายที่พ้นจากอาณัติแห่งสามัญลักษณะ เพราะเป็นธรรมชาติที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งเป็นวิราคธาตุ วิราคธรรม อสังขตธาตุ อสังขตธรรมล้วน ๆ จึงเป็นกาย **นิจจัง สุขัง และอัตตา** โดยแท้

เมื่อท่านผู้ปฏิบัติธรรมเดินฌานสมาบัติ ปล่อยกายตกสูญเข้าอายตนนิพพานที่ละเอียด ๆ และพิจารณาลักษณะของนิพพาน และสังเกตอารมณ์ในขณะที่อยู่ในนิพพานว่าสุขุมลุ่มลึกเพียงใด ละเอียด ประณีตเพียงใดแล้ว ก็ให้ซ้อนสับทับทวีกับพระพุทธเจ้าเข้าไปจนสุดกายละเอียดๆ แล้วก็ให้หยุด ตรึกนิ่งในนิ่งลงไปที่ไส้หรือศูนย์กลางกายนั้นไปเรื่อยเพื่อฟังตรัสรู้ หรือประสงค์จะทราบธรรมข้อใด ก็อธิษฐานจิตถามลงไปที่ศูนย์กลางกายนั้นแหละ ก็จะได้ทราบคำตอบด้วยตนเอง ยิ่งสะอาดบริสุทธิ์ ยิ่งหยุดยิ่งนิ่ง ลงไปที่กลางของกลางๆๆ เพียงใดก็จะมีญาณผุดรู้ขึ้นเพียงนั้น

■ ■ ■ ■

ตอบปัญหาธรรม

โดย

พระอาจารย์มหาเสริมชัย ชยมงฺคโล (ป.ธ.๖)

กราบนมัสการ หลวงป่าที่เคารพยิ่งและผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน

เนื่องจากผมมีข้อสงสัยบางประการเกี่ยวกับเรื่องพระนิพพาน ๓ นัย ที่หลวงพ่อ (อาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล) ท่านได้เขียนไว้ในหนังสือ "หลักปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง" (ปรับปรุงเพิ่มเติม ตุลาคม ๓๖) หน้า ๑๐๓ ข้อ ก.๓.๑. ได้แก่ ลักษณะที่ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน ซึ่งก็คือ อนัตตา ว่า

๑. **เป็นของสูญ** คือเป็นการประชุมเข้าขององค์ประกอบที่เป็นส่วนย่อยทั้งหลาย ว่างเปล่าจากความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา หรือการสมมุติเป็นต่าง ๆ ซึ่งถ้าตามความอธิบายนี้ พระนิพพานนัยที่ ๓ คือ อายตนนิพพาน ก็จัดว่าเป็นของสูญ คือ อนัตตาด้วย เพราะว่าอายตนนิพพานนั้นประกอบด้วย หรือเป็นการประชุมเข้าขององค์ประกอบที่เป็นส่วนย่อย ๆ ทั้งหลาย กล่าวคือ พระอรหันต์ที่ท่านบรรลุถึงอนุปาทิเสสนิพพานธาตุทั้งหลายกับทั้งพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย ทั้งใน อดีต ปัจจุบัน อันจักนับประมาณ มิได้นั้นเองที่เป็นส่วนย่อย ๆ ทั้งหลายของอายตนนิพพาน และท่านเหล่านั้นก็ยังว่างเปล่าจากความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา หรือการสมมุติเป็นต่าง ๆ เพราะเหตุว่าท่านเหล่านั้นได้อัตตาวิมุตติ คือ หลุดพ้นจากความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขาแล้วนั่นเอง

๒. **เป็นสภาพเจ้าของมิได้ไม่เป็นของใครจริง** ถ้าเป็นดังนี้แล้ว พระนิพพานนัยที่ ๓ คือ อายตน-

นิพพานนั้นก็มีลักษณะของอนัตตาในข้อที่ ๒ ด้วย กล่าวคือ ถ้าจะพูดว่า อายตนนิพพานนั้นเป็นของพระพุทธเจ้าองค์นั้น หรือเป็นของพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์นี้ ก็พูดไม่ได้ เพราะว่า อายตนนิพพานนั้นไม่มีใครเป็นเจ้าของ เป็นแต่เพียงธรรมฐิติ ธรรมนิยาม ดังนั้นจึงไม่เป็นของใครจริงอีกด้วย

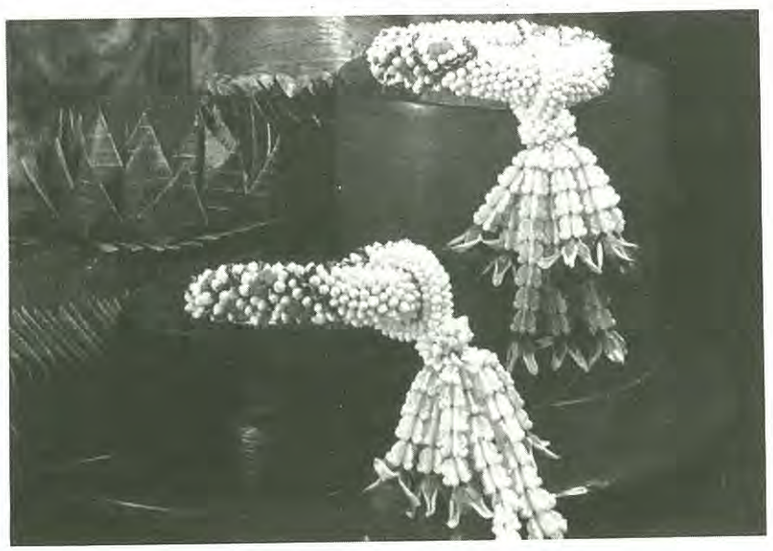

๓. **ไม่อยู่ในอำนาจ** ไม่ได้เป็นไปตามความปรารถนา และไม่ขึ้นต่อการบังคับบัญชาของใครฯลฯ ถ้าจะเพียงพิจารณาถึงข้อความที่อ่านมาแล้วข้างต้น ก็จะเห็นว่า

๓.๑ ไม่อยู่ในอำนาจไม่ได้เป็นไปตามความปรารถนา กล่าวคือ สภาวะที่เที่ยง เป็นสุข และยั่งยืน ของพระนิพพานนั้น ถ้าบอกว่าผู้ทรงสภาวะนั้นจะได้ตั้งซึ่งความปรารถนาให้สภาวะที่เที่ยง เป็นสุข และยั่งยืน ของพระนิพพานให้กลายเป็นสภาวะที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์และไม่ยั่งยืนแล้ว ก็คงทำมิได้ หรือไม่เป็นไปได้ตามความปรารถนา เพราะว่าไม่อยู่ในอำนาจนั่นเอง

๓.๒ ไม่ขึ้นต่อการบังคับบัญชาของใคร ในทำนองเดียวกัน ถ้าหากว่าท่านผู้ทรงสภาวะจะบังคับบัญชาให้ธรรมชาติที่ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย แล้ว อันปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้แล้ว นั่นให้มาเป็นธรรมชาติที่ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย แล้วก็จะไม่เป็น หรือไม่ขึ้นต่อการบังคับบัญชาของใครทั้งสิ้น

เท่าที่กล่าวมาทั้งหมดนี้พอจะสรุปได้ไหมว่า **พระนิพพานเป็นอัตตา** ผิดถูกประการใด ขอหลวงป่าได้ไขข้อสงสัยของกระผมด้วย

สิกขาโชติ (ปราชิก) ซุ้ยนิกุล
๓๑/๑๓ หมู่ ๗ ซ.ชูชาติอนุสรณ์
ถ.ติวานนท์ บางตลาด ปากเกร็ด นนทบุรี

ตอบคำถาม คุณสิกขาโชติ (ปราชิต) ซุ้ยนิกุล

คุณคงอ่านหนังสือมาก จนคิดมาก ความคิดแล่นเลยสภาวะธรรมที่ควรจะเห็นแจ้งรู้แจ้งไป จงปรับความคิดแต่เพียงจากการอ่าน-ฟัง มาเพิ่มภาคปฏิบัติภาวนาธรรม โดยมีศีลเป็นบาทให้มากขึ้น ให้ได้เห็นแจ้งรู้แจ้งสภาวะของสังขารธรรม และวิสังขารธรรม คือ พระนิพพาน เป็นปัจจักขสิทธิญาณด้วยตน แล้วจะไม่ต้องคิดมากเกินและจะไม่ต้องเชื่อใครตามใครที่แสดงธรรมผิดเพี้ยนจากสภาวะของสังขารธรรม และวิสังขารธรรม คือ พระนิพพาน ตามที่เป็นจริง

คำถามทั้ง ๓ ข้อนั้น จะขอตอบแต่เพียงย่อ ๆ พอเข้าใจดังนี้:

ข้อ ๑ เรื่องเป็นของสูญ

คำว่า **"เป็นของสูญ"** คือ **ธรรมชาติที่มีสภาพสูญ**นั้น **พึงพิจารณาเห็นธรรมชาติที่เป็นสังขาร** และ**วิสังขาร** คือ **พระนิพพาน ว่าเป็นสภาพสูญ**ดังนี้

(๑) **ธรรมชาติที่เป็นสังขาร** หรือ**สังขตธรรม อันประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งทั้งปวง** ได้แก่ธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ ทั้งหมด ทั้งอุปาทินนกสังขาร คือ สังขารที่มีวิญญาณครอง และอนุปาทินนกสังขาร คือสังขารที่ไม่มีวิญญาณครอง และรวมทั้งสังขารธรรมหรือสังขตธรรมที่เป็นไปในภูมิที่ ๔ ได้แก่เบญจขันธ์ที่พระอริยเจ้า พระอรหันตเจ้า ที่ท่านยังครองอยู่ แต่ท่านไม่ยึดถือว่าเป็นอัตตาหรือตัวตน ส่วนปุถุชนผู้มิได้เรียนรู้หลงยึดถือว่าเป็นอัตตาหรือตัวตน บุคคล เรา-เขา ของเรา ของเขา เหล่านี้ทั้งหมด ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรวมว่า **ธรรมทั้งปวง**เป็น**อนัตตา** ก็เพราะ**มีความเกิด** (โดยมีเหตุปัจจัย) **ปรากฏ ๑ มีความเสื่อมสลายปรากฏ** คือต้องแตกดับหมดสภาพเดิมของมันไปในที่สุด ๑ **เมื่อตั้งอยู่มีความแปรปรวน** (ไปตามเหตุปัจจัย) **ปรากฏ ๑** พระอริยเจ้า พระอรหันตเจ้า ท่านเห็นสัจจธรรมคือสามัญญลักษณะแห่งสังขารธรรมเหล่านี้ทั้งหมดว่ามีสภาวะที่เป็น อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา อย่างนี้ ว่าเป็นธรรมที่ไม่มีแก่นสารสาระอย่างนี้ ว่าเป็นมตธรรมคือธรรมชาติที่ต้องตาย คือแตกดับไปอย่างนี้ **ท่านจึงปล่อยวางอุปาทาน** คือ**ความยึดถือว่าเป็นตัวตน (อัตตา) เสีย** กล่าวคือ**ท่านครองขันธ์อยู่ก็สักแต่ว่าครองอยู่ ท่านเห็นธรรมทั้งปวงเหล่านี้ว่าเป็นสภาพสูญ** คือ**ว่างเปล่าจากตัวตนอันเป็นโลกิยธรรม** กล่าวคือ **ว่างเปล่าจากอัตตาเทียมที่ไม่มีแก่นสารสาระ เพราะมีแล้วกลับ ไม่มี** ชื่อว่า**เป็นอนัตตา**

สังขารธรรมทั้งปวงจึงเป็นสภาพสูญ คือ**ว่างเปล่าจากความที่ปุถุชนสมมติหรือบัญญัติและหลงยึดถือสังขารธรรมที่ไม่มีแก่นสารสาระเหล่านี้ว่าเป็นอัตตาหรือตัวตน** ด้วยประการฉะนี้.

(๒) ส่วน**ธรรมชาติที่เป็น**

วิสังขาร คือ**พระนิพพาน** อันเป็น**อสังขตธรรม**กล่าวคือ **ธรรมที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง เป็นอมตธรรม** คือธรรมที่ไม่ตาย มีอสังขตลักษณะตามพระพุทธดำรัสว่า ไม่ปรากฏความเกิด (โดยมีเหตุปัจจัย) ๑ ไม่ปรากฏความเสื่อมสลาย ๑ เมื่อตั้งอยู่ไม่ปรากฏความแปรปรวน ๑ นี้ ก็ได้ชื่อว่าเป็นสภาพสูญ ซึ่งหมายความว่า

สูญหรือ**ว่างเปล่าจากกิเลส** มีราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ๑

สูญหรือ**ว่างเปล่าจากสังขารธรรมทั้งปวง อันประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง** ทั้งอุปาทินนกสังขารคือสังขารที่มีวิญญาณครอง และทั้งอนุปาทินนกสังขาร คือสังขารที่ไม่มีวิญญาณครอง คือธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ ทั้งหมด กับสังขารธรรมที่เป็นไปในภูมิที่ ๔ ที่ปุถุชนสมมติหรือบัญญัติและหลงยึดถือว่าเป็นอัตตาหรือตัวตนทั้งหมด ๑ และ

สูญหรือ**ว่างเปล่า เพราะไม่มีสังขาร** ที่ปุถุชนสมมติหรือบัญญัติและหลงยึดถือว่าเป็นอัตตาหรือตัวตน ๑

แต่**พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์** อันพระอริยเจ้า พระอรหันตเจ้าท่านบรรลุ ***หา*ได้เป็นตัวสูญสิ้นหมดไป** หรือ**เป็นตัวว่าง** คือ**ไม่มี ไม่ เพราะเป็นอมตธรรม** คือ**ธรรมที่ไม่ตาย ที่คงอยู่** และ**ยั่งยืน**

ที่อาตมาเน้นคำว่า **"พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์"** ที่พระอริยเจ้า พระอรหันตเจ้าท่านได้บรรลุนั้น ก็เพื่อแยกอธิบาย **วิสังขารธรรม** คือพระนิพพานธาตุโดยความเป็นปรมัตถธรรมแท้ๆ ออกจาก **สังขารธรรม**อันเป็นธรรมในขั้นสมมติหรือบัญญัติให้เห็นชัด ๆ ด้วยว่า คำว่า **"พระนิพพาน"** นั้น **มีความหมายทั้งโดยปรมัตถ์ล้วนๆ และทั้งโดยปริยาย**

พระนิพพานโดยปริยายนั้นมี ๒ คือ **สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ** ได้แก่พระนิพพานธาตุที่ยังมีอุปาทิ คือยังครองเบญจขันธ์อยู่ กล่าวคือยังมีชีวิตอยู่ นี้ประการหนึ่ง กับ **อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ** ได้แก่พระนิพพานธาตุที่ไม่มีอุปาทิเหลือ คือดับขันธ์ กล่าวคือตายแล้ว นี้อีกประการหนึ่ง ตามพระพุทธดำรัสมีในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ ข้อที่ ๒๒๒ หน้า ๒๕๘ ว่า

เทฺว อิมา จกฺขุมตา ปกาสิตา
นิพฺพานธาตู อนิสฺสิเตน ตาทินา
เอกา หิ ธาตุ อิธ ทิฏฺฐธมฺมิกา
สอุปาทิเสสา ภวเนตฺติสงฺขยา
อนุปาทิเสสา ปน สมฺปรายิกา
ยมฺหิ นิรุชฺฌนฺติ ภวานิ สพฺพโส ฯ

แปลความว่า :

นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้ พระตถาคตผู้ทรงมีพระจักษุอันตัณหาและทิฏฐิไม่อาศัยแล้ว ผู้คงที่ทรงประกาศไว้แล้วนิพพานธาตุอย่างหนึ่งมีอยู่ในปัจจุบัน ชื่อว่า สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ (นิพพานธาตุมีอุปาทิเหลืออยู่) เพราะสิ้นตัณหาเครื่องนำไปสู่ภพ ส่วนนิพพานธาตุ (อีกอย่างหนึ่ง) เป็นที่ดับสนิทแห่งภพทั้งหลายโดยประการทั้งปวงอันมีในเบื้องหน้า ชื่อว่า อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ (นิพพานธาตุไม่มีอุปาทิเหลือ)

เพราะเหตุนั้น ณ ที่นี้ อาตมาจึงกล่าวเน้นแต่เฉพาะ**พระนิพพานธาตุ**นี้ อันเป็นปรมัตถธรรมที่พระอริยเจ้า พระอรหันตเจ้าท่านบรรลุ คือเข้าถึง รู้เห็น และ เป็นเท่านั้น ว่า **เป็นสภาพสูญ** คือว่างเปล่าจากกิเลส ๑ สูญคือว่างจากสังขารที่ปุถุชนยึดถือว่าเป็นอัตตาหรือตัวตน ๑ และเป็นสภาพสูญคือว่างเปล่าเพราะความไม่มีสังขาร อันปุถุชนยึดถือว่าเป็นอัตตาหรือตัวตนอีก ๑

สภาพของพระนิพพานธาตุที่ว่า **สูญ** คือ **ว่าง** ดังกล่าวนั้น ก็**เป็นสภาพสูญคือว่างจากกิเลสและสังขารเท่านั้น** ส่วนพระนิพพานธาตุอันพระอริยเจ้า พระอรหัตเจ้าท่านบรรลุ คือ ได้เข้าถึง รู้-เห็น และเป็นนั้น **ยังคงตั้งอยู่ มีอยู่** เพราะเป็นอมตธรรมคือธรรมที่ไม่ตาย **อุปมาเหมือนเรือนว่างหรือหม้อว่าง ก็เพียงแต่ว่างจากสิ่งของทั้งหลายอื่นเท่านั้น ส่วนเรือนหรือหม้อก็คงยังตั้งอยู่ มีอยู่อย่างนั้น**

มีอรรถาธิบายในคัมภีร์ สัทธัมมัปปกาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๒ หน้า ๒๗๘-๒๗๙ ว่า

สุญฺโญติ จ ธมฺโม นตฺถีติ วุตฺตํ น โหติ, ตสฺมึ ธมฺเม อตฺตตฺตนิยสารสฺส นตฺถิภาโว วุตฺโต โหติ. โลเก จ "สุญฺญํ ฆรํ, สุญฺโญ ฆโฏ"ติ วุตฺเต ฆรสฺส ฆฏสฺส จ นตฺถิภาโว วุตฺโต น โหติ, ตสฺมึ ฆเร ฆเฏ จ อญฺญสฺส นตฺถิภาโว วุตฺโต โหติ. ภควตา จ "อิติ ยํ หิ โข ตตฺถ น โหติ, เตน ตํ สุญฺญํ สมนุปสฺสติ. ยํ ปน ตตฺถ อวสิฏฺฐํ โหติ. ตํ สนฺตํ อิทมตฺถีติ ปชานาตี"ติ อยเมว อตฺโถ วุตฺโต.

แปลว่า : อนึ่ง **คำว่า "สูญ" ท่านไม่กล่าวว่า "ธรรมไม่มี" ท่านกล่าวถึง ความไม่มีสาระในอัตตา** และ**สิ่งที่เนื่องด้วยอัตตาในธรรมนั้น.** อนึ่ง เมื่อเขาพูดกันในโลกว่า **"เรือนสูญ หม้อสูญ" ก็มิใช่กล่าวถึงความไม่มีเรือนและหม้อ,** (แต่) **กล่าวถึงความไม่มีสิ่งอื่นในเรือนและในหม้อนั้น.**

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสความนี้ไว้ว่า

"ก็สิ่งใดแล ไม่มีในสิ่งนั้น ภิกษุย่อมพิจารณาสิ่งนั้นว่า สูญ ด้วยเหตุนั้น แต่

สิ่งใดมี เหลืออยู่ในสิ่งนั้น สิ่งนั้นมีอยู่ ภิกษุย่อมรู้ว่า "สิ่งนี้มีอยู่..."

มีผู้ยกคัมภีร์หลายแห่งมาอธิบายว่า

"...คัมภีร์หลายแห่งกล่าวว่า นิพพานเป็นอนัตตา โดยใช้คำว่า "อัตตสุญญะ" ซึ่งแปลว่า สูญ หรือว่างจากอัตตา คือ ปราศจากอัตตา เช่น

นิพฺพานธมฺโม อตฺตสฺเสว อภาวโต อตฺตสุญฺโญ.

(ปฏิสํ.อ. ๒/๒๘๗)

แปลว่า: "ธรรมคือนิพพาน สูญ(ว่าง)จากอัตตา เพราะไม่มีอัตตานั่นเอง"

คัมภีร์เดียวกันนั้น กล่าวสำทับอีกว่า ทั้งสังขตธรรมคือสังขารทั้งหลาย และอสังขตธรรม คือนิพพาน ล้วนปราศจากอัตตาทั้งสิ้น ดังนี้

สงฺขตาสงฺขตา ปน สพฺเพปิ ธมฺมา อตฺตสงฺขาตสฺส ปุคฺคลสฺส อภาวโต อตฺตสุญฺญาติ.

(ปฏิสํ.อ.๒/๒๘๗)

แปลว่า: "ก็ธรรมทั้งหลาย แม้ทั้งปวงทั้งสังขตะและอสังขตะ ล้วนสูญ(ว่าง)จากอัตตา เพราะไม่มีบุคคลกล่าวคืออัตตา."

นอกจากนั้น ท่านยังระบุด้วยว่านิพพานทั้งสองอย่าง คือทั้ง สอุปาทิเสสนิพพานและอนุปาทิเสสนิพพาน ล้วนสูญ(ว่างจาก) อัตตาทั้งนั้น ดังนี้

นิพฺพานํ อคฺคปรมตฺถวเสน สอุปาทิเสสอนุปาทิเสสวเสน จ ทฺวิธา กตฺวา วุตฺตํ. ตานิ เทฺว อตฺตตฺตนิยสุญฺญโต สงฺขารสุญฺญโต จ สภาคานิ.

แปลว่า: "นิพพาน ท่านกล่าวไว้โดยแบ่งเป็น ๒ คือ เป็นอัคคนิพพานกับปรมัตถนิพพาน และสอุปาทิเสสนิพพานกับอนุปาทิเสสนิพพาน นิพพานทั้งสองอย่างนั้นเสมอเท่ากัน โดยเป็นสภาวะที่สูญ(ว่าง)จากอัตตาและสิ่งที่เนื่องด้วยอัตตา และโดยเป็นสภาวะที่สูญ(ว่าง)จากสังขาร"

อีกแห่งหนึ่งกล่าวถึงอริยสัจจ์ ๔ ว่าปราศจากอัตตาทั้งนั้น โดยเฉพาะใช้คำเรียกนิโรธอริยสัจจ์ คือนิพพานว่าอมตบท ดังนี้

ธุวสุภสุขตฺตสุญฺญํ ปุริมทฺวยมตฺตสุญฺญมมตปทํ

ธุวสุขอตฺตวิรหิโต มคฺโค อิติ สุญฺญตา เตสูติ.

(วิสุทฺธิ. ๓/๑๐๒)

แปลว่า: "อริยสัจจ์ ๒ ข้อแรก (ทุกข์และสมุทัย) สูญ(ว่าง)จากสภาพเที่ยง-งาม-สุข-อัตตา: อมตบท(คือนิพพาน) สูญ(ว่าง)จากอัตตา. มรรค ปราศจากภาวะเที่ยง-สุข-อัตตา: สุญญตา(ความว่าง)ในอริยสัจจ์ ๔ เหล่านั้น เป็นดังว่ามานี้"

คาถาแสดงอมตบท คือนิพพาน ว่าสูญจากอัตตานี้ มาหลายแห่ง ทั้งในอรรถกถาปฏิสัมภิทามัคค์ ภาค ๑, ภาค ๒ (ปฏิสํ.อ. ๑/๒๑๔,๒/๒๒๙) และอรรถกถาอภิธรรม (วิภงฺค.อ. ๙๖) ตรงกันหมด

อีกหลายแห่งย้ำว่า อริยสัจจ์ทั้ง ๔ มีความเสมอกันในแง่ต่างๆ รวมทั้งในแง่ที่สูญคือว่างเปล่าจากอัตตา ดังนี้

สพฺพาเนว สจฺจานิ อญฺญมญฺญ สภาคานิ อวิตถโต อตฺตสุญฺญโต ทุกฺกรปฏิเวธโต จ.

(ปฏิสํ.อ. ๑/๒๑๔)

แปลว่า: สัจจะทั้งหมดทุกข้อทีเดียว เท่าเสมอซึ่งกันและกัน โดยเป็นสภาพไม่ผิดเพี้ยน โดยเป็นสภาวะสูญ(ว่าง)จากอัตตา และโดยเป็นสภาวะที่แทงตลอดได้ยาก"

ข้อความอย่างเดียวกันนี้ มีกล่าวไว้ทั้งในอรรถกถาแห่งพระอภิธรรม (วิภงฺค.อ. ๙๘) และในคัมภีร์วิสุทธิมรรค (วิสุทธิ. ๓/๑๐๕)" .....

ฯลฯ

ที่พระอรรถกถาจารย์ท่านว่ามาทั้งหมดนี้ ถูกต้องแล้ว แต่พึงพิจารณาความหมายที่ท่านว่านิพพานเป็นสภาพว่างจากอัตตา คือ เป็นอนัตตา นั้นให้ถ่องแท้ว่า **เป็นสภาพว่างจากอัตตาอะไร ?** และ**ว่างอย่างไร ? เพราะพระนิพพานธรรมนี้ เป็นสภาพลึกซึ้ง (คมฺภีโร จายํ...ฯลฯ)** จะคิดเหมาเอาด้วยสุตมยจินตมยปัญญาเท่านั้น อาจจะไม่พอให้แจ่มแจ้งแทงตลอดได้จริง ก็จะมีโอกาสให้เข้าใจผิดพลาดได้

ความหมายที่ว่า **พระนิพพานเป็นอนัตตา** โดยใช้ คำว่า **"อัตตสุญญะ"** ซึ่งแปลว่า **สูญหรือว่างจากอัตตา** คือ**ปราศจากอัตตา ทั้งหมดนั้น** หมายความว่า **ว่างจากอัตตาอันเป็นโลกิยธรรม อันปุถุชนสมมติ หรือบัญญัติ** และ**หลงยึดถือสังขารธรรมทั้งปวงมีเบญจขันธ์เป็น**

ต้นว่าเป็นอัตตา คือ **ตัวตน บุคคล เราเขา ของเรา ของเขา เท่านั้นเอง** ดังตัวอย่างพระพุทธดำรัสในพระไตรปิฎก ที่เล่ม ๑๒ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ข้อ ๒๘๔ หน้า ๒๗๕-๒๗๖ ว่า

อตฺตนิ วา ภิกฺขเว สติ อตฺตนิยํ เมติ อสฺสาติ. เอวํ ภนฺเต .....ฯ เป ฯ .....เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺจพฺพํ.

แปลว่า: พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง เมื่ออัตตามีอยู่ บริขารที่เนื่องด้วยอัตตามีก็พึงมี ว่า ของเรา หรือ.

ทูลว่า: อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

ตรัสว่า: อนึ่ง เมื่อบริขารเนื่องด้วยอัตตามีอยู่ อัตตาพึงมีว่าของเรา หรือ.

ทูลว่า: อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

ตรัสว่า: เมื่ออัตตาและบริขารเนื่องด้วยอัตตาบุคคลถือเอาไม่ได้โดยความเป็นของจริง โดยความเป็นของแท้ คือเหตุแห่งทิฏฐิ ว่านั้นโลก นั้นอัตตา แม้ตายไปแล้วเรานั้นจักเป็นผู้เที่ยงยั่งยืนคงที่ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา จักตั้งอยู่เสมอด้วยความเที่ยงอย่างนั้นนี้เป็นธรรมของคนเปล่าบริบูรณ์สิ้นเชิงมิใช่หรือ.

ทูลว่า: ข้อนี้ ไฉนจะไม่พึงเป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า เป็นธรรมของคนเปล่าบริบูรณ์สิ้นเชิงทีเดียว.

ตรัสว่า: ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง.

ทูลว่า: ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

ตรัสว่า: ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า.

ทูลว่า: เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

ตรัสว่า: ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา.

ทูลว่า: ข้อนั้นไม่ควรเลย พระเจ้าข้า.

ตรัสว่า: ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เวทนา...สัญญา...สังขารทั้งหลาย...วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง.

ทูลว่า: ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

ตรัสว่า: ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข.

ทูลว่า: เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

ตรัสว่า: ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา.

ทูลว่า: ข้อนั้นไม่ควรเลย พระเจ้าข้า.

ตรัสว่า: เพราะเหตุนั้นแล ภิกษุทั้งหลาย รูปอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน

เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ รูปทั้งปวงเธอทั้งหลาย พึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา เวทนา อย่างใดอย่างหนึ่ง...สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง...สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ... วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต อยู่ในที่ไกลหรืออยู่ในที่ใกล้ วิญญาณทั้งปวง เธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา.

อนึ่ง อาตมา**ยังไม่เห็นคัมภีร์ใดว่า พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ อันพระอริยเจ้าพระอรหันตเจ้าท่านบรรลุนั้น เป็นตัวสูญ** หรือ**เป็นตัวว่าง** กล่าวคือ **เป็นอนัตตา เห็นมีแต่คำอธิบายที่ท่านแสดงถึงนิโรธอริยสัจจ์ คือนิพพานที่เป็นอมตบทว่า สูญ(ว่าง)จากอัตตาอันเป็นโลกิยธรรมทั้งนั้น** ดังมีปรากฏในที่หลายแห่ง คือในอรรถกถาปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๑, ภาค ๒ (ปฏิสํ.อ. ๑/๒๑๓-๒๑๔; ๒/๒๒๙), อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก (วิภงฺค.อ. ๙๕-๙๖), และในคัมภีร์วิสุทธิมรรค (๓/๑๐๑-๑๐๒) ซึ่งมีเนื้อความที่คล้าย ๆ กันดังนี้

ปรมตฺเถน หิ สพฺพาเนว สจฺจานิ เวทกการกนิพฺพุต-คมกาภาวโต สุญฺญานีติ เวทิตพฺพานิ. เตเนตํ วุจฺจติ.

ทุกฺขเมว หิ น โกจิ ทุกฺขิโต การโก น กิริยาว วิชฺชติ อตฺถิ นิพฺพุติ น นิพฺพุโต ปุมา มคฺคมตฺถิ คมโก น วิชฺชตีติ.

อถวา

ธุวสุภสุขตฺตสุญฺญํ ปุริมทฺว-ยมตฺตสุญฺญมมตปทํ

ธุวสุขอตฺตวิรหิโต มคฺโค อิติ สุญฺญตฺตา เตสุ.

แปลว่า: จริงอยู่ โดยปรมัตถ์ **สัจจะทั้งหมดทีเดียว พึงทราบว่าเป็นสภาพว่าง เพราะไม่มีผู้เสวย ไม่มีผู้ทำ ไม่มีผู้ดับ และไม่มีผู้เดิน** เหตุนั้นนักปราชญ์จึงประพันธ์คำคาถานี้ไว้ว่า

ความจริงทุกข์เท่านั้นมีอยู่แต่ใคร ๆ ผู้เป็นทุกข์หามีไม่ การทำมีอยู่ แต่ผู้ทำหามีไม่ ความดับมีอยู่แต่ผู้ดับหามีไม่ ทางมีอยู่แต่ผู้เดินหามีไม่

อีกอย่างหนึ่ง

ความว่างในสัจจะ ๔ เหล่านั้นพึงทราบดังนี้คือสัจจะ ๒ บทแรกว่างจากความเที่ยง ความงาม ความสุข และอัตตา: **อมตบท (คือพระนิพพาน) ว่างจากอัตตา.** มรรคว่างจากความเที่ยง ความสุข

และอัตตา.

อธิบายว่า พระอรรถกถาจารย์ท่านกล่าวโดยปรมัตถ์ ว่า

สัจจะทั้งหมดเป็นสภาพว่าง คือ **ทุกขสัจจ์** และ **สมุทัยสัจจ์** ว่างจากความเที่ยง ความงาม ความสุข และอัตตา, **อมตบท** คือ **นิโรธธาตุ** กล่าวคือ**พระนิพพานธาตุ** ใน**นิโรธสัจจ์** ว่างจากอัตตา, และ**มรรคสัจจ์** ว่างจากความเที่ยง ความสุข และอัตตา ซึ่งหมายความว่า **เป็นสภาพว่างจากอัตตาอันเป็นโลกิยธรรม ที่ชาวโลกผู้ปุถุชนหลงยึดถือ ด้วยตัณหาและทิฏฐิว่าเป็นตัวตน บุคคล เรา-เขา ของเรา ของเขา และว่าเป็นสภาพเที่ยง มีความงาม ความสุข** นั่นเอง

อัตตาที่เป็นโลกิยธรรมนี้ จะเห็นได้ชัดเจนตามพระพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ (ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ข้อ ๒๘๔) ที่ได้นำมาแสดงไว้แล้วว่า **พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงสังขารธรรมมีเบญจขันธ์**เป็นต้นว่า**เป็นอนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** คือ**เป็นสภาพที่มิใช่อัตตา** กล่าวคือ**เป็นสภาพที่ว่างเปล่า** เพราะไม่มีสาระในอัตตานั้น นั่นเอง

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่มีอรรถาธิบายว่า **อมตบท ว่างจากอัตตา** นั้น ท่านกล่าวโดยปรมัตถ์ ซึ่งหมายความว่า **นิโรธธาตุ** คือ**พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์** นั่นเอง **ที่เป็นสภาพว่างเปล่าจากอัตตาที่เป็นโลกิยธรรมอันไม่มีแก่นสาร สาระ อุปมาดั่งเรือนว่าง หม้อว่าง** ซึ่งหมายความว่า**ว่างจากสิ่งอื่น** คือ **ไม่มีอะไร ๆ ในเรือน ในหม้อ แต่มิได้หมายความว่า ไม่มีเรือน ไม่มีหม้อ ฉันใด อมตบทคือพระนิพพานธาตุ อันเป็นธรรมสาระเป็นอมตธรรม ก็ฉันนั้น หาได้เป็นตัวสูญ** คือ**เป็นตัวว่าง** กล่าวคือ**ไม่มีอยู่ ไม่ผู้เสวยทุกข์ - สุข ผู้ทำ ผู้ดับ**

ผู้เดิน ก็หมายความถึงอัตตาอันเป็นโลกิยธรรมหรืออัตตาเทียม ที่ชาวโลกผู้ปุถุชนบัญญัติหรือสมมติ และยึดถือว่าเป็นอัตตาคือตัวตนแท้ แต่แท้ที่จริงเป็นอนัตตา เป็นสภาพว่างเปล่า เพราะไม่มีแก่นสารสาระ ดังเช่นที่ได้อธิบายมาแล้วนั่นแหละ

เพราะฉะนั้น **จงพิจารณาเห็นพระนิพพานธาตุว่าเป็นสภาพสูญให้ดี ให้ถูกต้องตามหลักธรรมและตามธรรมชาติที่เป็นจริง อย่าหลงทาง เพราะฟังไม่ได้ศัพท์ จับไปกระเดียดว่า พระนิพพานเป็นสภาพ "สุญฺญ" (สูญ) และเป็นอนัตตา โดยความหมายว่าสูญไปหมดทุกอย่าง แม้พระนิพพานธาตุก็สูญหมด คือว่างเปล่า แม้จากพระนิพพานธาตุนั้นเองด้วย** ก็อาจจะหลงพลัดตกไปข้างสุดโต่ง เป็น "อุจฺเฉททิฏฺฐิ" ไปได้โดยไม่รู้ตัว

อนึ่ง ความที่พระนิพพานธาตุมีสภาพสูญ คือว่างทั้งจากกิเลส และจากทั้งสังขารที่ปุถุชนสมมติหรือบัญญัติและหลงยึดถือว่าเป็นอัตตาหรือตัวตนนี้ จึงชื่อว่า **อัคคสูญ** เพราะพระนิพพานธาตุนั้น เป็นเลิศจากตนอันเป็นโลกิยธรรมและสิ่งที่เนื่องด้วยตนตามพระพุทธดำรัสที่แสดงไว้แล้วนั่นแหละ และชื่อว่า **ปรมัตถสูญ** คือความสูญอันเป็นประโยชน์อย่างสูงสุด เพราะความไม่มีสังขารทั้งปวง

ดังมีอรรถาธิบาย ในคัมภีร์สัทธัมมัปปกาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๒ หน้า ๒๗๙ และ ๒๘๐ ว่า

อคฺคญฺจ ตํ อตฺตตฺตนิเยหิ, สพฺพสงฺขาเรหิ วา สุญฺญญฺจาติ อคฺคคสุญฺญํ.

แปลว่า: **ชื่อว่า อัคคสูญ เพราะอัคคบทนั้น เป็นเลิศจากตนและสิ่งที่เนื่องด้วยตน และอีกอย่างหนึ่ง สูญจากสังขารทั้งปวง.**

ปรมตฺถสุญฺญนฺติ สพฺพสงฺขาราภาวโต อุตฺตมตฺถภูตํ สุญฺญํ.

แปลว่า: **บทว่า ปรมตฺถสุญฺญํ คือ ความสูญอันเป็นประโยชน์อย่างสูงสุด เพราะไม่มีสังขารทั้งปวง.**

ในความหมายของคำว่า **"อัคคสูญ"** นี้ก็หมายถึง **สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ** คือ พระนิพพานธาตุที่ยังมีอุปาทิ (เบญจขันธ์) เหลืออยู่ กล่าวคือยังครองเบญจขันธ์อยู่ และในความหมายของคำว่า **"ปรมัตถสูญ"** ก็หมายถึง**อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ** คือพระนิพพานธาตุที่ไม่มีอุปาทิ (เบญจขันธ์) เหลืออยู่กล่าวคือตายแล้วนั่นเอง แต่พึงเห็นตามหลักธรรมและตามธรรมชาติแห่งวิสังขารตามที่เป็นจริงว่า **พระอรหันต์ที่ดับขันธ์เข้าอนุปาทิเสสนิพพานนั่น ท่านตาย แต่เบญจขันธ์เท่านั้น พระนิพพานธาตุของ**

ท่านหาได้ ตายหรือสูญสิ้นหมดไป ตามไปด้วยไม่ เพราะเป็นอมตธรรม คือ**ธรรมที่ไม่ตาย**ด้วยประการฉะนี้

พระนิพพานธาตุที่พระอริยเจ้า พระอรหันตเจ้าท่านได้บรรลุ คือเข้าถึง รู้-เห็น และเป็นนี้แหละ **มีสภาพที่เป็นนิจฺจํ/สสฺสตํ (เที่ยง) ปรมํ สุขํ (เป็นบรมสุข)** และ**ธุวํ (ยั่งยืน) อันเป็นลักษณะของอัตตาที่เป็นโลกุตตรธรรมที่เป็นแก่นสารสาระแท้ ๆ ตรงกันข้ามกับอัตตาเทียมที่เป็นโลกิยธรรมอันไม่มีแก่นสารสาระ** หรือ**สังขารธรรมที่ปุถุชนหลงยึดถือว่าเป็นอัตตาหรือตัวตน** นั่นเอง

พระนิพพานธาตุที่ว่ามี**สภาพสูญ** จึงหมายถึง**สูญจากอัตตาอันเป็นโลกิยะหรือจากสังขารธรรมทั้งปวง อันประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งเท่านั้น มิได้หมายความรวมไปถึงพระนิพพานนัยที่ ๓ คืออายตนนิพพานด้วย** อย่างที่คุณนึกแล่นเลยสภาวะธรรมที่แท้จริงไป**แต่ประการใด**

เพราะพระนิพพานธาตุ อันพระอริยเจ้า พระอรหันตเจ้าท่านบรรลุและอายตนนิพพานนั้น เป็นปรมัตถธรรมที่พ้นสมมติและบัญญัติ คือพ้นจากสภาวะของสังขารธรรมหรือสังขตธรรมที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งทั้งปวง ที่ปุถุชนสมมติหรือบัญญัติและหลงยึดถือว่าเป็นอัตตาหรือตัวตนไปหมดแล้ว จึงชื่อว่า **อัคคสูญ** คือ เป็นเลิศจากอัตตาอันเป็นโลกิยะ และสิ่งที่เนื่องด้วยอัตตาอันเป็นโลกิยะนั้น และอีกอย่างหนึ่ง คือ สูญจากสังขารและชื่อว่า **ปรมัตถสูญ** คือสูญอย่างมีประโยชน์สูงสุด เพราะไม่มีสังขาร

พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์จึงพ้นคือไม่ต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์ คือ**ความเป็นอนิจฺจํ ทุกฺขํ** และ**อนตฺตา เหมือนอย่างสังขารธรรมอันปุถุชนสมมติ**หรือ**บัญญัติ** และ**หลงยึดถือว่าเป็นอัตตาหรือตัวตนนั้น แต่ประการใด.**

ข้อ ๒ เป็นสภาพหาเจ้าของมิได้ ไม่เป็นของใครจริง

ข้อ ๓ ไม่อยู่ในอำนาจ ไม่ได้เป็นไปตามปรารถนา ไม่ขึ้นต่อการบังคับบัญชาของใคร

ข้อความในปัญหา ๒ ข้อนี้ คือ **ข้อความว่า** *"เป็นสภาพหาเจ้าของมิได้ ไม่เป็นของใครจริง"* และ*"ไม่อยู่ในอำนาจ ไม่ได้เป็นไปตามปรารถนา ไม่ขึ้นต่อการบังคับบัญชาของใคร"* **ต่างเป็นอนัตตลักษณะ** คือ**เป็นลักษณะของความเป็นอนัตตาของสังขารธรรมทั้งหลาย อันเป็นสังขตธรรมที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งเท่านั้น**

มิใช่เป็นลักษณะของวิสังขารธรรม คือ**พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ อันพระอริยเจ้า พระอรหันตเจ้าท่านบรรลุ** คือ**ได้เข้าถึงได้รู้-เห็น** และ **เป็นแต่ประการใด เพราะพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์นั้น พ้นจากสภาวะของสังขารอันมีสามัญลักษณะ** (ไตรลักษณ์) **ที่มีสภาพไม่เที่ยง** (อนิจฺจํ) **เป็นทุกข์** (ทุกฺขํ) **และเป็นอนัตตา** (อนตฺตา) ไปแล้ว

ข้อความทั้ง ๒ ประการนั้นจึงไม่เกี่ยวด้วยวิสังขารแต่ประการใด เพราะพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ นั้นต่างสายธาตุธรรมกันกับสังขาร อันเป็นสังขตธรรม และมีลักษณะที่ตรงกันข้ามกัน โดยสิ้นเชิง

อนึ่ง **ใคร ๆ ไม่พึงถือเอาสามัญลักษณะของสังขารธรรม** อันเป็นสังขตธรรมที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง **ที่เป็นมตธรรม** คือธรรม ที่ต้องแตกดับเสื่อมสลายหรือที่ต้องตาย **มารวมปะปนกันกับลักษณะของวิสังขาร คือพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ อันเป็นอสังขตธรรม**ที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง **ที่เป็นอมตธรรม** คือธรรมที่ไม่ต้องแตกดับ ไม่เสื่อมสลาย หรือที่ไม่ตาย

ความคิดของคุณในข้อที่ ๒ เรื่อง**เป็นสภาพหาเจ้าของมิได้** ที่ว่า *"ถ้าจะพูดว่าอายตนนิพพานนั้นเป็นของพระพุทธเจ้าองค์นั้น หรือเป็นของพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์นี้ ก็พูดไม่ได้ เพราะว่าอายตนนิพพานนั้น ไม่มีใครเป็นเจ้าของ เป็นแต่เพียงธรรมฐิติ ธรรมนิยาม ดังนั้นจึงไม่เป็นของใคร"* **ก็เป็นความคิดที่ผิดประเด็น เพราะคำว่า "เป็นสภาพหาเจ้าของมิได้"** เป็นต้นนั้น **เป็นอนัตตลักษณะของสังขารธรรม มิใช่ลักษณะของนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์** ดังกล่าวแล้ว

อนึ่ง ในคำถามต่อไปข้อที่ ๓ ที่ว่า**ไม่อยู่ในอำนาจ** ที่คุณแสดงความคิดไว้ในข้อที่ ๓.๑ ว่า *"ถ้าบอกว่าผู้ทรงสภาวะนั้น จะได้ตั้งซึ่งความปรารถนาให้สภาวะที่เที่ยงเป็นสุข และยั่งยืนของพระนิพพานให้กลายเป็นสภาวะที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ยั่งยืนแล้ว ก็คงทำมิได้ หรือไม่เป็นไปได้ตามความปรารถนา เพราะว่าไม่อยู่ในอำนาจนั่นเอง"* และในข้อที่ ๓.๒ ว่า *"ในทำนองเดียวกัน ถ้าหากว่าท่านผู้ทรงสภาวะ จะบังคับบัญชาให้ธรรมชาติที่ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตายแล้ว อันปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้แล้วนั้น ให้มาเป็นธรรมชาติที่ต้องแก่ต้องเจ็บ ต้องตายแล้วก็จะไม่เป็นหรือไม่ขึ้นต่อการบังคับบัญชาของใครทั้งสิ้น"*

แล้วจึงสรุปว่า ***"เท่าที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ พอจะสรุปได้ไหมว่า***

พระนิพพานเป็นอนัตตา"

ก็ขอตอบว่า **ความคิดของคุณที่ว่ามาทั้งหมดนั้นไม่ตรงประเด็น** และ**เป็นความคิดที่แล่นเลยเรื่องที่ควรคิดที่ควรพิจารณาไป จึงไม่พึงสรุปว่าพระนิพพานเป็นอนัตตาในทำนองเดียวกันกับสังขาร** อธิบายว่า

๑. **ไม่ตรงประเด็น**

"เพราะข้อความเหล่านี้ทั้งหมด คือคำที่ว่า *"เป็นของสูญ"* (ที่คุณแสดงความคิดเห็นไว้ในข้อ ๑ ก็ดี คำว่า *"เป็นสภาพหาเจ้าของมิได้ ไม่เป็นของใครจริง"* ในข้อ ๒ ก็ดี และคำว่า *"ไม่อยู่ในอำนาจไม่ขึ้นต่อการบังคับบัญชาของใคร"* ในข้อที่ ๓ ก็ดี **ทั้ง ๓ ประการนี้ล้วน เป็นอนัตตลักษณะ คือลักษณะของอนัตตาของสังขารธรรม อันเป็นสังขตธรรมที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งทั้งหลาย ตามที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงหลักธรรมอันเป็นเหตุและผลที่ธรรมทั้งปวงเหล่านี้ว่าเป็น "อนัตตา" เท่านั้น**

หลักธรรมอันเป็นเหตุผลที่ธรรมทั้งปวง อันประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง ว่าเป็นอนัตตา ตามที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงไว้ดีแล้ว มีปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๗ สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค ข้อที่ ๙๑ หน้า ๕๖ ว่าดังนี้

รูปํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, **ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ, ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา**...ฯเปฯ.....

แปลว่า: ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย รูปไม่เที่ยง, **สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์, สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา**.....ฯลฯ.....

เพราะฉะนั้น **ความเป็นอนัตตาจึงมิใช่ลักษณะของวิสังขาร** คือ**พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ ทั้งโดยความเป็นสภาวะของพระนิพพาน ผู้ทรงสภาวะ** และ**อายตนนิพพาน อันเป็นอสังขตธรรมที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง แต่ประการใด เพราะพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์นั้น มีสภาวะหรือลักษณะที่ตรงกันข้ามกับสังขารธรรมหรือสังขตธรรมที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งโดยสิ้นเชิง** กล่าวคือ

ก. **สังขารธรรมทั้งหลายมีสภาวะที่ไม่เที่ยง** (อนิจฺจํ) **ต้องแปรปรวน** (วิปริณามธมฺมํ) **เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยเป็นธรรมดา**

แต่**วิสังขาร** คือ **พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ เป็นสภาพธรรมที่เที่ยง** (นิจฺจํ) **ยั่งยืน** (ธุวํ) **มั่นคง** (สสฺสตํ) **ไม่มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา** (อวิปริณามธมฺมํ) ดังพระสารีบุตรมหาเถระได้แสดงไว้ มีปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๐ ขุททกนิกาย จูฬนิทเทส ข้อ ๖๕๙ หน้า ๓๑๕ ว่า

นิพฺพานํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมนฺติ อสํหิรํ อสงฺกุปฺปํ ฯ

แปลว่า: **นิพพานเป็นธรรมชาติเที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มิได้มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา** เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าอันอะไร ๆ นำไปไม่ได้ ไม่กำเริบ.

ข. **เพราะสังขารธรรมทั้งหลายไม่เที่ยงจึงเป็นทุกข์** (ทุกฺขํ) ตามพระพุทธดำรัสที่ได้ทรงแสดงไว้แล้ว

แต่**วิสังขาร**คือ**พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์** อันพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้ในที่มากแห่งว่า **เป็นบรมสุข** (ปรมํ สุขํ) ดังปรากฏมีในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท ข้อ ๒๕ หน้า ๔๒ ว่า

ชิฆจฺฉา ปรมา โรคา สงฺขารา ปรมา ทุกฺขา

เอตํ ญตฺวา ยถาภูตํ **นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ** ฯ

แปลว่า : ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง สังขารเป็นทุกข์อย่างยิ่ง บัณฑิตทราบเนื้อความนี้ตามความเป็นจริงแล้ว *(ย่อมทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน)* เพราะ**พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง.**

ค. **เพราะสังขารธรรมทั้งหลายเป็นทุกข์จึงเป็นอนัตตา** ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงไว้แล้วว่า **ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ, ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา** แปลว่า **สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นจึงเป็นทุกข์, สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา.**

ไม่เห็นมีในคัมภีร์ใดเลยที่พระผู้มีพระภาคจะตรัสว่า ยํ นิจฺจํ ตํ สุขํ, ยํ สุขํ ตทนตฺตา ซึ่งแปลว่า **สิ่งใดเที่ยง สิ่งนั้นเป็นสุข, สิ่งใดเป็นสุข สิ่งนั้นเป็นอนัตตา.**

ง. **อนัตตลักษณะ** คือ

ลักษณะของความเป็นอนัตตาแห่งสังขารธรรมได้แก่ธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ เป็นต้น อันเป็นสังขตธรรม ที่พระพุทธองค์ตรัสรวมว่า **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา** แปลว่า **ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา** นั้น **พระอรรถกถาจารย์ได้แสดงไว้ในที่หลายแห่งว่า** คือ **เป็นสภาพสูญคือว่างเปล่า** *(สุญฺญา)* **ไม่มีเจ้าของ** *(อสฺสามิกา)* **เพราะไม่มีแก่นสาร** *(อสารโต)* **เพราะไม่เป็นไปในอำนาจ** *(อวสวตฺตนโต)* และ**เพราะปฏิเสธอัตตา** *(อตฺตปฏิกฺเขปโต)* คือ**มีสภาวะที่ตรงกันข้ามกับอัตตา** ฯลฯ เป็นต้น ดังปรากฏใน

คัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา อรรถกถาขุททกนิกาย คาถาธรรมบท ภาค ๗ หน้า ๖๔ ว่า

ตตฺถ **สพฺเพ ธมฺมาติ ปญฺจกฺขนฺธาเอว อธิปฺเปตา** ฯ **อนตฺตาติ** มา ชีรนฺตุ มา มียนฺตูติ วเส วตฺเตตุํ น สกฺกาติ อวสวตฺตนตฺเถน อนตฺตา สุญฺญา อสฺสามิกา อนิสฺสราติ อตฺโถ ฯ

แปลว่า: พระดำรัสว่า **สพฺเพ ธมฺมา** *(ธรรมทั้งปวง)* ในพระคาถานั้น **พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประสงค์เอาขันธ์ ๕ เท่านั้น.** พระดำรัสว่า **อนตฺตา** *(เป็นอนัตตา)* ความว่า ชื่อว่า**เป็นอนัตตา คือว่างเปล่า ไม่มีเจ้าของ คือไม่มีอิสระ เพราะอรรถว่าไม่เป็นไปในอำนาจ ว่า ใคร ๆ ไม่อาจให้เป็นไปในอำนาจว่า ธรรมทั้งปวงจงอย่าแก่ จงอย่าตาย.**

คัมภีร์ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย เถรคาถา ภาค ๒ หน้า ๒๘๓ ว่า

สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ สพฺเพปิ จตุภูมิกา ธมฺมา อนตฺตา. อิธ ปน เตภูมิกธมฺมาว คเหตพฺพา. เต หิ อสารโต อวสวตฺตนโต สุญฺญโต อตฺตปฏิกฺเขปโต จ อนตฺตาติ วิปสฺสิตพฺพา.

แปลว่า: คำว่า **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา** *(ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา)* ความว่า **ธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๔ แม้ทั้งหมดเป็นอนัตตา. แต่ในที่นี้ควรถือเอาเฉพาะธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ เท่านั้น.** จริงอยู่ ธรรมเหล่านั้น *(ที่เป็นไปในภูมิ ๓)* พึงพิจารณาเห็น ว่า เป็นอนัตตา เพราะไม่มีแก่นสาร เพราะไม่เป็นไปในอำนาจ เพราะว่างเปล่า และเพราะปฏิเสธอัตตา.

ไม่เห็นมีในคัมภีร์ไหนที่แสดงอนัตตลักษณะของวิสังขาร คือ**พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ว่าเป็นอนัตตาเพราะเหตุอย่างนี้เลย**

เห็นมีแต่ที่แสดงว่าพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ มีลักษณะที่ตรงกันข้ามกับอนัตตลักษณะของสังขารธรรมทั้งหลายทั้งนั้น ดังเช่น

ง.๑. **พระนิพพานอันเป็นอสังขตธาตุชื่อว่าอัตตา** ดังพระอรรถกถาจารย์แสดงไว้ มีปรากฏในคัมภีร์ปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย อุทาน หน้า ๒๐๑ ว่า

ชญฺญา นิพฺพานมตฺตโนติ อญฺเญสํ ปุถุชฺชนานํ สุปินนฺเตปิ อโคจรภาวโต อริยานํ ปน ตสฺส ตสฺเสว อาเวณิกตฺตา **อตฺตสทิสตฺตา** จ **"อตฺตา"**ติ **ลทฺธโวหารสฺส มคฺคผลญาณสฺส สาติสยวิสยภาวโต เอกนฺตสุขาวหํ นิพฺพานํ อสงฺขตธาตุ "อตฺตโน"**ติ วุตฺตํ ตํ นิพฺพานํ ชญฺญา ชาเนยฺย, มคฺคผลญาเณหิ ปฏิวิชฺเฌยฺย, สจฺฉิกเรยฺยาติ อตฺโถ.

แปลว่า : คำว่า **ชญฺญา นิพฺพานมตฺตโน** (พึงรู้พระนิพพานของตน) ความว่า **พระนิพพานอันเป็นอสังขตธาตุซึ่งนำมาความสุขโดยส่วนเดียว โดยเป็นอารมณ์อันดีเยี่ยมแก่มรรคญาณและผลญาณ ซึ่งได้โวหารว่า "อัตตา"** เพราะพระนิพพานอันเป็นอสังขตธาตุนั้นไม่เป็นอารมณ์ของปุถุชนอื่นแม้โดยที่สุดความฝัน แต่เพราะพระนิพพานอันเป็นอสังขตธาตุนั้นเป็นแผนกหนึ่งแห่งมรรคญาณและผลญาณนั้น ๆ ของพระอริยเจ้าทั้งหลาย และ **เพราะพระนิพพานอันเป็นอสังขตธาตุนั้นเป็นเช่นกับอัตตา จึงตรัสว่า "อตฺตโน"** (ของตน), พึงรู้ คือพึงทราบพระนิพพานนั้น, อธิบายว่า พึงรู้แจ้ง คือพึงทำให้แจ้งด้วยมรรคญาณและผลญาณทั้งหลาย.

ง.๒. **ธรรมกายก็เป็นอัตตา** ด้วย ดังที่พระอรรถกถาจารย์ได้แสดงไว้ มีปรากฏในคัมภีร์ปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย จริยาปิฎก หน้า ๓๒๔ ว่า

ปรํ วา **อตฺตภูตโต ธมฺมกายโต** อญฺญํ ปฏิปกฺขํ วา ตทนตฺถกรํ กิเลสโจรคณํ มินาติ หึสตีติ ปรโม.

แปลว่า : อีกอย่างหนึ่ง บารมีย่อมทำลายปฏิปักษ์อื่นจาก**ธรรมกายที่เป็นอัตตา** หรือย่อมทำลายหมู่โจรคือกิเลสที่ทำความพินาศแก่**ธรรมกายที่เป็นอัตตา**นั้น เหตุนั้น จึงชื่อว่า ปรมะ.

อนึ่ง **ธรรมกายที่ว่าเป็นอัตตานั้น** ก็หมายถึง**ธรรมกายที่บรรลุมรรค ผล นิพพานแล้วของพระอริยเจ้าพระอรหันตเจ้าทั้งหลายมีพระสัพพัญญูพุทธเจ้า เป็นต้น** ดังมีพระพุทธดำรัสว่า **"ธรรมกายเป็นชื่อของตถาคต"** มีปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๑ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ข้อ ๕๕ หน้า ๙๒ ว่า

ตถาคตสฺส เหตํ วาเสฏฺฐา อธิวจนํ **ธมฺมกาโย** อิติปิ **พฺรหฺมกาโย** อิติปิ **ธมฺมภูโต** อิติปิ **พฺรหฺมภูโต** อิติปิ ฯ

แปลว่า : ก็คำว่า**ธรรมกาย**

ก็ดี ว่า**พรหมกาย** ก็ดี ว่า**ธรรมภูต** ก็ดี ว่า**พรหมภูต**ก็ดี **เป็นชื่อของตถาคต**.

จ. แม้จะมีข้อความในคัมภีร์พระไตรปิฎกเล่ม ๘ พระวินัยปิฎก บริวาร ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ ข้อที่ ๒๕๗ หน้า ๑๙๔ ว่า

อนิจฺจา สพฺพสงฺขารา
ทุกฺขานตฺตา จ สงฺขตา
นิพฺพานญฺเจว ปณฺณตฺติ
อนตฺตา อิติ นิจฺฉยา.

แปลว่า : สังขารทั้งปวงที่ปัจจัยปรุงแต่ง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา และบัญญัติ คือพระนิพพานท่านวินิจฉัยว่าเป็นอนัตตา.

(ตามคำแปลในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๘ พระวินัยปิฎกบริวาร, พ.ศ. ๒๕๒๑ ข้อ ๘๒๖ *หน้า ๒๗๑)*

ก็หมายถึงว่า **นิพพานโดยบัญญัติของปุถุชนผู้มิได้เรียนรู้บัญญัติเอาสภาวะสูงสุด** คือ **สภาวะที่เที่ยง เป็นบรมสุข** และ **ยั่งยืน ที่ตนปรารถนา มุ่งหมายที่จะเข้าถึง**และ**เป็น** ว่า **"นิพพาน"** นั่นเอง **ที่เป็นอนัตตา เพราะผู้มิได้เรียนรู้ย่อมไม่รู้จัก**และ**ไม่มีทางได้เข้าถึง ได้รู้-เห็น** และ**เป็นพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ ดังเช่นที่พระอริยเจ้า พระอรหันต์ท่านได้บรรลุ** คือ**ได้เข้าถึง ได้รู้-เห็น** และ**เป็นจริง ๆ แล้วได้.**

แต่ว่าอาจจะมีผู้แปลคัมภีร์บริวารดังกล่าวข้างต้นว่า

"สังขารทั้งปวง อันปัจจัยปรุงแต่ง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา; นิพพาน และบัญญัติเป็นอนัตตา; วินิจฉัยมีดังนี้"

คำแปลเช่นนี้ไม่ตรงกับคำแปลในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม ๘ พระวินัยปิฎก บริวาร พ.ศ. ๒๕๒๑ หน้า ๒๗๑ ซึ่งทำให้ความหมายเปลี่ยนแปลงไปเป็นตรงกับข้าม ขัดกับสัจธรรมตามธรรมชาติที่เป็นจริง ผิดไป

จากสัจธรรมตรงที่ว่า **พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ ก็เป็นอนัตตา เสมอกันกับบัญญัติ**หรือ**สมมติอันเป็นสังขารธรรม ที่มีสามัญลักษณะเป็นอนิจฺจํ ทุกฺขํ** และ**อนตฺตา จึงขัดกับหลักธรรมของพระพุทธเจ้า** ที่ตรัสว่า **ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ, ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา** อีกโสดหนึ่งด้วย

ฉ. **มีบางท่านตีความอรรถกถาที่แสดงเรื่องไม่เป็นไปในอำนาจ ไม่ตรงตามอรรถาธิบายของพระอรรถกถาจารย์** โดยกล่าวว่า

"...มติของอรรถกถาชัดอยู่แล้วว่า: สพฺเพ ธมฺมาติ นิพฺพานํ อนฺโตกริตฺวา วุตฺตา. อนตฺตา อวสวตฺตนฏฺเฐน. (นิทฺ.อ. -มหา. ๒๑๙ และดู นิทฺ.อ. -จูฬ. ๘; ปฏิสํ.อ. ๑/๖๘) แปลว่า 'คำว่าธรรมทั้งปวง ตรัสไว้รวมทั้งนิพพานด้วย ชื่อว่าเป็นอนัตตา โดยความหมายว่าไม่เป็นไปในอำนาจ'

ความหมายของอนัตตา ที่ว่าไม่เป็นไปในอำนาจนี้ เป็นความหมายหลักแสดงไว้มากมายหลายแห่ง เป็นความหมายที่ใช้ได้ทั้งกับขันธ์ ๕ หรือสังขารธรรมทั้งหลาย และนิพพาน เพราะทุกอย่างเป็นสภาวะธรรมที่ดำรงอยู่หรือเป็นไปตามธรรมดาของมัน ไม่มีใครไปบังคับหรือขอร้องให้เป็นไปตามความปรารถนาของตัวได้...ฯลฯ..."

เป็น**การแสดงความหมายของอนัตตาที่ว่าไม่เป็นไปในอำนาจนี้ผิดไปจากอรรถาธิบายของพระอรรถกถาจารย์** ดังที่ได้แสดงไว้แล้วใน ข้อ ง. ว่า

"ชื่อว่าเป็นอนัตตา คือว่างเปล่า ไม่มีเจ้าของ คือไม่มีอิสสระ เพราะอรรถว่าไม่เป็นไปในอำนาจว่า ใคร ๆ ไม่อาจให้เป็นไปในอำนาจว่า ธรรมทั้งปวงจงอย่าแก่ *(มา ชีรนฺตุ)* **จงอย่าตาย** *(มา มียนฺตุ)"*

และที่ได้แสดงไว้ในคัมภีร์ปรมัตถทีปนีอรรถกถาขุททกนิกาย อุทาน หน้า ๒๒๗-๒๒๘ ว่า

เตน อนตฺตลกฺขณมฺปิ สงฺคเหตฺวา อวสวตฺตนฏฺเฐน อนตฺตา, วิปริณามธมฺมตาย วา อวสวตฺตนฏฺเฐน อนตฺตาติ วุตฺตา.

แปลว่า : **พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสงเคราะห์ แม้อนัตตลักษณะด้วยศัพท์นั้นแล้วจึงตรัสว่า ชื่อว่าอนัตตา เพราะอรรถว่าไม่เป็นไปในอำนาจ, หรือชื่อว่าอนัตตาโดยความหมายว่าไม่เป็นไปในอำนาจ เพราะมีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา.**

ความหมายของอนัตตา ที่ว่าไม่เป็นไปในอำนาจนี้ จึงมิได้เป็นความหมายที่ใช้ได้กับทั้งขันธ์ ๕ หรือสังขารธรรมทั้งหลาย และทั้งพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ด้วยเลย

เพราะพระอรรถกถาจารย์ได้

แสดงว่า ชื่อว่า**อนัตตา เพราะอรรถว่าไม่เป็นไปในอำนาจ** นั้น **ก็เพราะอรรถว่าไม่เป็นไปในอำนาจว่าใครๆ ไม่อาจให้เป็นไปในอำนาจว่า ธรรมทั้งปวงจงอย่าแก่ จงอย่าตาย** นี้ประการหนึ่ง และ **ชื่อว่าอนัตตา โดยความหมายว่าไม่เป็นไปในอำนาจ เพราะมีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา** นี้ประการหนึ่ง **ซึ่งเป็นอนัตตลักษณะเฉพาะสังขารธรรมเท่านั้น**

ความหมายของอนัตตา จึงใช้ได้แต่เฉพาะกับสังขารธรรมทั้งหลาย คือธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ และกับสังขารธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๔ เฉพาะที่เป็นสังขตธรรม ได้แก่เบญจขันธ์ของพระอรหันต์เป็นต้นเท่านั้น จะใช้กับพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์อันเป็นอสังขตธรรมไม่ได้เลย เพราะ**พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์เป็นอมตธรรมที่ไม่ตายเป็นอสังขตธรรม**ที่ตรัส**อสังขตลักษณะ**ไว้ ปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๐ อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ข้อ ๔๘๗ หน้า ๑๙๒ ว่า

ไม่ปรากฏความเกิด ๑

ไม่ปรากฏความเสื่อมสลาย ๑

เมื่อตั้งอยู่ไม่ปรากฏความแปรปรวน ๑

ท่านที่อ้างความหมายของอนัตตาที่ว่าไม่เป็นไปในอำนาจ ว่า **"เพราะทุกอย่าง** (ทั้งสังขารและวิสังขาร) **เป็นสภาวะที่ดำรงอยู่ หรือเป็นอยู่ตามธรรมดาของมัน ไม่มีใครไปบังคับ หรือขอร้องให้เป็นไปตามความปรารถนาของตัวได้"** นั้น **ผิดจากความหมายที่พระอรรถกถาจารย์ได้แสดงไว้ในที่หลายแห่งอย่างชัด ๆ**

ความหมายของคำว่า "ไม่เป็นไปในอำนาจ" ตามที่อ้างถึงและอธิบายว่า "เพราะทุกอย่าง (ทั้งสังขารและวิสังขาร) **เป็นสภาวะที่ดำรงอยู่ หรือเป็นอยู่ตามธรรมดาของมัน"** เป็นต้นนั้น แท้ที่จริง**เป็นความหมายของธรรมฐิติ ธรรมนิยาม** ซึ่งหมายถึงเป็นกฎเกณฑ์โดยธรรมชาติซึ่งมีอยู่อย่างไรก็เป็นอยู่อย่างนั้น เช่น **ไตรลักษณ์คือสามัญลักษณะของสังขารทั้งหลายเป็น อนิจฺจํ ทุกขํ อนตฺตา ย่อมเป็นกฎเกณฑ์ธรรมชาติของสังขตธรรมที่เป็นอยู่อย่างนั้น** หรือ**พระนิพพานธาตุมีลักษณะที่เป็น นิจฺจํ, ปรมํ สุขํ, ธุวํ/สสฺสตํ** และ**ชื่อว่าเป็นอัตตา ก็ย่อมเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่เป็นอสังขตธาตุอยู่อย่างนั้น เท่านั้น**

เพราะฉะนั้น

ใครถือเอาลักษณะของสังขารธรรมได้แก่เบญจขันธ์เป็นต้น อันเป็นสังขตธรรมว่าเป็นอนัตตา เพราะอรรถว่าไม่เป็นไปในอำนาจนั้น ถูกต้อง

แต่**ใครจะถือเอาวิสังขารธรรม คือพระนิพพานธาตุ โดยปรมัตถ์อันเป็นอสังขตธาตุไปจัดรวมเข้าในความหมายว่าเป็นอนัตตา เพราะอรรถว่าไม่เป็นไปในอำนาจเช่นนั้นด้วย ก็ไม่ถูกต้องตามความหมายตามที่ปรากฏในคัมภีร์**

แม้จะมีผู้อ้างต่อไปอีกว่า *"อัตตา หรือ ตัวตน มีอยู่แต่ในความยึดถือของคน ไม่ใช่เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง เมื่อคนมีความยึดถือจึงเกิดเป็นอัตตา ถ้าไม่มีการยึดถืออัตตาก็ไม่มี"* นั้น **ก็ผิดประเด็นอีก คือผิดจากพระพุทธพจน์ที่ทรงแสดงว่า**

สิ่งใดไม่เที่ยงสิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา

ซึ่งหมายความว่า **สังขารธรรมทั้งหลายทั้งปวงเท่านั้นที่ไม่เที่ยง** คือต้องแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย จึงชื่อว่าไม่เที่ยง (อนิจฺจํ) เมื่อไม่เที่ยงจึงเป็นทุกข์ คือทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้นานตลอดไป **ใครยึดถือด้วยตัณหาและทิฏฐิแล้วเป็นทุกข์** (ทุกฺขํ)

ไม่ใช่ใครยึดถือแล้ว จึงเกิดเป็นอัตตา พระผู้มีพระภาคเจ้าก็มิได้ตรัสไว้เลยว่าใครยึดถือแล้วก็จะเกิดเป็นอัตตาขึ้น มีแต่ตรัสว่า **ใครยึดถือสังขารธรรมได้แก่เบญจขันธ์เป็นต้นว่าเป็นอัตตาแล้วเป็นทุกข์** ทั้งนั้น

ไตรลักษณ์คือสามัญลักษณะของสังขารทั้งหลาย มีเหตุผลเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันดุจลูกโซ่ ๓ ห่วงที่คล้องติดกัน **เป็นธรรมฐิติ ธรรมนิยาม** คือเป็นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่เป็นสังขารหรือสังขตธรรมอยู่อย่างนั้น คือ**เป็นอนัตตา เพราะเป็นทุกข์ ที่เป็นทุกข์ เพราะไม่เที่ยงที่ไม่เที่ยงเพราะเป็นสังขารธรรมที่ต้องแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย**

ไม่ใช่ความยึดถือเป็นตัวกำหนดหรือเป็นตัวเงื่อนไขให้เกิดอัตตาของสังขารได้ เพราะว่าใครจะยึดถือหรือไม่ยึดถือสังขารธรรมทั้งหลายก็ต้องเป็นอนัตตา เพราะเป็นอนิจฺจํ และทุกฺขํ โดยธรรมฐิติ ธรรมนิยามอยู่อย่างนั้น

พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ก็ทำนองเดียวกัน ใครจะยึดถือหรือไม่ยึดถือก็ต้องเป็น นิจฺจํ, ปรมํ สุขํ, ธุวํ/สสฺสตํ และ**ชื่อว่า อตฺตา โดยความเป็นธรรมฐิติ ธรรมนิยามของท่านอยู่อย่างนั้น**

ความยึดถือเป็นแต่เพียงตัวกำหนดว่า เป็นความยึดถือผิดจากธรรมชาติที่เป็นจริง คือผิดจากธรรมฐิติ ธรรมนิยามหรือไม่ และ**มีเงื่อนไขว่า ผู้ยึดถือผิดจากธรรมชาติที่เป็นจริง**

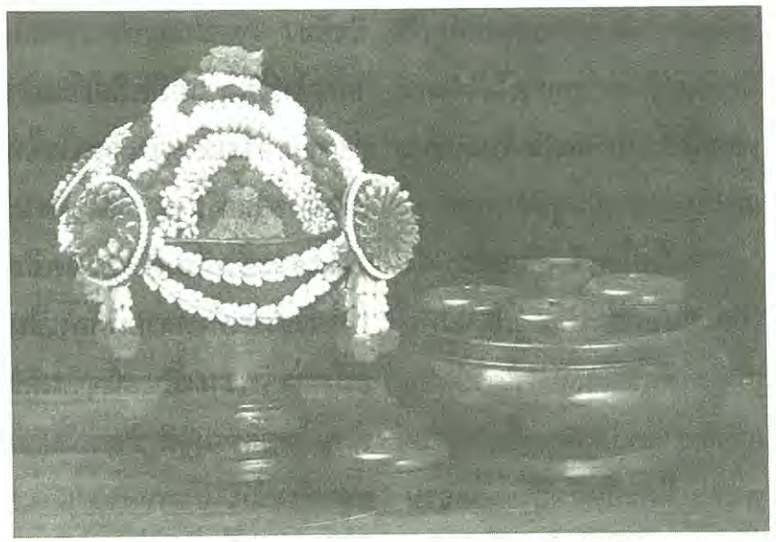

ด้วยตัณหาและทิฏฐิ คือ**ความหลงผิด** เช่นว่าหลงยึดถือสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง, หลงยึดถือสิ่งที่เป็นทุกข์ว่า เป็นสุข หลงยึดถือสิ่งที่มิใช่ตัวตนที่แท้จริงว่า เป็นตัวตน **ย่อมเป็นทุกข์** *(ทุกฺขํ)*

หรือว่าหลงผิดยึดถือสิ่งที่เที่ยงว่าไม่เที่ยง หลงยึดถือสิ่งที่เป็นสุขว่าเป็นทุกข์, หลงยึดถือสิ่งที่ยั่งยืนคือพระนิพพานอันเป็นอสังขตธาตุชื่อว่า "อัตตา" ว่า เป็นอนัตตาด้วยความหลงผิด **ก็ไม่อาจไปถึงพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ที่แท้จริงได้ ถึงจะรู้พระธรรมในคัมภีร์ตามความเข้าใจและปัญญาโดยอนุมานสิทธิของตน ก็อาจวินิจฉัยผิด ๆ ถูก ๆ ได้ ก็ไม่พ้นทุกข์อยู่ดี ต่อเมื่อใดได้เห็นแจ้งรู้แจ้งด้วยตนเป็นปัจจักขสิทธิญาณ ดังเช่นพระอริยเจ้าพระอรหันตเจ้าทั้งหลาย จึงจะวินิจฉัยได้ถูกต้องทุกประการ และจึงจะพ้นทุกข์ถึงบรมสุขได้จริง**

ฉะนั้น **ที่คุณแสดงเหตุผลในเชิงตรรกะ ให้เห็นความเป็นไปได้ว่าพระนิพพาน** โดยเฉพาะอย่างยิ่ง**อายตนนิพพาน มีลักษณะร่วมกับสังขาร** คือ *"เป็นสภาพสูญ", "เป็นสภาพไม่มีเจ้าของ ไม่เป็นของใครจริง"* และ *"ไม่เป็นไปในอำนาจ ไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร"* **เพื่อจะสรุปว่า พระนิพพาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์** (ทั้งที่เป็นสภาวะนิพพาน ผู้ทรงสภาวะ และอายตนนิพพาน) **มีลักษณะร่วมกับสังขารธรรมทั้งหลาย ว่าเป็นอนัตตานั้น เป็นการแสดงเหตุผลที่ผิดประเด็นคือถือเอาลักษณะของสังขารไปเป็นแนวทางอธิบายลักษณะของวิสังขาร คือพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ในเชิงตรรกะซึ่งดูเหมือนว่าจะเป็นไปได้แต่ผิดธรรมชาติที่เป็นจริง เพราะสังขารเป็นสังขตธาตุ มีสภาวะที่แตกต่างจากวิสังขารคือ**

พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ซึ่งเป็นอสังขตธาตุอย่างสิ้นเชิง เป็นธาตุธรรมคนละสายกัน จะมีลักษณะร่วมกันว่า เป็นอนัตตาเหมือนกันไม่ได้เลย

อนึ่ง พระอรรถกถาจารย์ได้อรรถาธิบายว่า นิพพานธาตุอันเป็นอสังขตธาตุนั้น เป็นอัตตาที่แท้จริงด้วย แต่มีผู้ไม่รู้จริง บางท่านแสดงความเห็นด้วยอนุมานสิทธิของตนว่า

"อย่างไรก็ตามแม้ว่าอันใดไม่เที่ยง อันนั้นย่อมเป็นทุกข์ อันใดเป็นทุกข์ อันนั้นย่อมเป็นอนัตตาก็จริง แต่อันใดเป็นอนัตตา อันนั้นไม่จำเป็นต้อง ไม่เที่ยง ไม่จำเป็นต้องเป็นทุกข์เสมอไป *กล่าวคือสังขารหรือสังขตธรรมทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารหรือสังขตธรรมทั้งปวงนั้นย่อมเป็นทุกข์และเป็นอนัตตา* ***แต่ธรรมทั้งปวง คือสังขตธรรมและอสังขตธรรม หรือทั้งสังขารและวิสังขาร แม้จะเป็นอนัตตาแต่ก็ไม่จำเป็นจะต้องไม่เที่ยงและเป็นทุกข์เสมอไป*** *หมายความว่าอสังขตธรรมหรือวิสังขาร(คือพระนิพพาน) แม้จะเป็นอนัตตา แต่ก็พ้นจากความไม่เที่ยงและพ้นจากความเป็นทุกข์* *โดยนัยนี้ คำอธิบายเกี่ยวกับลักษณะทั้งสามเท่าที่แสดงมาแล้ว ซึ่งมีความหมายเนื่องเป็นอันเดียวกัน เป็นต่างด้านของเรื่องเดียวกัน จึงมุ่งสำหรับสังขารหรือสังขตธรรมเป็นสำคัญ* ***ส่วนความเป็นอนัตตาของวิสังขารหรืออสังขตธรรมยังเป็นเรื่องที่จะต้องหาความกระจ่างแจ้งกันต่อไปอีก ฯ"***

คำของท่านที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ล้วนแต่ผิดทั้งประเด็นและหลักความจริงโดยธรรมชาติ แล้วยังขัดแย้งคือคัดค้านพระพุทธพจน์และอรรถกถาอย่างร้ายแรง คือ

พระผู้มีพระภาคตรัสแต่สังขารธรรมทั้งหลายเท่านั้น ว่าเป็นอนิจฺจํ ทุกขํ อนตฺตา และตรัสหลักธรรมเป็นเครื่องพิจารณาธรรมทั้งปวงที่เป็นอนัตตาว่า สังขารธรรมทั้งหลายมีเบญจขันธ์ เป็นต้น อันเป็นสังขตธรรมที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง ต้องแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย จึงไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นย่อมเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นแหละเป็นอนัตตา อันเป็นธรรมเครื่องพิจารณาดุจโซ่ ๓ ห่วงที่คล้องติดกันดังที่ได้แสดงไว้แล้วข้างต้น

หมายความว่า **สิ่งใดที่เป็นอนัตตา สิ่งนั้นจะต้องไม่เที่ยงและเป็นทุกข์ด้วย**

และพระพุทธเจ้าดำรัสว่า **ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตานั้น มีอรรถกถาหลายแห่งแสดงไว้ว่าหมายความเฉพาะสังขารธรรม**

ทั้งหลาย มีเบญจขันธ์เป็นต้น อันเป็นสังขตธรรมเท่านั้นที่เป็น อนัตตา มิได้หมายความรวมถึง วิสังขารคือพระนิพพานธาตุโดย ปรมัตถ์ด้วย แต่ประการใด ดังตัวอย่างอรรถกถาในคัมภีร์ ปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย อุทาน หน้า ๒๕๑ ว่า

อนตฺตสญฺญา สณฺฐาตีติ อสารกโต อวสวตฺตนโต ปรโต ริตฺตโต สุญฺญโต จ **"สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา"** ติ เอวํ ปวตฺตา อนตฺตานุปสฺสนาสงฺขาตา อนตฺต-สญฺญา จิตฺเต สณฺฐาติ, อติทฬฺหํ ปติฏฺฐาติ. อนิจฺจลกฺขเณ หิ ทิฏฺเฐ อนตฺตลกฺขณํ ทิฏฺฐเมว โหติ. ตีสุ หิ ลกฺขเณสุ เอกสฺมึ ทิฏฺเฐ อิตรทฺวยํ ทิฏฺฐเมว โหติ. เตน วุตฺตํ **"อนิจฺจสญฺญิโน หิ เมฆิย อนตฺต-สญฺญา สณฺฐาตี"** ติ อนตฺตลกฺขเณ ทิฏฺเฐ อสฺมีติ อุปฺปชฺชนกมาโน สุปฺปชโหว โหตีติ อาห **"อนตฺตสญฺญี อสฺมิมานสมุคฺฆาตํ ปาปุณาตี"**ติ

แปลว่า : คำว่า **อนตฺตสญฺญา สณฺฐาติ** ความว่า **อนัตตสัญญา** กล่าวคืออนัตตานุปัสสนาที่เป็นไป อย่างนี้ ว่า **"ธรรมทั้งปวงเป็น อนัตตา" เพราะไม่มีแก่นสาร เพราะไม่เป็นไปในอำนาจเพราะ เป็นอื่น เพราะว่าง และเพราะ สูญ** ย่อมดำรงอยู่ คือย่อมตั้ง มั่นยิ่งในจิต จริงอยู่ **เมื่อเห็น อนิจจลักษณะแล้ว ก็เป็นอันชื่อ ว่าเห็นอนัตตลักษณะเหมือนกัน. ก็ในลักษณะทั้ง ๓ เมื่อเห็น ลักษณะหนึ่งแล้ว ก็เป็นอันชื่อ ว่าเห็นลักษณะสองอย่างนอกนี้ เหมือนกัน.** ด้วยเหตุนั้น พระผู้มี พระภาคเจ้าจึงตรัสว่า **อนิจฺจสญฺ-ญิโน หิ เมฆิย อนตฺตสญฺญา สณฺฐาติ** ดังนี้ เมื่อเห็นอนัตต-ลักษณะ มานะที่เกิดขึ้นว่า "เรามี" ก็ชื่อว่าละได้ด้วยนั่นเอง เพราะ เหตุนั้น จึงตรัสว่า **อนตฺตสญฺญี อสฺมิมานสมุคฺฆาตํ ปาปุณาติ** ดังนี้.

ฉะนั้นผู้ที่กล่าวว่า ***"แต่ ธรรมทั้งปวงคือทั้งสังขตธรรมและ อสังขตธรรม หรือทั้งสังขารและ วิสังขาร แม้จะเป็นอนัตตา แต่ ไม่จำเป็นจะต้องไม่เที่ยงและเป็น ทุกข์เสมอไป"*** นั้น จึงขัดแย้งและ **คัดค้านพระพุทธพจน์และ อรรถกถา และทั้งผิดประเด็น ผิดธรรมชาติ** คือ**เอาอนัตต-ลักษณะของสังขารธรรมอันเป็น สังขตธรรมมาเป็นลักษณะร่วม กับวิสังขารอันเป็นอสังขตธรรม ว่าเป็นอนัตตาอย่างเดียวกันซึ่ง เป็นไปไม่ได้**

ทำให้เห็นว่าเป็นความพยายาม หาหนทางที่จะสนับสนุนข้อสันนิษฐาน จากการ**ตีความเอาเอง**ว่า **"สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา" หมายรวมทั้ง สังขารอันเป็นสังขตธรรม และ วิสังขารคือพระนิพพานธาตุ อัน เป็นอสังขตธรรมด้วย จึงเป็นการ ตีความที่ขัดแย้ง คือคัดค้าน อรรถกถาด้วยอนุมานสิทธิของ ตน อันตนก็ยังไม่รู้แจ้ง และยัง ไม่แน่ใจ เพราะยังไม่ได้ศึกษา อบรมไตรสิกขาพอที่จะมั่นใจ แน่ใจ แม้ในหลักธรรมเบื้องต้น แห่งธรรมชั้นสูงที่ละเอียดสุขุม คัมภีรภาพเช่นนี้**

ดังที่ได้แสดงความที่ตนยัง ไม่รู้แจ้ง-เห็นแจ้งในธรรมว่า

"ส่วนความเป็นอนัตตา ของวิสังขารธรรมหรืออสังขต-ธรรม ยังเป็นเรื่องที่จะต้องหา ความกระจ่างแจ้งกันต่อไปอีก"

แม้จะบอกว่า ***"เป็นต่างด้าน ของเรื่องเดียวกัน"*** **ก็ตาม ย่อมฟัง ไม่ขึ้นเพราะผิดหลักความเป็นจริง** และ**ค้านพระพุทธพจน์และ อรรถกถา**ดังกล่าวแล้ว **พูดไปพูด มาก็เหมือนวัวพันหลักหาทาง ออกไม่เจอ เพราะจับธรรมะ ผิดสายผิดประเด็น**

ตัวเองเห็นอย่างนี้ไปคนเดียว ก็พอทำเนา แต่พอมีผู้แสดงเหตุผล ที่ต่างออกไปจากมติของตน แทน ที่จะรับฟังด้วยดี และนำไปเป็นแนว ทางในการศึกษาหาความจริง ความ ถูกต้องต่อไป แต่กลับไม่รับฟัง ซ้ำ ยังยกวาทะประณามหยามเหยียด ยกตนข่มท่านผู้อื่นที่มีความเห็น ขัดกับมติของตน ให้คนทั้งหลาย เห็นว่าผู้ที่แสดงธรรมค้านกับมติ ของตนนั้นเลวร้าย ให้เสียหาย ร้ายแรงอีกด้วย.

๒. เป็นความคิดที่แล่นเลย เรื่องที่ควรคิดไป

เพราะโดยธรรมดาของผู้มีสติ สัมปชัญญะสมบูรณ์ดีพอสมควร **ย่อมปรารถนาความพ้นทุกข์โดย สิ้นเชิง และสันติสุขอันถาวร โดย ทางปฏิบัติ คือการศึกษาและอบรม กาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์จากกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน มุ่งตรง ต่อมรรค ผล นิพพาน แดนเกษม ที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวง กล่าวคือ มุ่งตรงต่อความบรรลุ คือเข้าถึง รู้-เห็น และเป็นพระนิพพานธาตุโดย ปรมัตถ์ อันเป็นอสังขตธรรมที่ เที่ยง** (นิจฺจํ) **ที่เป็นบรมสุข** (ปรมํ สุขํ) และ**ที่ยั่งยืน/มั่นคง** (ธุวํ/สสฺสตํ) **อันเป็นลักษณะของอัตตาแท้** ที่ ตรงกันข้ามกับอัตตาเทียมอย่าง สังขารธรรมทั้งหลาย ด้วยกันทั้งนั้น

ย่อมไม่มีผู้มีสติสัมปชัญญะ ครบสมบูรณ์ดีพอสมควรขึ้นไป อย่างเช่นพระอริยเจ้า พระ อรหันตเจ้าทั้งหลายท่านใดที่ได้ บรรลุ คือได้เข้าถึง ได้รู้-เห็น และ เป็นพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ ที่เที่ยง ที่เป็นสุข ที่ยั่งยืน เช่นนั้น แล้ว จะกลับปรารถนาความไม่ เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความแปร-ปรวน ไม่ยั่งยืน และความแตก ดับเพราะความเป็นอนัตตาอีก

ความข้อนี้ยืนยันได้ด้วยพระ

บาลีในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ข้อ ๓๑๕ หน้า ๓๑๖ ว่า

กตมา จ ภิกฺขเว อริยา ปริเยสนา ฯ อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ อตฺตนา ชาติธมฺโม สมาโน ชาติธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อชาตํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยสติ...ฯเปฯ....อตฺตนา สงฺกิเลสธมฺโม สมาโน สงฺกิเลสธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อสงฺกิลิฏฺจํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยสติ ฯ อยมฺปิ ภิกฺขเว อริยา ปริเยสนา ฯ

แปลว่า : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ที่ประเสริฐเป็นไฉน ? คนบางคนในโลกนี้ ตนเองเป็นผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา รู้โทษในสิ่งที่มีความเกิดเป็นธรรมดาแล้ว ย่อมแสวงหา**พระนิพพาน อันไม่เกิด เป็นธรรมแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ๑**

ตนเองเป็นผู้มีชราเป็นธรรมดา รู้โทษในสิ่งที่มีชราเป็นธรรมดาแล้ว ย่อมแสวงหา**พระนิพพาน อันไม่มีชรา เป็นธรรมแดนเกษมจากโยคะ อันยอดเยี่ยม ๑**

ตนเองเป็นผู้มีพยาธิเป็นธรรมดา รู้โทษในสิ่งที่มีพยาธิเป็นธรรมดาแล้ว ย่อมแสวงหา**พระนิพพาน อันไม่มีพยาธิ เป็นธรรมแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ๑**

ตนเองเป็นผู้มีมรณะเป็นธรรมดา รู้โทษในสิ่งที่มีมรณะเป็นธรรมดาแล้ว ย่อมแสวงหา**พระนิพพาน อันไม่ตาย เป็นธรรมแดนเกษมจากโยคะ อันยอดเยี่ยม ๑**

ตนเองเป็นผู้มีความโศกเป็นธรรมดา รู้โทษในสิ่งที่มีความโศกเป็นธรรมดาแล้ว ย่อมแสวงหา**พระนิพพาน อันไม่มีความโศก เป็นธรรมแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ๑**

ตนเองเป็นผู้มีความเศร้าหมองเป็นธรรมดา รู้โทษในสิ่งที่มีความเศร้าหมองเป็นธรรมดาแล้ว ย่อมแสวงหา**พระนิพพานอันไม่มีความเศร้าหมอง เป็นธรรมแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ๑**

ดูก่อนภิกษุทั้งหลายนี้แล คือการแสวงหาที่ประเสริฐ.

แม้ตัวคุณเอง อาตมาก็เข้าใจว่าคงไม่ปรารถนาความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความแปรปรวน-ไม่ยั่งยืน และความตาย แล้วเกิดใหม่อีกต่อ ๆ ไปไม่มีที่สิ้นสุด เพียงแต่คุณลองคิดในเชิงตรรกะ เอาอนัตตลักษณะของสังขารมาปะปนเป็นแนวทางพิจารณาลักษณะของวิสังขาร ซึ่งดูเหมือนว่าน่าจะฟังได้ว่า *"พอจะสรุปว่าพระนิพพาน ก็เป็นอนัตตา" เหมือนสังขารธรรมได้ไหม ?* เท่านั้น เพราะเมื่อพิจารณาหัวข้อธรรมที่คุณยกมาเป็นอนัตต-ลักษณะทั้ง ๓ ประการนั้น แสดงว่าคุณเข้าใจธรรมได้ดีทีเดียว คงไม่ใช่บุคคลผู้มีสติเฟื่องจนคิดเลยเถิดเลยธงไปเช่นนั้นจริง ๆ

ข้อ ๔ สรุป

สรุปความว่า **ที่คุณแสดงเหตุผลในเชิงตรรกะ เอาอนัตต-ลักษณะของสังขารธรรม มาเป็นแนวทางอธิบายลักษณะของวิสังขาร คือพระนิพพาน** โดยเฉพาะอย่างยิ่งอายตนนิพพานอันเป็นปรมัตถ-ธรรม **ให้เห็นความเป็นไปได้ว่า วิสังขารธรรม** คือ**พระนิพพานอันเป็นอสังขตธรรมก็มีลักษณะเป็นอนัตตา** คือเป็นสภาพสูญ ๑ เป็นสภาพหาเจ้าของมิได้ ไม่เป็นของใครจริง ๑ ไม่อยู่ในอำนาจ ไม่ได้เป็นไปตามปรารถนา ๑ เพื่อจะสรุปว่า "นิพพานก็เป็นอนัตตา" **เช่นเดียวกันกับสังขารอันเป็นสังขตธรรมนั้น ไม่ถูกต้อง**

เพราะเป็นการแสดงเหตุผลผิดประเด็น ด้วยความคิดที่แล่นเลยไปจากเรื่องที่ควรคิด ที่ควรพิจารณา จึงเป็นไปไม่ได้ที่วิสังขาร คือพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ **ซึ่งมีสภาวะหรือลักษณะที่แตกต่าง เป็นตรงกันข้ามกับสังขารธรรม จะไปมีอนัตต-ลักษณะร่วมกันกับสังขารธรรม** คือ**เป็นอนัตตา เสมอกันกับสังขาร**

เพราะเป็นธรรมชาติต่างสายธาตุธรรมกัน กล่าวคือ **วิสังขาร** คือ**พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์เป็นอสังขตธรรมที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง นั้นสายหนึ่ง** กับ**สังขารอันเป็นสังขตธรรมที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง นั้นอีกสายหนึ่ง** ซึ่ง**มีสภาวะ**หรือ**ลักษณะที่เป็นตรงกันข้ามกันโดยสิ้นเชิง จะไปมีลักษณะร่วมกัน** คือ**เป็นอนัตตา ด้วยกันไม่ได้**

อีกประการหนึ่ง **ผิดหลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ เป็นหลักธรรมเครื่องพิจารณาว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้น**

เป็นอนัตตา อันเป็นเหตุผลเกี่ยวเนื่องกันดุจลูกโซ่ ๓ ห่วง ซึ่งคล้องติดกันอยู่จึงชื่อว่าไตรลักษณ์ เมื่อธรรมชาติใดมีลักษณะหนึ่ง ก็เป็นอันมีอีก ๒ ลักษณะไปด้วยกัน เพราะเป็นเหตุผลเกี่ยวเนื่องกัน **เพราะฉะนั้น อนัตตลักษณะจึงมีแต่กับสังขารธรรมเท่านั้น หาได้ปรากฏแก่วิสังขารคือพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ไม่**

อีกอย่างหนึ่ง **สังขารธรรมทั้งหลาย ได้แก่ตัวตนและสิ่งที่เนื่องด้วยตนอันเป็นโลกิยธรรม เป็นต้น** ชื่อว่า**เป็นของสูญ** คือ **สังขารธรรมนั่นแหละเป็นตัวสูญ** หรือ**ว่างเปล่า** เพราะเป็นธรรมที่ไม่มีแก่นสารสาระ ต้องแปรปรวนไป และแตกดับเสื่อมสลายไปในที่สุด จึงชื่อว่า **อนัตตา** ส่วน**พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์** ก็ชื่อว่า **สูญ คือว่างเปล่า แต่เป็นความสูญคือว่างจากกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน และเป็นความสูญจากสังขารธรรมทั้งหลาย ได้แก่สูญจากตัวตน**และ**สิ่งที่เนื่องด้วยตน อันเป็นโลกิยธรรมที่ไม่มีแก่นสารนั่นเอง ส่วนพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์มิได้เป็นตัวสูญสิ้นหมดไป ยังคงมีอยู่ เพราะเป็นอสังขตธรรมที่มีแก่นสารสาระ เป็นอมตธรรมที่ไม่ต้องแตกดับเสื่อมสลาย เป็นธรรมที่เที่ยง ที่ยั่งยืน ที่มั่นคง และเป็นบรมสุข เหมือนที่กล่าวว่า "เรือนว่าง, หม้อว่าง"** หมายความว่า**เรือนหรือหม้อนั้นว่างจากสิ่งอื่น คือสิ่งอื่นไม่มีอยู่ในเรือนในหม้อนั้น แต่เรือน หรือหม้อ ยังคงมีอยู่ ตั้งอยู่ ฉะนั้น**

ความที่**พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ สูญ คือว่างจาก**กิเลสและ**สังขารธรรมทั้งหลายอันเป็นสังขตธรรม**ที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง จึงนับว่า**เป็นเลิศกว่าตัวตน**และ**สิ่งที่เนื่องด้วยตนอันเป็นโลกิยธรรมนั้น จึงชื่อว่า**อัคคสูญ** ดังเช่น**พระอรหันต์ผู้บรรลุสอุปาทิเสสนิพพานธาตุ** เป็นต้น และชื่อว่า**ปรมัตถสูญ เพราะความไม่มีสังขาร** ดังเช่น**พระอรหันต์ผู้ดับขันธ์เข้าอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ** เป็นต้น

แม้จะมีผู้เข้าใจ และจัดวิสังขาร คือ **พระนิพพานธาตุเข้าในอนัตตลักษณะของสังขาร** ในข้อที่ว่า "**ไม่เป็นไปในอำนาจ**" **โดยความหมายว่า "เพราะทุกอย่างเป็นสภาพธรรมที่ดำรงอยู่** หรือ **เป็นไปตามธรรมดาของมันไม่มีใครไปบังคับหรือขอร้องให้เป็นไปตามความปรารถนาของตัวได้"** นี้ก็**มิใช่ความหมายของอนัตตาที่ว่าไม่เป็นไปในอำนาจ ตามที่พระอรรถกถาจารย์ได้อรรถาธิบายไว้ในที่หลายแห่งว่า** ชื่อว่า**อนัตตา** คือ**เป็นสภาพสูญ** (สุญฺญา) **ไม่มีใครเป็นเจ้าของ** (อสฺสามิกา) **ไม่มีอิสสระ** (อนิสฺสรา) เพราะอรรถว่า **ไม่เป็นไปในอำนาจ** (อวสวตฺตนตฺเถน) ว่า "**ใครๆไม่อาจให้เป็นไปในอำนาจว่า ธรรมทั้งหลายจงอย่าแก่** (มา ชีรนฺตุ) **จงอย่าตาย** (มา มียนฺตุ) และว่า **ชื่อว่าอนัตตา โดยความหมายว่าไม่เป็นไปในอำนาจ เพราะมีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา**

ตามความหมายที่แท้จริงของอนัตตา ที่ว่า**ไม่เป็นไปในอำนาจ** ตามที่พระอรรถกถาจารย์ได้แสดงไว้แล้วนี้ **อนัตตลักษณะ**ที่ว่า**ไม่เป็นไปในอำนาจ ย่อมมีแต่เฉพาะสังขาร อันเป็นสังขตธรรม**ที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง **ที่เป็นมตธรรมคือธรรมที่ต้องแตกดับ ที่ไม่เที่ยง ที่เป็นทุกข์ เพราะต้องแปรปรวน เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยเท่านั้น ย่อมไม่มีแก่วิสังขารธรรม** คือ **พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์อันเป็นอสังขตธรรมที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง เป็นอมตธรรมที่ไม่ต้องแตกดับ ที่ไม่มีความแปรปรวน ที่เที่ยง ที่ยั่งยืน ที่มั่นคง เลย**

ท่านที่เข้าใจ และ จัดวิสังขาร คือพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ มาเข้ากับอนัตตลักษณะของสังขารในข้อที่ว่า "**ไม่เป็นไปในอำนาจ**" **จึงจัดผิดสายธาตุธรรม และ ผิดความหมายตามที่พระอรรถกถาจารย์ได้แสดงไว้** และ**ที่ท่านกล่าวความหมายของอนัตตา ที่ว่าไม่เป็นไปในอำนาจนี้"เพราะทุกอย่างเป็นสภาพที่ดำรงอยู่หรือเป็นอยู่ตามธรรมดาของมัน...ฯลฯ"เช่นนั้น นั่นเป็นความหมายของธรรมฐิติธรรมนิยาม หาใช่ความหมายที่ถูกต้องของอนัตตาที่ว่า "ไม่เป็นไปในอำนาจ" ไม่**

และแม้จะอ้างว่า "**อัตตามีเพราะมีผู้ยึดถือ เมื่อมีผู้ยึดถืออัตตาจึงเกิด ถ้าไม่มีผู้ยึดถืออัตตาก็ไม่มี**" นี้ก็**ผิดประเด็น**อีก **เพราะเมื่อมีผู้หลงยึดถือผิด ๆ ด้วยตัณหาและทิฏฐิแล้ว จึงเกิดทุกข์ไม่ใช่เกิดอัตตา ถ้าไม่หลงยึดถือผิด ๆ คือรู้จักปล่อยวางอุปาทานด้วยปัญญาอันเห็นแจ้ง ก็ไม่ทุกข์กลับเป็นสันติสุข ความยึดถือมิใช่เงื่อนไขให้เกิดอัตตา** และ**ความไม่ยึดถือก็มิใช่ตัวกำหนดหรือเป็นเงื่อนไขว่าเป็นอนัตตา แต่ประการใด**

ความเป็นอนัตตาเป็นลักษณะเป็นเองของสังขารธรรมที่เป็นสังขตธรรมที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง เป็นมตธรรมที่ต้องแตกดับเสื่อมสลาย ที่**พระพุทธองค์ตรัส**ว่า **ไม่เที่ยง** คือต้องแปรปรวน เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย **สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั่นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา ความเป็นอนัตตาจึงเป็นลักษณะโดย**

ธรรมชาติของสังขารธรรมอันเป็นสังขตธรรมโดยเฉพาะ

ส่วน**วิสังขารธรรม** คือ**พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ อันเป็นอสังขตธรรม**ที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง **เป็นอมตธรรม** ที่ไม่ต้องแตกดับ **จึงมีสภาพที่เป็นตรงกันข้ามกับสังขารธรรมโดยสิ้นเชิง** คือ**เป็นสภาพเที่ยงเป็นบรมสุข ยั่งยืน/มั่นคง** และที่มีอรรถกถาแสดงว่า **เป็นอัตตา** ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ธรรมเหล่านี้ ทั้ง**สังขารธรรม** และ**วิสังขารธรรม** คือ**พระนิพพานธาตุ เป็นไปตามกฎ-เกณฑ์ธรรมชาติอย่างนี้ ดำรงอยู่อย่างนี้** ชื่อว่า **เป็นธรรมฐิติธรรมนิยาม ไม่มีใครไปเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ตามธรรมชาตินี้ได้**

อนึ่ง **มีผู้ยังไม่รู้จริงกล่าวตำหนิแกมสั่งสอนเพื่อยกตนข่มผู้อื่น** ไว้อีก ว่า

"...กลายเป็นภาระสำหรับผู้อ่าน ที่เราจะต้องเตือนว่าจะต้องอ่านโดยถือหลักว่า

๑. **ยอมรับฟังเฉพาะข้อความจากคัมภีร์** และต้องเป็นข้อความที่ระบุโดยตัวอักษรของคัมภีร์เองว่านิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา **ส่วนข้อความอธิบายและเหตุผลต่าง ๆ อย่างอื่นจะมาจากคัมภีร์หรือไม่ก็ตามต้องแยกออกไปเลย เมื่อแยกออกไปแล้ว ถ้าจะพิจารณาก็ต้องทำใจว่าส่วนนั้น เป็นเพียงความเห็นประกอบซึ่งยังมีแง่มุมอะไรๆ ที่เราจะต้องศึกษาอีกมาก**...ฯลฯ...

สำหรับฝ่ายผู้ที่จะเขียนเรื่องในประเด็นนี้ต่อไป ก็ต้องทำความชัดเจนในตัวประเด็น และกล่าวแสดงให้อยู่ในประเด็นอย่างเคร่งครัด โดย

๑. ยกข้อความที่แท้จริงจากคัมภีร์มาแสดง เป็นส่วนเฉพาะตรงไปตรงมา ไม่เอาเรื่องอื่นมาปะปน

หรือออกไปสู่ประเด็นอื่น ๆ ให้สับสน เช่น **ไม่อ้างผลการปฏิบัติของตนหรือของสำนักของตน ไม่วินิจฉัยว่าพระไตรปิฎกหรืออรรถกถานั้นๆ เชื่อถือได้หรือไม่** ถ้าจะอ้างหรือวินิจฉัยอย่างนั้นก็ทำได้ แต่จะต้องแยกออกเป็นคนละส่วนหรือขั้นตอนต่างหาก(คนอื่นที่ไม่เห็นด้วยก็จะได้ถกเถียงในประเด็นนั้นอีก)...ฯลฯ..."

นี้ย่อมแสดงว่า

(๑) **ผู้พูดนี้ ยังมิได้ศึกษาธรรมชั้นสูงที่มีความละเอียดลึกซึ้ง สุขุมคัมภีรภาพให้เข้าใจแจ่มแจ้งพอที่จะมั่นใจในความวินิจฉัยธรรมชั้นสูง ดังเช่นพระนิพพานธรรมนี้ได้ถูกต้องด้วยตน จึงกล้ายอมรับแต่เพียงข้อความอันเป็นส่วนเบื้องต้นในคัมภีร์เท่านั้น แต่ปฏิเสธข้อมูลที่ขัดกับมติของตนโดยสิ้นเชิง หรือภาคเสธ** คือ**แบ่งรับแบ่งสู้ข้อมูลอันเป็นประเด็นสำคัญที่ละเอียดลึกซึ้งแม้ที่มีอยู่ในคัมภีร์นั้นเองด้วย** และ**ค่อนไปทางไม่ยอมรับข้อมูลจากผลการปฏิบัติของพระผู้สุปฏิปันโนที่เชื่อถือได้ ที่ถูกต้อง และตรงประเด็น** และ**ที่สอดคล้องกันไม่ขัดกันทั้งโดยหลักปริยัติ ปฏิบัติ** และ**ปฏิเวธด้วย เพราะตนเองจับประเด็นที่สำคัญ ๆ ของธรรมที่ละเอียดลึกซึ้งนี้ยังไม่ได้ จึงยังไม่รู้จริงพอที่จะมั่นใจว่าธรรมใดถูกต้องหรือไม่ ถูกต้องตรงประเด็นหรือไม่ตรงประเด็นจริง ๆ**

(๒) **ไม่เข้าใจระเบียบวิธีการหรือกระบวนการวิเคราะห์วิจัยข้อมูล** (Research and Analysis Methodology/Process) **อันเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยข้อมูลอย่างมีระบบ** (Systematic Study) **ตามวิธีการศึกษาทางวิทยาศาสตร์** (Scientific Method) นับตั้งแต่วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เชื่อถือได้ ที่ถูกต้องตรงประเด็น และสมบูรณ์จากทั้งหลักปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติและปฏิเวธสัทธรรม ไปถึงการวิเคราะห์แยกแยะข้อมูล วิธีการหาความสัมพันธ์ของข้อมูล (Correlations of Data) และวิธีการสรุปผลการวิจัยข้อมูลดังกล่าว

จึงไม่ยอมรับผลการเสนอข้อมูลอันผู้ศึกษาข้อมูลที่เชื่อถือได้ที่ถูกต้อง ตรงประเด็น และที่สมบูรณ์แล้ว คือที่ได้ผลสรุปอันสอดคล้องกันทั้งหลักปริยัติปฏิบัติและปฏิเวธสัทธรรม ดีแล้ว อย่างน้อยแม้จะรับฟังด้วยดีเพื่อไปศึกษาต่อ ก็ไม่อาจจะทำใจรับข้อมูลที่ขัดแย้งกับมติของตนได้

และ**จึงยอมรับแต่เพียงข้อมูลที่ปรากฏในส่วนเบื้องต้นในคัมภีร์เพราะตนเองไม่ได้ศึกษา**และ**ปฏิบัติภาวนา หรือแม้รับฟังผลการปฏิบัติของพระผู้สุปฏิปันโน พอให้รู้ทั่วในประเด็นสำคัญที่ควรรู้ ก็ไม่ยอมรับฟัง จึงยังจับประเด็นที่**

ลำคัญ ๆ ยังไม่ได้ และไม่สามารถ**จะเข้าใจความสัมพันธ์ของข้อมูลอันเป็นจุดสำคัญของธรรมที่ลึกซึ้งสุขุมคัมภีรภาพ เช่นพระนิพพานธรรม จึงไม่แน่ใจ** แล้ว**ปฏิเสธข้อมูลที่ขัดกับมติของตน โดยสิ้นเชิง หรือภาคเสธ คือ แบ่งรับแบ่งสู้ ข้อมูลที่ควรรับฟังเพื่อพิจารณาต่อไป** แล้วยัง**ประกาศให้ผู้อื่นเห็นเช่นนั้นด้วย** และ**ประณามผู้ที่ได้ศึกษาอบรมให้ได้ข้อมูลที่เชื่อถือได้ที่ถูกต้อง ตรงประเด็น สมบูรณ์ดีพอสมควร และได้ผลสรุปจากการวิเคราะห์วิจัยที่สอดคล้องกันคือไม่ขัดกันทั้งหลักปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติและปฏิเวธสัทธรรม จากพระผู้สุปฏิปันโนทั้งหลายที่เชื่อถือได้** ดังเช่นผลการปฏิบัติอันสอดคล้องกันของ**หลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี** (จันทสรมหาเถร) **พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** (สิริจันทมหาเถร) อดีตเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส **หลวงปู่มั่น ภูริทัตตมหาเถระ พระราชวิสุทธิญาณโสภณ** (ญาณสัมปันนมหาเถร) และ**พระราชพรหมยาน** (ถาวรมหาเถร) ฯลฯ ดังที่ได้เคยยกมาอ้างไว้ในนิตยสารธรรมกายเล่มที่ ๓๒ หน้า ๕๘ - ๖๓ และในเล่มที่ ๓๓ นั้นแล้วอีกด้วย

แต่กลับมุ่งเพ่งโทษ จับความผิดความบกพร่องหยุมหยิมเล็ก ๆ น้อย ๆ ของผู้อื่น จริงบ้าง ไม่จริงบ้าง มากล่าวตำหนิโทษให้คนทั้งหลายเห็นว่าเป็นโทษสำคัญใหญ่โตเพื่อยกตนข่มผู้อื่นที่แสดงธรรมขัดแย้งกับมติของตน โดยที่ไม่เห็นโทษ ไม่เห็นข้อบกพร่องของตน ที่มองข้ามหรือไม่เข้าใจประเด็นสำคัญของธรรมที่ละเอียดลึกซึ้งนั้นไป และก็ไม่ยอมรับฟังด้วยดี เพื่อนำไปพิจารณาศึกษาสัมมาปฏิบัติโดยแยบคายต่อไปด้วย

อย่างนี้ **ย่อมนำตน นำผู้อื่นที่เห็นคล้อยตามให้ไม่สามารถที่จะเข้าถึงธรรมที่ควรถึง ให้ไม่สามารถที่จะเห็นแจ้งรู้แจ้งในธรรมที่ควรเห็นแจ้งรู้แจ้ง** และ**กลับจะพอกพูนอัตตวาทุปาทาน จนรับฟังใครไม่ได้ นอกจากฉันถูกคนเดียวไปอีกนาน**

เพราะฉะนั้น ท่านผู้อ่านโปรดพิจารณาด้วยใจเป็นธรรม ก็จะทราบความจริงข้อนี้ได้ และจะเห็นว่า **ความเป็นอนัตตานั้นมีแต่เฉพาะสังขารธรรม อันเป็นสังขตธรรมที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง อันไม่มีแก่นสารสาระที่เป็นมตธรรมที่ต้องแปรปรวนไป และแตกดับเสื่อมสลายไปในที่สุดเท่านั้น จะไม่ปรากฏแก่พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ เลย.**

■■■■

ขอเชิญเป็นเจ้าภาพสร้างเสนาสนะถวายเป็นวิหารทาน

มูลค่าห้องละ ๒๐๐,๐๐๐ บาท

ด้วย**วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม** จะได้จัดสร้างกุฏิที่พำนักสงฆ์ เป็นเรือน ๒ ชั้น ๆ ละ ๑๒ ห้อง รวมเป็น ๒๔ ห้อง (มีห้องน้ำ-ห้องสุขาเบ็ดเสร็จ) คิดเป็นมูลค่าห้องละ ๒๐๐,๐๐๐ บาท

ผู้ประสงค์จะเป็นเจ้าภาพ ๒๐๐,๐๐๐* บาท จะได้รับการจารึกชื่อภายในบริเวณห้อง
ผู้ประสงค์จะเป็นเจ้าภาพ ๑๐๐,๐๐๐* บาท จะได้รับการจารึกชื่อร่วมกับเจ้าภาพรายอื่นอีก ๑ ชื่อ
ผู้ประสงค์จะเป็นเจ้าภาพ ๕๐,๐๐๐* บาท จะได้รับการจารึกชื่อร่วมกับเจ้าภาพรายอื่นอีก ๓ ชื่อ

ขอเชิญติดต่อบริจาคและรับพระเป็นที่ระลึกได้ที่

๑. **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ โทร. ๒๒๔-๗๔๗๕, ๒๒๕-๑๙๙๘
๒. ประชาสัมพันธ์ **วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม** ริมถนนสายบางแพ-ดำเนินสะดวก กม.ที่ ๑๔ จ.ราชบุรี โทร. (๐๓๒) ๒๕๔-๖๕๐

(* ๒๐๐,๐๐๐ บาท จะได้รับพระผงรุ่น ๔ พิมพ์สี่เหลี่ยม ของวัดปากน้ำ เป็นที่ระลึก ๑ องค์
๑๐๐,๐๐๐ บาท จะได้รับพระผงรุ่น ๔ พิมพ์สามเหลี่ยม ของวัดปากน้ำ เป็นที่ระลึก ๑ องค์
๕๐,๐๐๐ บาท จะได้รับพระผงสมเด็จพระธรรมกายฝังเพชร เป็นที่ระลึก ๑ องค์)

• •

สาธุชนผู้สนใจพระตระกูลวัดปากน้ำ โปรดทราบ

พระตระกูลวัดปากน้ำ ที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อ **พระภาวนาโกศลเถร** (วีระ คณฺตฺตโม) รองเจ้าอาวาสและพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ วัดปากน้ำภาษีเจริญ และพระอาจารย์**มหาเสริมชัย ชยมงฺคโล** เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม สร้างขึ้นตามแนววิชชาธรรมกายที่รับถ่ายทอดมาจากพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแจกแก่ผู้ทำบุญนั้น **ไม่มีขาย! แต่หาได้ไม่ยาก** เพราะผู้มาทำบุญที่วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หรือที่ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ กทม. จะได้รับพระเป็นที่ระลึกตามที่กำหนดไว้ทุกท่าน

รายการสิ่งพิมพ์ เทปบันทึกเสียง และวีดีโอเทป ธรรมปฏิบัติตามแนววิชชาธรรมกาย

จัดทำโดย

มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

สิ่งพิมพ์

๑. หลักการเจริญภาวนาเบื้องต้น	๑๐.-
๒. นิพพานให้แจ้ง (ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม)	๘๐.-
๓. สวดมนต์ทำวัตร	๑๕.-
๔. นิตยสารธรรมกาย	๔๐.-
๕. อริยสัจ ๔	๕๐.-

เทปบันทึกเสียง

๑. ธรรมเทศนาหลวงพ่อวัดปากน้ำ	๓๐.-
๒. สาราณียธรรม หลักธรรมมหาเสน่ห์	๓๐.-
๓. พร สี่ ประการ	๓๐.-
๔. อย่าประมาทในธรรมทั้งปวง	๓๐.-
๕. มาปฏิบัติธรรมเพื่ออะไร	๓๐.-
๖. วิชชาธรรมกายที่ว่ามีดีเพราะอะไร	๓๐.-
๗. จงทำตนเป็นเกาะที่พึ่ง	๓๐.-
๘. อะไรคือแก่นสารชีวิต	๓๐.-
๙. อานิสงส์บวชเณร-บวชพระ	๓๐.-
๑๐. เกิดเป็นมนุษย์พบพุทธศาสนาเป็นของยาก	๓๐.-

ขอเชิญร่วมสร้างโรงเรียนปริยัติธรรมหนึ่งหลังเป็นวิหารทาน

ณ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม

ในสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี

อานิสงส์ คือ ผลบุญ เนื่องแต่การบริจาคเพื่อเป็นค่าใช้จ่าย

๑) **ในการสร้างโรงเรียนปริยัติธรรม** และ เครื่องใช้ประจำโรงเรียน ให้เป็นสถานที่กำบังแดด ลม ฝน แด่พระภิกษุสามเณรที่มาจากทุกทิศ เพื่อการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย และเพื่ออบรมพระกัมมัฏฐาน

๒) **ในการเผยแพร่ธรรมปฏิบัติ** ทั้งภายในและภายนอกวัด และ

๓) **ในการสร้างโรงภัตตาหารและโรงครัว**

โดยสรุปอานิสงส์รวบยอดที่สำคัญ คือ

๑) **ย่อมเป็นผู้เจริญด้วยปัญญา รู้ทางเจริญทางเสื่อม ตามที่เป็นจริง**

๒) **ย่อมเป็นผู้ไม่คลาดจากธรรมอันเป็นสัมมาทิฏฐิ จักเป็นธรรมทายาทของพระบรมศาสดา เป็นโอรสอันธรรมนิรมิต** กล่าวคือ จักถึงธรรมกายมรรค ผล นิพพาน อันเป็นบรมสุขและสิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวง

๓) ในระหว่างที่ยังไม่สิ้นอาสวะและยังต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารจักร **ก็จักไม่หลงทำกาละ (ตาย) และจะไม่ไปสู่ทุคติหรืออบายภูมิ**

๔) **จักเป็นผู้มีความสุขอยู่ในสุคติภพ อันสมบูรณ์ บริบูรณ์ ด้วยปัจจัยสี่ และจักเป็นผู้มีอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธนสารสมบัติ** และสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งปวง มียานพาหนะ และเครื่องมือเครื่องใช้ที่ดี ที่เลิศ เป็นต้น

ขอเชิญตั้งทุนนิธิภัตตาหารคิลานเภสัช

ในชื่อวงศ์ตระกูล หรือคณะของท่าน

วัตถุประสงค์เพื่อนำดอกผลมาใช้เป็นค่าภัตตาหารและค่ารักษาพยาบาลแด่พระภิกษุ สามเณร ผู้อยู่ศึกษาและปฏิบัติธรรม และเป็นกำลังสำคัญในการเผยแพร่พระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ **"วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม"** ใน **สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

(๑) **ต้นทุนนิธิของท่านคงอยู่ตลอดไป**

(๒) **ได้ดอกผลมาเป็นค่าใช้จ่ายปัจจัยสี่แด่พระภิกษุ สามเณร ผู้ประพฤติธรรมและเผยแพร่ธรรมอันเป็นบุญเขตกว้างขวางไม่มีประมาณ เป็นบุญและบารมีหลั่งไหลติดตามให้ผลแก่ท่านตลอดกาลนาน** ให้เป็นผู้เจริญรุ่งเรือง สุข สมบูรณ์ บริบูรณ์ ด้วยมนุษยสมบัติ อันมีทรัพย์สมบัติ รูปสมบัติ คุณสมบัติ และบริวารสมบัติ เป็นต้น และสวรรคสมบัติอันประณีต ได้เป็นพลวปัจจัยให้ถึงนิพพานสมบัติ มีมรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑ ที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวง

(๓) **เท่ากับท่านได้ใส่บาตรทุกวันและได้รักษาพยาบาลภิกษุอาพาธเป็นประจำ เมื่อนึกถึง "บุญเป็น" คือบุญอันตั้งเป็นอยู่ตลอดกาลนาน ได้ทุกเวลา จิตใจย่อมผ่องใสทุกเมื่อด้วยบุญนี้** ชีวิตย่อมไม่มีตกต่ำ มีแต่จะเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป

(๔) ขอเชิญผู้มีจิตศรัทธาปวารณาและบริจาคตั้ง **"ทุนนิธิภัตตาหารฯ"** นี้ได้ทุกวัน **ด้วยทุนประเดิม ๑,๐๐๐ บาท (หนึ่งพันบาท) ขึ้นไป และเพิ่มทุนได้ทุกวัน** (ครั้งละ ๕๐๐ บาทขึ้นไป ตามระเบียบของธนาคาร)

๑. สำนักงาน**มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ กทม. ๑๐๑๐๐๐๗ โทร. ๒๒๔-๗๔๗๕ , ๒๒๕-๑๙๙๘

๒. ประชาสัมพันธ์ **วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ใน สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๓๐ โทร. (๐๓๒) ๒๕๔-๖๕๐ ต่อหมายเลข ๒๒๐

เช็คธนาคารโปรดสั่งจ่ายเช็คขีดคร่อมให้แก่ **วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม**

หากส่งเงินทางธนาณัติไปรษณีย์โปรดสั่งจ่าย **ป.ณ.หลานหลวง** ในนาม

มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ กทม.๑๐๑๐๐๐๗

ขอเชิญสาธุชนเข้าร่วมการอบรมพระกัมมัฏฐาน
ณ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม
อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี
ปีละ ๒ รุ่น ระหว่างวันที่ ๑-๑๕ พฤษภาคม และ
ระหว่างวันที่ ๑-๑๕ ธันวาคม ของทุกปี

เนื่องในโอกาสที่เปิดการอบรมพระกัมมัฏฐานแด่พระสงฆ์ปีละ ๒ รุ่น ระหว่างวันที่ ๑-๑๕ พฤษภาคม และ ๑-๑๕ ธันวาคมของทุกปี เพื่อสร้างพระในใจพระและสร้างพระวิปัสสนาจารย์ให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒินั้น ทางวัดได้เปิดโอกาสให้อุบาสก อุบาสิกา สาธุชนทั่วไปเข้ารับการอบรมได้ โดยขอให้ปฏิบัติดังต่อไปนี้

๑) ถือศีล ๘

๒) บำรุงค่าภัตตาหารเลี้ยงพระและค่าอาหารแก่ผู้มาปฏิบัติธรรมตามกำลังศรัทธา

๓) เตรียมเครื่องใช้ประจำตัว ดังต่อไปนี้ไปด้วย

- เสื้อผ้าชุดสีขาว และเครื่องใช้ประจำตัวประจำวัน
- เสื่อ ผ้าห่มนอน และมุ้งหรือกลด

เนื่องด้วยที่พักสำหรับชาย-หญิงมักจะไม่พอแก่ผู้เข้าไปอยู่อบรมพระกัมมัฏฐาน ทางวัดจึงขอสนับสนุนให้ผู้เข้ารับการอบรมอยู่กลด เพราะสัปปายะดี (เงียบสงัดจากเสียงพูดคุยรบกวน) และไม่ต้องอยู่ใกล้ชิดกันเกินไป และในกรณีที่มีผู้เข้ารับการอบรมมากที่พักมักไม่พอดังกล่าว

สำหรับท่านที่ไม่มีกลดเป็นของตนจะขอใช้กลดของวัดก็ได้ และช่วยบำรุงกลดตามกำลังศรัทธา เพื่อให้วัดพอมีเงินทุนไว้ซ่อมหรือซื้อกลดเพิ่มใหม่แทนของเก่าที่ชำรุด ก็ขออนุโมทนา

๔) ข้อห้ามระหว่างการอบรม

๔.๑ ห้ามสูบบุหรี่ตลอดระยะเวลาของการอบรม (เลิกเด็ดขาดตลอดไปได้จะดีมาก)

๔.๒ ห้ามขาดการประชุมทุกครั้ง เว้นแต่จะติดธุระที่มอบหมายให้หรือเจ็บป่วย

๔.๓ ห้ามฟังวิทยุ

๔.๔ ห้ามจับกลุ่มสนทนากันในเรื่องไร้สาระที่ไม่ใช่การสนทนาธรรมหรือกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย

๔.๕ ห้ามพูดโอ้อวดผลของการปฏิบัติธรรม

๔.๖ ห้ามลงอาบน้ำหรือซักผ้าในคลอง

๔.๗ ห้ามทำความสกปรกในบริเวณวัด เช่น ทิ้งขยะมูลฝอยลงในที่ ๆ มิได้จัดภาชนะรองรับไว้

๕. ข้อควรปฏิบัติระหว่างการอบรม

๕.๑ ต้องช่วยตนเองในเรื่องความเป็นอยู่ เช่น ช่วยตนเองในการตักอาหารและการล้างถ้วยชามที่ใช้รับประทานอาหาร และทำความสะอาดสถานที่พักอาศัยเป็นต้น

๕.๒ ต้องรักษาความสะอาดในบริเวณวัด

๕.๓ ต้องมีความสำรวมในทุกอิริยาบถ

๕.๔ ต้องร่วมมือกับวัดทุกอย่าง

๕.๕ ต้องตรงต่อเวลา

กำหนดการประจำวัน

๐๔.๐๐ น. ตื่นนอน (สัญญาณระฆัง)

๐๔.๓๐ น. ทำวัตรเช้า แล้วฝึกเจริญภาวนาธรรม

๐๖.๓๐ น. รับประทานอาหารเช้า

๐๗.๐๐ น. อุบาสกอุบาสิกาส่วนหนึ่งไปช่วยกิจกรรมพระบิณฑบาต

๐๘.๐๐ น. อุบาสกอุบาสิกาวิทยากรและผู้ปฏิบัติธรรมได้ถึงธรรมกายต่อวิชชา

๐๙.๓๐ น. ช่วยจัดและถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์

๑๑.๐๐ น. รับประทานอาหารแล้ว พักผ่อนตามอัธยาศัย

๑๔.๐๐ น. รับฟังธรรมบรรยาย

๑๗.๐๐ น. ทำวัตรเย็น แล้วแบ่งกลุ่มฝึกเจริญภาวนาธรรมแล้วพักทำธุระส่วนตัว

๑๙.๐๐ น. เจริญภาวนาธรรม

๒๑.๓๐ น. ดับไฟ นอนหรือปฏิบัติภาวนาธรรมเองตามอัธยาศัย

กิจกรรมการเผยแพร่ธรรมะ มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

การอบรมการเจริญภาวนาธรรม

ภายใต้การควบคุมพระกัมมัฏฐานของ พระเดชพระคุณ **พระภาวนาโกศลเถร** (วีระ คณฺตฺตโม) และ**พระอาจารย์มหาเสริมชัย ชยมงฺคโล (มงคลบุตร)**

๑. ที่ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร (วัดภูเขาทอง)

ทุกวันอาทิตย์ วันละ ๓ รอบ (เฉพาะวันอาทิตย์ต้นเดือน มีพิธีถวายสังฆทานภัตตาหารเพลร่วมกันด้วย) ดังต่อไปนี้

๐๙.๐๐ น. เฉพาะผู้เจริญวิชชาธรรมกายชั้นสูงและวิทยากร

๑๐.๐๐ น. สำหรับสาธุชนโดยทั่วไปฝึกเจริญภาวนาทั้งเบื้องต้นและเบื้องกลางร่วมกัน

๑๓.๐๐ น. สำหรับสาธุชนโดยทั่วไป โดยแบ่งผู้เข้ารับการอบรมเป็นกลุ่มย่อย ให้พระวิทยากรและวิทยากรฆราวาส ควบคุมแนะนำโดยใกล้ชิดเป็นกลุ่ม ๆ

ทุกวันจันทร์ และ **พฤหัสบดี** ภาคค่ำ เวลา ๑๘.๓๐ น.

๒. ที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ทุกเย็น ที่วิหารเจริญภาวนา(ตึกขาว) และที่ตึกบวรเทพมุนี

๓. ที่วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ใน **สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี**

ทุกวันเสาร์ต้นเดือน เวลา ๐๗.๓๐ น. มีรถรับส่งผู้มีจิตศรัทธาไปปฏิบัติธรรม ที่วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม โดยไม่เสียค่าโดยสารแต่ประการใด เป็นประจำเช่นเคย มีกำหนดดังนี้

๐๙.๓๐ น. ทำวัตรเช้า แล้วเจริญภาวนาธรรม

๑๑.๐๐ น. ถวายสังฆทานภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์

๑๒.๐๐ น. รับประทานอาหารเที่ยงร่วมกัน

๑๓.๐๐ น. ทำวัตรเย็น ฝึกเจริญภาวนาธรรม

๑๔.๓๐ น. ออกเดินทางกลับ

๔. ที่ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ด้านหลังตึกเลขาธิการ จุฬาฯ)

ทุกวันอังคาร และ **พฤหัสบดี** เวลา ๑๒.๑๕ น.

รายการธรรมปฏิบัติ ทางสถานีวิทยุ

รายการ "ธรรมสู่สันติ" และ "ธรรมก่อนนอน" ทางสถานีวิทยุต่าง ๆ

๑. **สถานีวิทยุ ททท.(ภาคปกติ)** อสมท. กรุงเทพฯ ทุกวันอาทิตย์ เวลา ๐๘.๓๐-๐๙.๐๐ น.

๒. **สถานีวิทยุแห่งประเทศไทย** กรมประชาสัมพันธ์ ทุกคืนวันอาทิตย์ เวลา ๒๒.๕๐ น.

ขอเชิญตั้งทุนนิธิเพื่อการศึกษาอบรมและเผยแพร่ธรรมปฏิบัติ

ในชื่อวงศ์ตระกูล หรือคณะของท่าน

วัตถุประสงค์เพื่อนำดอกผลมาใช้ (๑) ในกิจกรรมการศึกษาภาคปริยัติธรรม (๒) การอบรมภาวนาธรรมแด่พระภิกษุ สามเณร ผู้อยู่ศึกษาและปฏิบัติธรรมและเป็นกำลังสำคัญในการเผยแพร่พระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และ (๓) เป็นค่าใช้จ่ายในการเผยแพร่ธรรมปฏิบัติแก่ประชาชนโดยทั่วไปทั้งทางสื่อมวลชน และการให้การอบรมภาวนาธรรมและจริยธรรมทั้งภายนอกวัดและ ณ ภายใน **วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม** ใน **สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ตลอดไปนั้นโดยที่

๑. **ต้นทุนนิธิของท่านคงอยู่ตลอดไป**

๒. **ได้ดอกผลมาใช้จ่ายในการให้การศึกษาภาคปริยัติ แด่พระภิกษุ สามเณร ในการให้การอบรมธรรมปฏิบัติและเผยแพร่ธรรมเป็นธรรมทานอันเป็นบุญเขตอย่างกว้างขวางไม่มีประมาณเป็นบุญและบารมีที่หลั่งไหลติดตามให้ผลแก่ท่านตลอดกาลนาน** ให้เป็นผู้มีสติปัญญาเฉียบแหลมและเจริญรุ่งเรืองสุขสมบูรณ์ ด้วยมนุษยสมบัติ อันมีทรัพย์สมบัติ รูปสมบัติ และคุณสมบัติ และบริวารสมบัติ เป็นต้น และสวรรคสมบัติอันประณีต ได้เป็นพลวปัจจัย ให้ถึงนิพพานสมบัติ มีมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ ที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวง

๓. เมื่อนึกถึง**ธรรมทาน** อันมีอานิสงส์สูงส่งยิ่งและเป็น **"บุญเป็น" คือบุญอันตั้งเป็นอยู่ตลอดกาลนาน ได้ทุกเวลา จิตใจย่อมผ่องใสทุกเมื่อด้วยบุญนี้** ชีวิตย่อมมีแต่จะเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป ด้วยสติปัญญาสามารถและเฉียบแหลม จึงไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา

๔. ขอเชิญผู้มีจิตศรัทธาปวารณาและบริจาคตั้ง **"ทุนนิธิการศึกษาฯ"** ได้ทุกวันด้วยทุนประเดิม ๑,๐๐๐ (หนึ่งพันบาท) ขึ้นไป และเพิ่มทุนได้ทุกวัน (ครั้งละไม่ต่ำกว่า ๕๐๐ บาท ตามระเบียบของธนาคาร) ได้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปที่

๑. สำนักงานมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ กทม. ๑๐๑๐๐ โทร. ๒๒๔-๗๔๗๕

๒. วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ริมถนนบางแพ-ดำเนินสะดวก กม. ที่ ๑๔ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๓๐ โทร. (๐๓๒) ๒๕๔-๖๕๐ ต่อหมายเลข ๒๒๐

ผู้มีจิตศรัทธาโปรดติดต่อขอรับเป็นเจ้าภาพได้ที่:

๑. สำนักงาน**มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ กทม.๑๐๑๐๐ โทร. ๒๒๔-๗๔๗๕

๒. วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๓๐ โทร. (๐๓๒) ๒๕๔-๖๕๐ ต่อหมายเลข ๒๒๐

ส่งเงินโดยธนาณัติโปรดสั่งจ่ายในนาม **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** โดยสั่งจ่ายเงินทาง **ไปรษณีย์ หลานหลวง** กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐๐๗ ถ้าสั่งจ่ายเงินโดยเช็คธนาคาร โปรดสั่งจ่ายเช็คขีดคร่อม ให้ในนาม **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ด้วย ขออนุโมทนา

✂ -

ใบปวารณา

วันที่.....เดือน.....พ.ศ. .....

นามผู้บริจาค.....บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....

ตรอก/ซอย.....ถนน.....

ตำบล/แขวง.....อำเภอ/เขต.....

จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....โทร.....

ประสงค์จะ

- ☐ รับเป็นเจ้าภาพที่ดินเป็นที่ตั้งวัด เป็นจำนวนเงิน.....บาท
- ☐ รับเป็นเจ้าภาพอบรมพระกัมมัฏฐานแด่พระสงฆ์
- ☐ ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยตลอดการอบรม รูปละประมาณ ๑,๕๐๐ บาท หรือตามกำลังศรัทธา เป็นจำนวนเงิน.....บาท
- ☐ ค่าภัตตาหารแด่พระสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่จะมาเข้ารับการอบรม รุ่นละประมาณ ๕๐๐-๘๐๐ รูป เป็นค่าใช้จ่ายเฉลี่ยวันละประมาณ ๑๐,๐๐๐-๑๒,๐๐๐ บาท หรือตามกำลังศรัทธา ประจำวันที่.....เป็นจำนวนเงิน.....บาท
- ☐ รับเป็นเจ้าภาพถวายกลดแด่พระสงฆ์ ชุดละ ๘๐๐ บาท หรือตามกำลังศรัทธา เป็นจำนวนเงิน.....บาท
- ☐ รับเป็นเจ้าภาพกิจกรรมเผยแพร่ธรรมปฏิบัติทั่วไป เป็นจำนวนเงิน.....บาท
- ☐ รับเป็นเจ้าภาพร่วมสร้างอุโบสถ เป็นจำนวนเงิน.....บาท

รวมเป็นจำนวนเงิน.....บาท

ใจ

ญาณรัตนะ*

คำว่า**ใจ**มีผู้เข้าใจความหมายแตกต่างกัน ขึ้นกับความเข้าใจของแต่ละกลุ่มบุคคล ในกลุ่มเด็ก **ใจ** เธออาจหมายถึงความต้องการ ถ้าใครขัดใจหรือไม่ได้ดังใจปรารถนาก็ต้องร้องไห้ ดิ้นรนเพราะต้องการให้คนอื่นตามใจ เช่น อยากได้ของเล่น อยากได้ขนม ฯลฯ ในกลุ่มวัยรุ่น **ใจ** ก็นึกถึงสื่อของความรักในเพศตรงข้าม เช่น รักหมดใจ รักจากใจ รักแล้วเปลี่ยนใจ ฯลฯ ในกลุ่มผู้ใหญ่ก็จะนึกถึง **ใจ** ที่เป็นนามธรรมในรูปของความสุข ความทุกข์ ความพอใจ ดีใจ เสียใจ ใจดี ใจร้าย ฯลฯ

คำว่า **ใจ** นี้อย่าไปนึกปนกับหัวใจซึ่งเป็นอวัยวะของร่างกายที่ทำหน้าที่สูบฉีดโลหิตไปฟอกที่ปอดและจากปอดไปเลี้ยงร่างกาย แต่คำว่า **ใจ** มีความลึกซึ้งกว่านี้มากมายนัก

หลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ได้อธิบายความหมายของ "ใจ" ที่แท้จริงไว้ในพระธรรมเทศนาและการสอนธรรมปฏิบัติของท่านว่า **ความเห็นอย่างหนึ่ง,ความจำอย่างหนึ่ง,ความคิดอย่างหนึ่งและความรู้อีกอย่างหนึ่ง สี่อย่างนี้แหละที่เรียกว่า"ใจ"**

"ใจ" มีลักษณะเป็นดวงซ้อนกันอยู่ที่ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ เหนือระดับสะดือ ๒ นิ้วมือธรรมชาติของใจสามารถแยกตามหน้าที่ออกเป็น ๔ อย่างคือ

เวทนา คือธรรมชาติที่รับรู้อารมณ์สุข ทุกข์ ไม่สุข ไม่ทุกข์ เป็นดวงใสขยายส่วนหยาบมาจากธาตุละเอียดของเวทนาขันธ์ ทำหน้าที่ **"เห็น" ด้วยใจ** เพราะมีธาตุเห็นอยู่ในท่ามกลางดวงนี้

สัญญา คือธรรมชาติที่จดจำเรื่องราวต่าง ๆ และสามารถระลึกถึงเรื่องราวที่ผ่านมาในอดีตขยายส่วนหยาบออกมาจากธาตุละเอียดของสัญญาขันธ์ ทำหน้าที่ **"จำ"** อารมณ์ต่าง ๆ

สังขาร คือธรรมชาติที่คิดปรุงแต่งในเรื่องต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเหตุเป็นผลและไม่มีเหตุผลขยายส่วนหยาบมาจากธาตุละเอียดของสังขารขันธ์ ทำหน้าที่ **"คิด"**

วิญญาณ คือธรรมชาติที่รู้สัจธรรมตามที่เป็นจริง รู้บุญ รู้บาป ขยายส่วนหยาบมาจากธาตุละเอียดของวิญญาณขันธ์ทำหน้าที่ **"รับรู้"** ธาตุรู้อยู่ในท่ามกลางดวงนี้

ทั้ง ๔ อย่างนี้อยู่ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิมของมนุษย์ตรงศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ เหนือระดับสะดือสองนิ้วมือ

ธาตุธรรมของมนุษย์เป็นจุดเล็กใสซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม ตรงศูนย์กลางกายเหนือระดับสะดือ ๒ นิ้วมือนั้นแหละ มีมาตั้งแต่มาตั้งปฏิสนธิวิญญาณ เป็นกลล-

---

**กรรมการมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ปัจจุบันดำรงตำแหน่งรองอัครราชทูตที่ปรึกษา(ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี) ประจำสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน ดี ซี*

รูปขนาดเท่าหยาดน้ำมันงาอันมัชฌิมบุรุษสลัดเสียแล้ว ๗ ครั้ง ธาตุธรรมนั้นได้แก่ธาตุละเอียดของรูปขันธ์, เวทนาขันธ์, สัญญาขันธ์, สังขารขันธ์, วิญญาณขันธ์ ฯลฯ เป็นต้น

ธาตุละเอียดของ **รูปขันธ์** ขยายส่วนหยาบออกมาเป็นดวงกาย ขนาดประมาณเท่าฟองไข่แดงของไข่ไก่ ธาตุละเอียดของ**เวทนาขันธ์** ขยายส่วนหยาบออกมาเป็น"**ดวงเห็น**" มีขนาดเท่าเบ้าตาของผู้เป็นเจ้าของ ธาตุละเอียดของ**สัญญาขันธ์**ขยายส่วนหยาบออกมาเป็น"**ดวงจำ**" ซ้อนอยู่ในดวงเห็น แต่ใสกว่า มีขนาดเท่าลูกตา ธาตุละเอียดของสังขารขันธ์ขยายส่วนหยาบออกมาเป็น "**ดวงคิด**" ซ้อนอยู่ภายในดวงจำแต่ใสกว่า มีขนาดเท่าดวงตาดำ ธาตุละเอียดของ**วิญญาณขันธ์** ขยายส่วนหยาบออกมาเป็น "**ดวงรู้**" ซ้อนอยู่ภายในดวงคิดแต่ใสละเอียดกว่า มีขนาดเท่าแววตาดำหรือเม็ดพริกไทย

โดยปกติ"**ใจ**"ของคนทั่วไปจะถูกห่อหุ้ม หรือเจือปนด้วยกิเลส ได้แก่ กิเลสพวก**โลภะ โทสะ โมหะ** และกิเลสนิวรณ์ต่าง ๆ เช่น **ถีนมิทธะ** ความง่วง หดหู่, **วิจิกิจฉา** ความลังเลสงสัย, **พยาบาท** ความขัดเคืองใจถึงโกรธ พยาบาท **อุทธัจจะ กุกกุจจะ** ความฟุ้งซ่าน และ **กามฉันทะ** ความยินดี พอใจ ยึดติดใน รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งสัมผัสทางกาย เป็นต้น ที่สั่งสมมาในอดีต ทำให้**เห็น จำ คิด รู้** ของคนเราไม่ใสบริสุทธิ์ เมื่อ**เห็น จำ คิด รู้** หรือ "**ใจ**" ไม่บริสุทธิ์ก็จะดลใจให้กระทำตามอำนาจของกิเลสทางกาย ทางวาจา และใจ (ความคิด) ขึ้นอยู่ว่าขณะนั้นกิเลสประเภทใดมีอิทธิพลและส่งผลอยู่

การแก้ไขใจของคนเราให้เป็นจิตใจที่ใสสะอาดบริสุทธิ์ ปราศจากกิเลสนิวรณ์ ก็คือการฝึกหรืออบรมจิตใจให้เป็นสมาธิ แล้วพิจารณากิเลสในตัวเอง การทำสมาธิในเบื้องต้นอาจจะได้ผลในขั้น**สมถะ** คือความสงบระงับจากกิเลสนิวรณ์เพียงชั่วคราวหรือกิเลสนิวรณ์เบาบางลง เมื่อสามารถทำให้เกิดความสงบระงับได้แล้ว ก็อบรมหรือเจริญปัญญาโดยการพิจารณาสังขารธรรมทั้งหลาย ได้แก่ร่างกายและจิตใจของเราให้เห็นสภาวะของสังขารตามธรรมชาติที่เป็นจริง ชื่อว่า **วิปัสสนา**ได้โดยง่าย การเจริญภาวนาสามารถทำทั้งสมถะและวิปัสสนาควบคู่กันไปได้ จุดมุ่งหมายก็เพื่อให้ "**ใจ**"คือ**เห็น จำ คิด รู้** ใสสะอาดบริสุทธิ์เป็นฝ่ายบุญกุศล และสามารถช่วยให้มีสติสัมปชัญญะรู้ดีรู้ชั่ว รู้บาปบุญ คุณโทษ ให้กระทำแต่ในสิ่งที่เป็นบุญ และหลีกเลี่ยงในสิ่งที่เป็นบาป ซึ่งจะเป็นผลให้ได้รับแต่ความสุข ความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

"**ใจ**"ของคนเราจึง**มีความสำคัญมาก เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นการกระทำของมนุษย์**หรือสัตว์โลกทั้งหลาย**เริ่มต้นจาก"ใจ"คือเห็น จำ คิด รู้** นี้เอง การฝึก"**ใจ**"ก็คือการฝึกเห็น จำ คิด รู้ให้มีความบริสุทธิ์ปราศจากกิเลส **เมื่อจิตใจบริสุทธิ์ผ่องใสแล้ว เจตนาความคิดอ่านย่อมดี การพูดการกระทำใดๆก็ย่อมดีตามไปด้วย** สมดังพุทธสุภาษิตที่ว่า

มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา มีความหมายว่า

"**ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่** (ทุกอย่าง) **สำเร็จแล้วด้วยใจ**".

■ ■ ■ ■

ใบบอกรับเป็นสมาชิกนิตยสาร "ธรรมกาย"

วันที่ _____ เดือน _____ พ.ศ. _____

นาม _____ บ้านเลขที่ _____ หมู่ที่ _____ ตรอก/ซอย _____

ถนน _____ ตำบล/แขวง _____ อำเภอ/เขต _____

จังหวัด _____ รหัสไปรษณีย์ _____ โทรศัพท์ _____

(๑) ประสงค์จะ: ☐ เป็นสมาชิก (ไม่คิดค่าส่ง) ตั้งแต่ฉบับที่ _____

☐ ต่ออายุสมาชิก

☐ เป็นเจ้าภาพจัดส่งถวาย/ให้แก่ _____

ที่อยู่ _____

(๒) เป็นเวลา: ☐ ๑ ปี อัตรา ๑๖๐ บาท ☐ ๒ ปี อัตรา ๓๒๐ บาท ☐ ๓ ปี อัตรา ๔๘๐ บาท

(ลงชื่อ) _____

โปรดส่งใบบอกรับไปที่: **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศฯ กทม. ๑๐๑๐๐ โทร. ๒๒๔-๗๔๗๕

หากส่งเงินทางไปรษณีย์ โปรดสั่งจ่าย: **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ กทม. ๑๐๑๐๐ สั่งจ่าย **ปณ. หลานหลวง แห่งเดียว**)

หากส่งเช็คธนาคารโปรดสั่งจ่ายเช็คขีดคร่อมแก่ **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย**

ใบบอกรับเป็นผู้อุปถัมภ์ค่าจัดพิมพ์นิตยสาร "ธรรมกาย"

วันที่ _____ เดือน _____ พ.ศ. _____

นาม _____ บ้านเลขที่ _____ หมู่ที่ _____ ตรอก/ซอย _____

ถนน _____ ตำบล/แขวง _____ อำเภอ/เขต _____

จังหวัด _____ รหัสไปรษณีย์ _____ โทรศัพท์ _____

ประสงค์จะ: ☐ **รับเป็นผู้อุปถัมภ์ค่าจัดพิมพ์นิตยสาร** และให้ประกาศชื่อไว้ที่

☐ ปกหน้าด้านใน ๔,๐๐๐ บาท ☐ ปกหลังด้านนอก ๕,๐๐๐ บาท

☐ ปกหลังด้านใน ๓,๐๐๐ บาท ☐ หน้าสอดสี ๓,๐๐๐ บาท

☐ อุปถัมภ์ค่าจัดพิมพ์ ๑,๐๐๐ บาท ☐ ประสงค์จะออกนาม ☐ ไม่ประสงค์จะออกนาม

☐ อื่น ๆ _____ จำนวนเงิน _____ บาท

(ลงชื่อ) _____

โปรดส่งใบบอกรับไปที่: **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศฯ กทม. ๑๐๑๐๐ โทร. ๒๒๔-๗๔๗๕

หากส่งเงินทางไปรษณีย์ โปรดสั่งจ่าย: **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ กทม. ๑๐๑๐๐ สั่งจ่าย **ปณ. หลานหลวง แห่งเดียว**)

หากส่งเช็คธนาคารโปรดสั่งจ่ายเช็คขีดคร่อมแก่ **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย**

อบรมพระธรรมทูต รุ่นที่ ๑-๖
ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ

• ๑-๔ **หลวงพ่อพระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล** เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อสด ธรรมกายาราม ได้รับอาราธนาไปเป็นพระวิทยากรบรรยายธรรม เรื่อง "การเจริญภาวนาตามแนววิชชาธรรมกาย" แก่พระธรรมทูต จากทั่วประเทศ ประจำปี ๒๕๓๗ รุ่นที่ ๑-๖ รุ่นละ ๑๕๐ รูป โดยเริ่มอบรมรุ่นที่ ๑ เมื่อมีนาคม ๒๕๓๗ ระหว่างการอบรมพระธรรมทูตได้รับการถวายหนังสือหลักสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง นิตยสารธรรมกาย และหนังสือหลักสมถวิปัสสนาเบื้องต้นกันทุกรูป ปรากฏว่าได้รับความสนใจจากพระเถรานุเถระผู้เข้ารับการอบรมเป็นอย่างดี •

• *พระพิธีกรกำลังแนะนำ*

• *บรรยากาศชั้นเรียน ณ ศาลาสด วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ*

• *พระเถรานุเถระที่เข้าอบรมพระธรรมทูตต่างให้ความสนใจในการบรรยายธรรมเป็นอย่างมาก*

บรรพชาสามเณรและอบรมธรรมปฏิบัติแก่เยาวชน
ภาคฤดูร้อนประจำปี ๒๕๓๗
เมื่อวันที่ ๓-๒๔ เมษายน ๒๕๓๗

• **พระเดชพระคุณพระราชวรเวที** เจ้าคณะจังหวัดราชบุรี ได้เมตตามาเป็นพระอุปัชฌาย์ บรรพชาสามเณร ที่วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม เมื่อวันที่ ๑๐ เม.ย. ๒๕๓๗

• หลังเสร็จสิ้นพิธีบวชสามเณรแล้ว หลวงพ่อเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี ได้อยู่สนทนากับเจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม และแสดงความยินดีที่สอบไล่บาลีสนามหลวงชั้นประโยค ป.ธ. ๖ ได้ในปีพ.ศ. ๒๕๓๗ ทั้งที่มีอายุมากแล้ว และพระเดชพระคุณท่านยังอยากจะให้เรียนถึงประโยค ป.ธ. ๙ ด้วย หลวงพ่อพระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล จึงกราบขอบพระคุณแทบตักว่า "คงไม่ไหวขอรับ บัดนี้เกล้าฯอายุได้ ๖๕ ปีแล้วขอรับ"

• ถึงคราวที่บิดามารดาและผู้ปกครองได้ชื่นใจกันอย่างมาก เมื่อได้ถวายเครื่องบริขารต่าง ๆ แก่สามเณรน้อย

• เสร็จพิธีบรรพชาที่อุโบสถแล้ว หมู่สามเณรภาคฤดูร้อน รุ่นที่ ๑ ออกเดินไปยังศาลาอเนกประสงค์ ด้วยความสำรวมเป็นอย่างยิ่ง